

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav jižní a centrální Asie

Diplomová práce

Geostrategický význam Bangladéše
pro směřování indické zahraniční politiky

The Geostrategic Significance of Bangladesh
from the Perspective of India's Foreign Policy

Bc. Věra Jelínková

vedoucí práce: Mgr. Martin Hříbek, Ph.D.

květen 2019

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat vedoucímu této práce Mgr. Martinu Hříbkovi, Ph.D. za jeho důvěru, trpělivost a důsledné vedení po celou dobu od přípravy až po finální editaci tohoto textu. Dále chci poděkovat pracovníkům Velvyslanectví České republiky v Indii, kteří mi nabídli pomocnou ruku a umožnili několikaměsíční stáž. Děkuji také svým kolegům a přátelům a v neposlední řadě i svým rodičům, kteří mi byli po celý čas obrovskou oporou.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 05. 2019

Věra Jelínková

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl vyložit vztahy Indie a Bangladéše a směřování jejich zahraničních politik ve světle geografických, geopolitických, demografických a dalších daností a nových paradigmat, která determinují formování vztahů mezi nimi. Účelem diplomové práce je upozornit na geostrategický význam Bangladéše pro Indii a pro rozvoj celého subregionu.

Diplomová práce přibližuje historickou role Indie při vzniku Bangladéše a vývoj vztahů mezi nimi od roku 1971 až do současnosti. Také popisuje některé významné oblasti bilaterální spolupráce mezi Indií a Bangladéšem, včetně spolupráce v bezpečnostní oblasti, v oblasti legální i nelegální migrace, lokální i regionální konektivity, energetiky a vodohospodářství.

Tato práce vzhledem k aktuálnosti tématu vychází zejména z dokumentů vydaných státními institucemi, dále se opírá o veřejně dostupné bilaterální dohody a ujednání obou vlád, společná prohlášení, tiskové zprávy a další důvěryhodné zdroje. Vychází rovněž z četných publikací výzkumných institutů a think tanků a v omezené míře čerpá z indických a bangladéšských médií.

Klíčová slova: Indie, Bangladéš, vztahy Indie-Bangladéš, jižní Asie, Indický subkontinent, politika Neighbourhood First, zahraniční politika

Abstract

This master's thesis sets out to interpret relations of India and Bangladesh and the course of their foreign policies in the light of geographical, geopolitical, demographic, and other realities and new paradigms, which determine forming of their mutual relations. The aim of this thesis is to highlight the geostrategic significance of Bangladesh for India and for the development of the surrounding region.

This thesis also portrays the historical role of India in the emergence of Bangladesh and their relations since 1971 until today. It also deals with the key areas of Indian foreign and security policy towards Bangladesh, including economic cooperation, cooperation in the area of defence, legal and illegal migration, local and regional connectivity, energy, and water management.

Given the topicality of the subject matter, this thesis draws information primarily from official documents published by governmental agencies, research institutes and think tanks, as well as from publicly accessible agreements, memorandums, arrangements, joint statements, press releases and other reliable sources. To a limited extent, it also sources Indian, Bangladeshi, and other media.

Keywords: India, Bangladesh, India-Bangladesh Relations, South Asia, Indian Subcontinent, Neighbourhood First Policy, Foreign Policy

Obsah

1. Úvod	1
2. Geopolitická konfigurace regionu jižní Asie.....	3
2.1 Současná konfigurace vztahů a strategické zájmy Indie v sousedství.....	3
2.2 Vliv geografických daností na vztahy Indie a Bangladéše	5
2.3 Klíčová multilaterální uskupení.....	7
3. Role Indie při vzniku Bangladéše a vývoj jejich vztahů do roku 2014	12
3.1 Vznik Bangladéše (1970-1971).....	12
3.2 Vývoj po vzniku nového státu (1972-1976)	15
3.3 Vojenská diktatura v Bangladéši (1977-1990)	18
3.4 První vláda BNP v čele s Kháledou Zijou (1991-1996)	21
3.5 První vláda AL v čele s Šejch Hasínou (1996-2001).....	23
3.6 Druhá vláda BNP v čele s Kháledou Zijou (2001-2006).....	25
3.7 Přejídné úřednické vlády (2006-2009).....	26
3.8 Druhá vláda AL v čele s Šejch Hasínou (2009-2014)	27
4. Současné vztahy Indie a Bangladéše a jejich perspektivy.....	28
4.1 Změny v politice Indie vůči Bangladéši po nástupu N. Módího k moci	31
4.1.1 Návštěvy na vysoké politické úrovni v letech 2014-2019	32
4.2 Ekonomická dimenze vztahů Indie a Bangladéše.....	41
4.2.1 Vzájemný obchod	42
4.2.2 Indické ekonomické zóny v Bangladéši	45
4.2.3 Indicko-bangladéšská pohraniční tržiště.....	46
4.2.4 Indické investice v Bangladéši	47
4.3 Státní hranice Indie a Bangladéše	50
4.3.1 Pozemní hranice.....	53
4.3.2 Námořní hranice	60
4.4 Konektivita.....	63

4.4.1	Silniční konektivita	64
4.4.2	Železniční konektivita.....	66
4.4.3	Letecká konektivita.....	68
4.4.4	Říční a pobřežní konektivita	69
4.4.5	Vesmírná spolupráce.....	70
4.5	Energetika	72
4.5.1	Tepelná elektrárna v bangladéšském Rámpálu.....	74
4.5.2	Využití vodní energie.....	75
4.5.3	Zpracování ropy a zemního plynu	75
4.5.4	Jaderná energetika.....	76
4.6	Problematika sdílení přeshraničních vod.....	79
4.6.1	Řeka Ganga.....	81
4.6.2	Řeka Brahmaputra	82
4.6.3	Řeka Tista	82
4.6.4	Řeka Barák.....	84
4.7	Bezpečnostní spolupráce Indie a Bangladéše	85
4.7.1	Vízová politika Indie a Bangladéše	87
4.7.2	Nelegální migrace	87
4.7.3	Národní registr občanů Ásámu	89
4.7.4	Otázka Rohingů	91
4.7.5	Spolupráce v oblasti obrany.....	95
4.7.6	Námořní bezpečnostní spolupráce	98
4.7.7	Spolupráce v oblasti změny klimatu	99
5.	Závěr.....	101
	Seznam použité literatury	104
	Příloha.....	130

1. Úvod

Diplomová práce s názvem „Geostrategický význam Bangladéše pro směřování indické zahraniční politiky“ si klade za cíl objasnit postavení, jež Bangladéš zaujímá v „sousedské“ politice Indie, a roli, již sehrává při dosahování zahraničněpolitických i národních cílů Indie v subregionu. Práce se zaměřuje pouze na ty oblasti bilaterálního styku Indie a Bangladéše, které mohou mít pro Indii geostrategický význam, jako obchodně-ekonomické vztahy, konektivita, energetika, sdílení vod přeshraničních řek, potírání nelegálních aktivit v pohraničí, bezpečnost a další. Ústředním cílem indické zahraniční politiky tak, jak ji formuje současná vláda v čele s premiérem Naréndrou Módím, je urychlení hospodářské transformace Indie a zachování míru a stability v regionu.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První z kapitol je obecným uvedením do problematiky a seznamuje čtenáře s hlavními tezemi práce a metodologií, s níž je k tématu přistupováno. Druhá kapitola si klade za cíl popsat, jaké má Indie zájmy ve svém sousedství a jaké má vztahy s ostatními státy Indického subkontinentu. Jsou v ní také popsána klíčová regionální uskupení, jež donedávna měla nebo aktuálně mají vliv zejména na rozvoj Bangladéše. Třetí kapitola pak popisuje roli Indie při vzniku Bangladéše v roce 1971 a historii jejich vzájemných vztahů až do roku 2014, kdy v Indii došlo k nástupu vlády Indické lidové strany premiéra Naréndry Módího a k výrazné aktivizaci přístupu indické zahraniční politiky vůči Bangladéši.

Ve čtvrté kapitole, která je nosnou částí diplomové práce, je popsána politická proměna vztahů Indie a Bangladéše od roku 2014. Je ilustrována na řadě podepsaných smluvních dokumentů a uskutečněných návštěv na vysoké úrovni. Tato kapitola si klade za cíl seznámit čtenáře s nejdůležitějšími tématy rezonujícími mezi oběma těmito zeměmi. Popisuje ekonomické vztahy Indie a Bangladéše a vysvětluje jejich specifika, jako jsou například indické ekonomické zóny v Bangladéši nebo indicko-bangladéšská pohraniční tržiště. Práce se také věnuje otázce státní hranice, která v minulosti zatěžovala vzájemnou relaci. Vzhledem k tomu, že Bangladéš je ze tří světových stran obklopen Indií, je zásadním faktorem pro jejich vzájemné vztahy konektivita, a to nejen napojení Bangladéše na Indii, ale také tranzitní role Bangladéše při propojování severovýchodních indických svazových států se zbytkem Indie. Jedním z nejdůležitějších determinantů rozvoje Bangladéše je dostatek elektrické energie a

dalších energetických zdrojů, kterému se věnuje další část této kapitoly. Životně důležitou otázkou je pro Bangladéš také otázka sdílení přeshraničních řek,

Poměrně velký prostor práce je věnován také bezpečnostní spolupráci Indie a Bangladéše. Popisuje například jejich vízovou politiku, otázky nelegální migrace, včetně problému s vysokým počtem Bangladéšanů v indickém svazovém státě Ásám, různý vztah obou zemí k uprchlické vlně Rohingů nebo spolupráci v oblasti obrany a námořní bezpečnosti.

Tato diplomová práce popisuje současné vztahy Indie a Bangladéše od roku 2014 a poukazuje na to, že se tyto vztahy od té doby velmi podstatně proměnily a že obě země v tomto období prohloubily vzájemnou spolupráci v celé řadě oblastí. Dynamika, s jakou k této spolupráci obě země přistoupily, je na jihoasijské poměry dosud nevídaná. Práce popisuje vztahy mezi oběma zeměmi z pohledu Indie a její zahraniční politiky, a také proto je většina použitých informačních zdrojů indických.

Při psaní této diplomové práce bylo vycházeno především z primárních zdrojů, a tam kde nebyly k dispozici, z dostatečně důvěryhodných zdrojů sekundárních, zejména z vládních dokumentů, včetně mezinárodních smluv, dále z odborné literatury, vědeckých studií, a kde to bylo účelné, také z řady odborných i informačních článků místních sdělovacích prostředků. Práce je specifická velkým množstvím zdrojů získaných prostřednictvím internetu, bez nich by však nebyla tak aktuální.

2. Geopolitická konfigurace regionu jižní Asie

2.1 Současná konfigurace vztahů a strategické zájmy Indie v sousedství

Indie již od roku 1947, kdy se vysvobodila z britského koloniálního područí a získala nezávislost, zaujímá v regionu jižní Asie výsadní pozici regionální mocnosti, ať už pro svou geografickou rozlohu, počet obyvatel, ekonomický potenciál, vojenskou převahu či mezinárodní reputaci.

Přestože Indický subkontinent je poměrně kompaktní a geograficky by tak mohl mít ideální podmínky pro dobrou hospodářskou spolupráci, skutečností zůstává, že Indie má se svými sousedy různou úroveň vztahů a že jejich vzájemný obchod činí asi jen 5 % celkového obchodu. Ekonomický potenciál regionu je přitom značný, podle Světové banky by například export Bangladéše do Indie mohl vzrůst o 300 %.¹ Již nyní je jižní Asie nejrychleji rostoucím regionem světa s meziročním růstem HDP 6,8 %.² A lze očekávat, že tento rostoucí trend bude i nadále pokračovat.

Předpokladem pro zdravé fungování regionálního systému, v němž probíhá proces hospodářské integrace, a účastníci systému mezi sebou spolupracují, jsou vyřešené bilaterální spory. Největší má Indie s Pákistánem, především v otázce Kašmíru, která v minulosti byla příčinou tří velkých a mnoha malých ozbrojených konfliktů mezi nimi. Propast mezi oběma zeměmi dále prohlubují občasně teroristické útoky, z jejichž podpory se obě země navzájem obviňují.

Ve vztahu k Bangladéši byly jablkem sváru od rozdělení Britské Indie nedořešená otázka státní hranice, existence řady enkláv, sdílení vod z přeshraničních řek, či některé ostrůvky v Bengálském zálivu. Většinu z těchto sporů se však již podařilo urovnat.

Porovnáme-li intenzitu aktuálních vztahů Indie s jednotlivými jihoasijskými státy, pak na prvním místě figuruje právě Bangladéš. Indie a Čína jsou přitom hlavními prioritními zeměmi zahraniční politiky Bangladéše. V Bangladéši rychle narůstá počet infrastrukturních projektů podporovaných Indií ale ještě více Čínou. Čína je největším dovozcem zboží do Bangladéše. Je také hlavním dodavatelem

¹ The Potential of Intra-Regional Trade for South Asia. *The World Bank* [online]. 2016-05-24 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2016/05/24/the-potential-of-intra-regional-trade-for-south-asia>.

² Real GDP Growth. *International Monetary Fund* [online]. 2019 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD.

zbraní a dalšího vojenského vybavení. V posledních letech se tak Indie skutečně snaží mít s Bangladéšem co nejlepší vztahy a udržet si jej ve sféře svého vlivu. Indie vydělila pro Bangladéš úvěrové linky ve výši 8,5 miliard USD, a na vojenskou pomoc 500 milionů USD, to se však stále nevyrovná masivním investicím Číny sahající do výše 13,6 miliardy USD a čínské vojenské pomoci Bangladéši. Na podporu Indie lze dodat, že její úvěry jsou levnější než čínské.³

Ostatní země regionu Bhútán, Nepál, Šrí Lanka, Maledivy a také Afghánistán mají v indické zahraniční politice privilegované postavení, Indie ji nazývá politikou Sousedství v první řadě (ang. *Neighbourhood First*). Indie jako největší země regionu cítí pocit odpovědnosti za rozvoj bilaterální ekonomické spolupráce s těmito zeměmi i za rozvoj spolupráce mezi nimi.

Indie jako jedna z nejrychleji se rozvíjejících velkých ekonomik světa⁴ má zájem na tom, aby byla viděna jako hybatel dění nejen v regionu Jižní Asie ale i globálně. Indická zahraniční politika si zakládá na tom, že takto viděna může být Indie jen za podmínky udržení míru v regionu. Ochrana strategických námořních cest v Indo-Pacifiku, efektivní využívání blízkých zdrojů nerostných surovin, podpora obchodu v regionu, propojení indických regionů přes území Bangladéše, využití vodní energie z Bhútánu a Nepálu, rozvoj rybolovu na Šrí Lance a kontrola pákistánského terorismu jsou jen příklady dlouhého výčtu položek, na kterých má Indie strategický zájem. Indie usiluje o reformu OSN a o získání stálého místa v Radě bezpečnosti OSN. Má třetí největší počet příslušníků ozbrojených sil na světě, pátý největší rozpočet na obranu na světě a sedmou největší ekonomiku.⁵ Žádný ze sousedů Indie, kromě Číny, ji v tomto nikdy nebude moci konkurovat. Z pohledu narůstající síly Číny je pro Indii důležité udržet v jižní Asii strategickou konsolidaci, zejména tím, že bude pokračovat v prohlubování dobrých ekonomických a jiných vztahů se svými sousedy, udržovat svou vnitřní integritu, bezpečnost a stabilitu a bojovat proti mezinárodnímu terorismu.

³ BALACHANDRAN, P. K. India Readies for Change after Bangladesh Jan 2019 Polls. *The Citizen* [online]. Dostupné z: <https://www.thecitizen.in/index.php/en/NewsDetail/index/5/12072/India-Readies-For-Change-After-Bangladesh-Jan-2019-Polls>.

⁴ PRESS INFORMATION BUREAU. India Becoming World's Fastest Growing Economy. *Ministry of Finance, Government of India* [online]. 2018-12-18 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=186586>.

⁵ AYRES, Alyssa. Will India Start Acting Like a Global Power? *Foreign Affairs* [online]. 2017 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/india/2017-10-16/will-india-start-acting-global-power>.

2.2 Vliv geografických daností na vztahy Indie a Bangladéše

Indie byla spolu s Bhútánem první zemí světa, která uznala nezávislý Bangladéš. Pro Indii bylo výhodné, že se tehdejší Pákistán rozdělil na dva samostatné státy. Indie si uvědomovala, že Bangladéš se svou unikátní geografii bude vždy s Indií velmi úzce svázán.

Nejdelší pozemní hranici ze všech svých sousedů má Indie právě s Bangladéšem. Svou délkou 4 096,7 kilometrů je pátou nejdelší pozemní hranicí na světě. Spravovat takovou hranici je velmi obtížné a finančně náročné. Geografické umístění Bangladéše je tak pro Indii z hlediska ochrany hranice značně nevýhodné.⁶ Nevýhodná je pro Indii také poloha Bangladéše vzhledem ke špatné pozemní dostupnosti severovýchodních indických svazových států Arunáčalpradéš, Ásám, Manípur, Méghálaj, Mizóram, Nágáland a Tripura z ostatních států Indie. Objekt Bangladéš zpravidla znamená několik set a v některých případech i přes tisíc kilometrů navíc, což výrazným způsobem navyšuje náklady na zásobování a zvyšuje tak ceny v těchto státech, a tedy snižuje koupěschopnost místního obyvatelstva, a tedy i jeho životní úroveň.⁷ Z toho vyplývá, že umístění Bangladéše nutí Indii uvažovat o jeho propojení a využití jako tranzitní země. Tato geografická danost je tak nevyhnutelně reflektována v zahraniční politice Indie vůči Bangladéši.

Bangladéš má unikátní geopolitickou polohu, protože leží mezi jižní Asií a jihovýchodní Asií, dvěma nejrychleji rostoucími regiony světa. Výhody a synergie z toho plynoucí Bangladéš v budoucnu nepochybně více využije a rozvine. Nelze ale nevidět, že jeho umístění má také nevýhody. Nejen proto, že je vtažen do mocenských her Indie a Číny, ale také proto, že obě tyto velké země představují v ekonomické oblasti značnou konkurenci pro bangladéšské zboží a služby.

Dalším geograficky podmíněným faktorem je skutečnost, že se v Bangladéši vyskytují příznivci různých radikálních a militantních skupin, kteří čas od času podnikají výpady do Indie, zejména do výše uvedených sedmi států

⁶ Jen pro představu: pokud by mělo být na každý kilometr hranice vyčleněno pět pohraničnicků v jedné směně a každý z nich by odsloužil 40 hodin týdně, pak by muselo na hranici sloužit přes 86 tisíc pohraničnicků. Pokud by byl jen jeden pohraničnick na jeden kilometr, činil by tento počet přes 17 tisíc.

⁷ SATTAR, Zaidi, Mahjabeen Halima RAHMAN and Sadiq AHMED. Transit Arrangements for Indian Trade through Bangladesh. *International Growth Centre* [online]. 2014-08-28 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.theigc.org/project/transit-arrangements-for-indian-trade-through-bangladesh/>.

severovýchodní Indie. Jednou ze základních priorit indické zahraniční politiky vůči Bangladéši jsou tak bezpečnostní otázky a snaha o spolupráci s cílem zamezit nelegální přeshraniční migraci a eliminovat snahy těchto skupin. Obě strany v posledních letech si jsou těchto problémů vědomy a činí konkrétní kroky, které bezpečnostní situaci v severovýchodních indických státech postupně mění k lepšímu.

K zásadní změně indické zahraniční politiky vůči Bangladéši přispěli dva indiští premiéři, a to Manmóhan Singh (2004-2014) a Naréndra Módí. Návštěvou premiéra Manmóhana Singha v Bangladéši v roce 2010 Indie začala přikládat větší význam otázkám konektivity, která měla podnítit ekonomický růst v obou zemích. Indie i Bangladéš začaly hovořit o efektivním kruhu propojené a vzájemně závislé prosperity. Významná byla i následná návštěva premiérky Hasíny v roce 2010 v Indii. Hned v prvním bodě společného komuniké se mluví o přání lídrů obou zemí spustit novou fázi v jejich dvoustranných vztazích.⁸ Obě země si uvědomily, že stejně tak jako Bangladéš se svým ročním hospodářským růstem přes 7 %⁹ může těžit z obrovského indického trhu, stejně tak i ekonomicky pomalejší severovýchod se svým ročním růstem okolo 4 % by mohl těžit z prosperity Bangladéše.¹⁰

Obě země od té doby zcela zásadně posílily prostor pro iniciativy související s konektivitou v regionu (viz 4.4 Konektivita). A s rostoucí konektivitou roste i vzájemný obchodní obrat, ačkoliv sortiment i objem zboží, jež může Bangladéš nabídnout Indii, je zanedbatelný ve srovnání se sortimentem a objemem nabízeným Indií, která má jak rozmanitý sortiment, tak i velké množství výrobků. Bangladéš v tomto ohledu nabídl indickým investorům výhodné pobídky, zejména v nově zřizovaných zvláštních ekonomických zónách (viz 4.2.2 Indické ekonomické zóny v Bangladéši) s cílem snížit schodek vzájemného obchodu. Indické investice v Bangladéši se již pohybují v desítkách miliard USD, přičemž

⁸ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Communiqué Issued on the Occasion of the Visit to India of Her Excellency Sheikh Hasina, Prime Minister of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2010-01-12 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/3452/Joint+Communiqu+issued+on+the+occasion+of+the+visit+to+India+o+f+Her+Excellency+Sheikh+Hasina+Prime+Minister+of+Bangladesh>.

⁹ THE WORLD BANK. GDP Growth (Annual %) [online]. 2017 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BD>.

¹⁰ KARIM, Tariq. Bangladesh-India Relations: Past, Present and Future. *Daily Sun* [online]. 2018-01-26 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://www.daily-sun.com/printversion/details/284667/2018/01/26/BangladeshIndia-Relations-Past-Present-and-Future>.

nejvíce z nich proudí do oblastí energetiky, logistiky, vzdělávání a zdravotnictví (viz 4.2.4 Indické investice v Bangladéši). Obě země také identifikovaly možnost zahájení spolupráce v Bengálském zálivu při průzkumu mořského dna, získávání nerostných surovin a při rybolovu.

V oblasti energetiky (viz 4.5 Energetika) jsou obě země aktivní při výstavbě nové elektrické sítě a při posílení sítě stávající. Zásadní pro další rozvoj Bangladéše bude připojení k nepálské rozvodné síti, kdy Nepál může v letních měsících nabídnout Bangladéši své přebytky elektřiny v době, kdy ji Bangladéš nejvíce potřebuje kvůli zvýšené spotřebě způsobené klimatizačními zařízeními. V plánu je také propojení s Indií na východě Bangladéše. Partnerství v takových projektech by nakonec pomohlo vytvořit vzájemně propojenou regionální síť, z níž by těžily všechny země v regionu jižní Asie, a která by jim umožnila realizovat jejich ambiciózní rozvojové cíle.

2.3 Klíčová multilaterální uskupení

Indie i Bangladéš jsou členy celé řady multilaterálních uskupení. Nejaktivněji se jejich vzájemná spolupráce až do nedávné minulosti projevovala v rámci Jihoasijského sdružení pro regionální spolupráci (SAARC), od roku 2015 jsou obě země nejaktivnější v rámci Iniciativy Bengálského zálivu pro multisektorální technickou a ekonomickou spolupráci (BIMSTEC).

SAARC vznikl roku 1985 jako oficiální platforma pro spolupráci v jižní Asii sdružující zpočátku Bangladéš, Bhútán, Indii, Maledivy, Nepál, Pákistán a Šrí Lanku, a od roku 2007 i Afghánistán. Iniciátorem vzniku SAARC byl bangladéšský prezident Zijáur Rahmán, který v květnu 1980 navrhl uskutečnit jihoasijský summit, jehož účelem by byl vznik fóra Jihoasijské regionální spolupráce (SARC). Přes určité počáteční výhrady Indie a Pákistánu byl návrh nakonec odsouhlasen. První setkání se uskutečnilo v dubnu 1981 v Kolombu, a to na úrovni prvních náměstků ministerstev zahraničí (*Foreign Secretaries*).¹¹

První summit SAARC se uskutečnil ve dnech 7. a 8. prosince 1985 v Dháce v době, kdy prezidentem Bangladéše byl generál Husein Muhámmad Eršád a premiérem Átáur Rahmán Khán. V ustavující chartě bylo zakotveno, že všechna rozhodnutí budou činěna jednomyslně a budou vyloučeny veškeré bilaterální a

¹¹ BARAL, Lok Raj. SARC, But No "SHARK": South Asian Regional Cooperation in Perspective. *Pacific Affairs*. 1985, 58/3, s. 411. Dostupné z: Databáze JSTOR.

diskutabilní otázky. To z agendy SAARC vyloučilo taková témata, jakými jsou kašmíráská otázka, Sir Creek, spory Indie a Bangladéše o sdílení vod přeshraničních řek nebo jejich spor o demarkaci státní hranice.¹² Prvním generálním tajemníkem SAARC se stal 16. ledna 1987 bangladéšský diplomat Ábul Áhsán.

S cílem liberalizovat obchod v regionu jižní Asie byla v dubnu 1993 v Dháce podepsána dohoda u uspořádání preferenčního obchodu v rámci SAARC (*SAARC Preferential Trading Agreement*). Dalšího stupně hospodářské spolupráce země SAARC dosáhly v roce 2004, kdy podepsaly dohodu o Jihoasijské zóně volného obchodu (*South Asian Free Trade Agreement*), která vstoupila v platnost 1. ledna 2006 a nahradila dohodu SAPTA.¹³

Ambiciózní projekty předkládané v rámci SAARC často postrádaly důslednou implementaci a efektivní monitorovací a hodnotící mechanismus. A tak zápal, s jakým byly inaugurovány, časem pohasl.¹⁴ Premiér Módí si tyto nedostatky zjevně uvědomoval, když na 18. summitu SAARC v Káthmándú 26. listopadu 2014 pronesl mimo jiné tato slova:

Protože pokroku brání hraniční překážky, mezinárodní partnerství mu dodávají na rychlosti. Protože, ať už v životě jednotlivce nebo národa, je dobré sousedství univerzálním cílem. A kde na tomto světě si přeje stát jižní Asie? Nikde ve světě není kolektivní úsilí tak urgentní jako v jižní Asii, a nikde na světě není tak skromné.¹⁵

Další 19. summit SAARC, který se měl uskutečnit v listopadu 2016 v Islámábádu, Módí bojkotoval. Po teroristickém útoku na indickou vojenskou základnu v Uri 18. září 2016 Indie oznámila, že narůstající přeshraniční teroristické útoky v regionu a rostoucí zasahování do vnitřních záležitostí členských států jednou zemí nejsou příznivé pro úspěšné konání summitu a za

¹² AHMAD, Naveen. Rest in Peace SAARC: The Tug of War between India and Pakistan. *The Express Tribune* [online]. 2016-08-06 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://tribune.com.pk/story/1156839/rest-peace-saarc-tug-war-india-pakistan/>.

¹³ MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. Agreement On South Asian Free Trade Area (SAFTA). *Department of Commerce, Government of India* [online]. 1993-04-11 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://commerce.gov.in/writereaddata/trade/safta.pdf>.

¹⁴ LAMA, Mahendra P. SAARC Programs and Activities: Assessment, Monitoring, and Evaluation [online]. 2010, s. 403 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: Research Gate.

¹⁵ PRESS INFORMATION BUREAU. Speech by the Prime Minister at the SAARC Summit. *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2014-11-26 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://www.pib.nic.in/NEWSITE/PrintRelease.aspx?relid=111876>.

takových okolností se Indie summitu v Islámábádu nemůže účastnit.¹⁶ K bojkotu se následně připojil i Bangladéš a další země, a summit se proto neuskutečnil.¹⁷ Od listopadu 2014 se již žádný další summit SAARC nekonal.

Pracovní skupiny na nižších politických úrovních se však pravidelně scházejí. Navzdory obrovskému potenciálu vzájemné spolupráce v regionu, z níž by mohl těžit každý ze členů, však ve vzájemných vztazích přetrvávají zaujatost a předsudky. Rozhodovací schopnost SAARC jako celku paralyzují zejména komplikované indicko-pákistánské vztahy. Navíc asymetrie v geografické rozloze, ekonomickém vlivu, lidských zdrojích, vojenské převaze a mezinárodní reputaci mezi členy Sdružení jsou spíše předpokladem pro vzájemné soupeření a řevnivost než pro spolupráci.

Indie a Bangladéš se od roku 2015 výrazněji orientují na další regionální iniciativu BIMSTEC, jejímiž členy jsou dále Bhútán, Myanmar, Nepál, Šrí Lanka a Thajsko. Z členů SAARC tak nejsou členy BIMSTEC pouze Pákistán a Maledivy. BIMSTEC byl založen 6. června 1997 v Bangkoku pod názvem BIST-EC (*Bangladesh, India, Sri Lanka & Thailand Economic Cooperation*), po přistoupení Myanmaru nesl název BIMST-EC (*Bangladesh, India, Myanmar, Sri Lanka & Thailand Economic Cooperation*) a po přistoupení Bhútánu a Nepálu od 31. července 2004 současné pojmenování BIMSTEC (*Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation*). Bangladéš byl od začátku aktivním podporovatelem této organizace a stal se také jeho první předsednickou zemí (1997-1999). V roce 2014 vznikl Stálý sekretariát BIMSTEC se sídlem v Dháce. Jeho současným generálním tajemníkem je od srpna 2017 na 3 roky bývalý velvyslanec Bangladéše ve Francii M. Šahídul Islám.¹⁸

BIMSTEC se primárně orientuje na hospodářskou a technickou spolupráci ve čtrnácti sektorech mezi něž patří například, obchod a investice, energetika,

¹⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. India's Participation in the SAARC Summit in Islamabad. *Government of India* [online]. 2016-09-27 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/27442/Indias_participation_in_the_SAARC_Summit_in_Islamabad.

¹⁷ BHATTACHERJEE, Kallol. SAARC Summit to be Cancelled. *The Hindu* [online]. 2016-11-03 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/international/SAARC-summit-to-be-cancelled/article15004093.ece>.

¹⁸ Bangladesh Ambassador Shahidul Islam Appointed Secretary General of BIMSTEC. *Bangladesh News 24* [online]. 2017-08-11 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2017/08/11/bangladesh-ambassador-shahidul-islam-appointed-secretary-general-of-bimstec>.

doprava, cestovní ruch, rybolov, kulturní spolupráce, životní prostředí a zvládání přírodních katastrof, veřejné zdraví, mírnění chudoby a další.¹⁹

BIMSTEC se zabývá projekty, jež jsou nezbytné pro jeho členské státy. Přípravuje také dohodu o volném obchodu (*Free Trade Agreement, FTA*) a hlavní plán dopravní konektivity BIMSTEC.²⁰

Indie byla motivována, aby se stala členem BIMSTEC, protože chtěla rozšířit svou konektivitu ze západní do severovýchodní Indie přes Bangladěš, a dále do zemí ASEAN, což je jedním ze základních elementů její politiky *Act East*. BIMSTEC také pomáhá menším zemím, jako jsou Bangladěš, Nepál a Bhútán rozvíjet konektivitu se zeměmi ASEAN.²¹

Přestože BIMSTEC je výrazně úspěšnější než SAARC, i tak čelí některým problémům. Jedním z nich je nepravidelná frekvence summitů, které jsou nejvyšším výkonným orgánem organizace. Od roku 1997 se konaly jen čtyři: v hlavních městech Thajska (2004), Indie (2008), Myanmaru (2014) a Nepálu (2018). Pátý summit BIMSTEC se má uskutečnit na Šrí Lance.

Vedle BIMSTEC se čím dál tím častěji dostává do popředí také iniciativa BBIN (akronym z iniciál členských zemí) pro silniční a železniční konektivitu, která sdružuje Bangladěš, Bhútán, Indii a Nepál.²² Mezi nejvýznamnější dosud realizované projekty této iniciativy patří dohoda o regulaci hromadné, osobní a nákladní dopravy motorovými vozidly podepsaná v roce 2015 (viz 4.4.1 Silniční konektivita).

Iniciativa BBIN je součástí programu SASEC (*South Asia Subregional Economic Cooperation*) sdružující vedle zemí BBIN také Myanmar, Šrí Lanku a Maledivy. Jedná se o partnerství zemí v jednotlivých projektech na podporu

¹⁹ Každý sektor má na starosti jedna členská země, přičemž například Indie má na starosti sektory: 1. doprava a komunikace, 2. cestovní ruch, 3. životní prostředí a zvládání přírodních katastrof a 4. sektor boje proti terorismu a přeshraniční kriminality. Bangladěši přísluší sektory 1. obchod investice a 2. změna klimatu. BIMSTEC [online]. 2014 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://bimstec.org/>.

²⁰ PRESS AND INFORMATION BUREAU. Fourth BIMSTEC Summit Declaration, Kathmandu, Nepal (August 30-31, 2018): "Towards a Peaceful, Prosperous and Sustainable Bay of Bengal Region". Prime Minister's Office, Government of India [online]. 2018-08-31 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183185>.

²¹ BHATTACHARJEE, Joyeeta. SAARC vs. BIMSTEC: The Search for the Ideal Platform for Regional Cooperation. *Observer Research Foundation Brief* [online]. 2018-01-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/research/saarc-vs-bimstec-the-search-for-the-ideal-platform-for-regional-cooperation/#_edn2.

²² BBIN Initiative: Less Euphoria, More Realism. *Observer Research Foundation* [online]. 2016-09-05 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/bbin-initiative-less-euphoria-more-realism/>.

regionální prosperity, zaměřených na ekonomické příležitosti a budování lepší kvality života lidí v tomto subregionu. Má za cíl povzbudit meziregionální obchod a spolupráci v jižní Asii a také rozvinout konektivitu a obchod jak s jihovýchodní Asií (přes Myanmar), tak i s Čínou.²³

Stále aktivnější je Bangladéš také ve Sdružení indickooceánského prostoru (*Indian Ocean Rim Association, IORA*), zejména od doby, kdy Indie byla jeho předsednickou zemí (2011-2013). Tehdy bylo definováno 6 priorit IORA: 1. námořní bezpečnost, 2. usnadňování obchodu a investic, 3. management rybolovu, 4. zvládání katastrof, 5. akademická sféra, věda a technologie. 6. cestovní ruch a kulturní výměna.²⁴ V září 2019 se má v Dháce uskutečnit 3. ministerská konference IORA o modré ekonomice.²⁵ Bude to historicky první konference IORA na úrovni ministrů pořádaná v Bangladéši. Na zasedání Rady ministrů IORA v listopadu 2018 byl Bangladéš zvolen místopředsedou IORA na období let 2019-2021.²⁶

Bangladéš hraje v SAARC, BIMSTEC, BBIN, SASEC i IORA aktivní roli. Je si vědom toho, že regionální spolupráce z něj činí zajímavého partnera při realizaci mnohých projektů, které mohou zlepšit napojení Bangladéše jak se svými sousedy Indií a Myanmarem, tak i se vzdálenějšími státy Indo-Pacifiku.

²³ South Asia Subregional Economic Cooperation. What is SASEC [online]. 2013 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.sasec.asia/index.php?page=what-is-sasec>.

²⁴ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Indian Ocean Rim Association and India's Role. *Government of India* [online]. 2017-03-07 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/IORA_new.pdf.

²⁵ Modrou ekonomikou je míněno udržitelné využití oceánů a jejich zdrojů pro hospodářský růst, zlepšení životních podmínek, vytváření pracovních pozic a udržování zdraví mořských ekosystémů.

²⁶ Bangladesh Elected IORA Chairman for 2021-23. *Current Affairs Today* [online]. 2018-11-12 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://currentaffairs.gktoday.in/bangladesh-elected-iora-chairman-2021-23-2-11201862839.html>.

3. Role Indie při vzniku Bangladéše a vývoj jejich vztahů do roku 2014

3.1 Vznik Bangladéše (1970-1971)

Bangladéš vznikl odtržením od Pákistánu, jehož byl po rozdělení Britské Indie roku 1947 součástí. Pákistán tehdy sestával ze dvou území, které od sebe dělilo na dva tisíce kilometrů. Zatímco Západní Pákistán, mezi jehož obyvateli dominovali muslimští Paňdžábcí, byl kulturně i etnicky značně heterogenní, Východní Pákistán tvořila téměř homogenní skupina bengálsky hovořících muslimů. Obě území se od sebe lišily po stránce kulturní, jazykové i ekonomické, a jediným pojítkem mezi nimi bylo náboženství.

Nevyvážené zastoupení Bengálců ve vyšších patrech politických a armádních struktur, nespravedlivé přerozdělování hrubého domácího produktu ve prospěch západní části země a fundamentalistické tendence vyvolaly všeobecné napětí, které vyvrcholilo uzákoněním urdštiny jako jediného úředního jazyka Pákistánu dne 26. ledna 1952. Drakonická jazyková politika centrální vlády pobouřila ty, pro něž byla bengálština mateřštinou a vzedmula silnou vlnu odporu. Následovaly události, které vešly ve známost jako bengálské jazykové hnutí (ben. *Bámlá bháša ándalan*).

V polovině 60. let stanul v čele Celopákistánské lidové ligy (ang. *All Pakistan Awami League*), která se ve východní části země těšila většinové podpoře, charismatický vůdce Šejch Mudžibur Rahmán, otec současné premiérky Bangladéše Šejch Hasíny. Ten v roce 1966 vystoupil s politickým prohlášením, tzv. Šestibodovým programem, který požadoval omezení pravomocí centrální vlády na obranu a zahraniční politiku a zrovnoprávnění Západního a Východního Pákistánu.²⁷

V listopadu 1970 se přes východní provincii přehnal tropický cyklón Bhola, který za sebou zanechal 300 až 500 tisíc mrtvých.²⁸ Neschopnost pákistánské vlády pomoci bengálskému obyvatelstvu zřejmě přispěla k tomu, že v parlamentních volbách v prosinci 1970 získala drtivou převahu Mudžibova

²⁷ ZBAVITEL, Dušan. *Bangladéš, stát, který se musel zrodit*. Praha: ČTK, 1973. s. 141-161.

²⁸ DOLCE, Chris and Brian DONEGAN. History of Cyclones in Bay of Bengal: Deadliest among Them Killed 3,00,000. *The Weather Channel* [online]. 2019-05-02 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: <https://weather.com/en-IN/india/news/news/2019-05-02-history-of-cyclones-in-bay-of-bengal-deadliest-cyclone-on-record-killed>.

Lidová liga.²⁹ Pro pákistánské politické vedení však bylo nepřijatelné přiznat porážku. Začala politická vyjednávání se Šejchem Mudžíbem, který ale odmítal ze svých požadavků slevit. Poté, co se vůdcové dostali do politického patu, prohlásil tehdejší prezident Pákistánu Jahja Khán Mudžíba Rahmána za vlastizrádce. V noci z 25. na 26. března 1971 do Dháky vtrhly pákistánské vojenské jednotky, Mudžibur Rahmán byl zatčen a ve Východním Pákistánu se rozpoutala občanská válka.

Těsně před svým zatčením vyhlásil Mudžibur Rahmán v okruhu svých stoupenců vznik nezávislého Bangladéše a povzbudil národ, aby vytrval v boji s nepřítelem. K veřejnému vyhlášení nezávislého Bangladéše došlo o den později, dne 27. března 1971 z vysílací stanice v Kálurghátu, nedaleko dnešního Čattagrámu. Učinil tak prostřednictvím rozhlasového vysílání velitel Východobengálského pluku pákistánské armády major Zijáur Rahmán slovy:

*Tady je rádio Svobodné Bengálsko. Já, major Zijáur Rahmán, na pokyn „přítele Bengálska“ (bangabandhu) Šejcha Mudžíba Rahmána, tímto vyhlašuji vznik nezávislé Lidové republiky Bangladéš. Jménem Šejcha Mudžíba Rahmána vyzývám všechny Bengálce, aby povstali proti útokům západopákistánské armády. Za osvobození naší vlasti budeme bojovat až do posledního dechu. Alláh nám žehnej, vítězství bude naše. Ať žije Bengálsko.*³⁰

Dne 10. dubna 1971 se v bangladéšském městě Baidjanáhtala (dnešní Mudžíbnagar) nedaleko hranice s Indií setkali lídři Lidové ligy, vytvořili text Prohlášení nezávislosti a domluvili se na složení nové exilové vlády. O dva dny později se tato vláda prohlásila za vládu exilovou se sídlem v západobengálské metropoli Kalkatě. Za vězněného prezidenta Mudžíba Rahmána, který byl

²⁹ HOSSAIN, Naomi. The 1970 Bhola Cyclone, Nationalist Politics and the Subsistence Crisis Contract in Bangladesh. *The Institute of Development Studies* [online]. 2017-04-01, s. 5 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z:

http://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Naomi_Hossain_Bhola_Cyclone_2017.pdf.

³⁰ "This is Swadhin Bangla Betar Kendra. I, Major Ziaur Rahman, at the directive of Bangabandhu Sheikh Mujibur Rahman, hereby declare that the independent People's Republic of Bangladesh has been established... In the name of Sheikh Mujibur Rahman, I call upon all Bangalees to rise against the attack by the West Pakistan army. We shall fight to the last to free our motherland. By the grace of Allah, victory would be ours. Joy Bangla." Viz March 27, 1971: Zia Makes Radio Announcement on Independence. *The Daily Star* [online]. 2018-03-27 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/zia-makes-radio-announcement-independence-1554046>.

odvezen do Pákistánu, byl do čela vlády jako úřadující prezident postaven Sajjad Nazrul Islám. Nová dočasná vláda Bangladéše (dnes nazývaná Mudžíbnagarská vláda) složila slib 17. dubna 1971 v Baidjanáhtale a přijala Prohlášení nezávislosti z 10. dubna 1971, ve kterém stanovila se zpětnou platností 26. březen 1971 jako den vyhlášení nezávislého Bangladéše.³¹

Občanská válka vyvolala masivní odliv obyvatel z východobengálských měst, kteří prchali do sousední Indie, a jež se pod náporu uprchlíků zmítala v tvrdých hospodářských i sociálních problémech. Situace se rychle stávala neudržitelnou. Bylo v životním zájmu Indie, aby se urychleně vyřešila. Dovolila proto na svém území formovat jednotky osvobozené armády (ben. *mukti báhini*), které vybavovala zbraněmi a umožňovala jim přechod na bangladéšské území, kde se připojily ke vzbuřeným jednotkám pákistánské armády.

Občanská válka nakonec přerostla v konflikt mezinárodního rozměru. Pákistán, který Indii obviňoval z vměšování do vnitřních záležitostí státu a podpory separatistů, začal ostřelovat její západní hranici. Indie zareagovala tvrdou odvetou, a tak dne 3. prosince 1971 vypukla třetí indicko-pákistánská válka. Osvobozené boje trvaly necelé dva týdny. Během nich byla postupně dobyta všechna bangladéšská města a Pákistán dne 16. prosince 1971 složil zbraně a podepsal bezpodmínečnou kapitulaci.³² Tímto skončila bangladéšská válka za nezávislost a od té doby je 16. prosinec v Bangladéši každoročně oslavován jako Den vítězství.

Úřadující prezident exilové bangladéšské vlády Sajjad Nazrul Islám v dopise z 24. dubna 1971 adresovaném tehdejšímu prezidentovi Indie Rádžéndrovi Prasádovi požádal, aby Indie s okamžitou platností uznala Lidovou republiku Bangladéš za suverénní stát. V dopisu také vyjádřil zájem navázat diplomatické styky a uskutečnit vzájemnou výměnu titulářů.³³ O 7 měsíců později tehdejší premiér bangladéšské vlády Tádžuddín Áhmed dne 4. prosince 1971 v dopise adresovaném tehdejší premiérce Indiře Gándhiové znovu apeloval, aby Indie uznala Bangladéš. Premiérka situaci projednala s indickou vládou a 6. prosince

³¹ BILLAH, Masum S. M. Proclamation of Bangladesh Independence: Implications for International Law. *Dhaka Law Review* [online]. 2015-04-17 [cit. 2019-05-15]. Dostupné: <http://www.dhakalawreview.org/blog/2015/04/proclamation-of-independence-801>.

³² KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*. Praha: Nakladatelství Libri, 2005. s. 57.

³³ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Letter from the Acting President of the People's Republic of Bangladesh Syed Nazrul Islam to the President of India, Seeking Indian Recognition of Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1971-04-24 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/1.doc.

1971 vystoupila v dané otázce i v indickém parlamentu. Tentýž den odeslala svému protějšku kladnou odpověď. Indie se tak stala (spolu s Bhútánem) první zemí světa, která navázala s Bangladéšem diplomatické styky, a to ke dni 6. prosince 1971, tedy ještě před ukončením 3. indicko-pákistánské války.³⁴

3.2 Vývoj po vzniku nového státu (1972-1976)

Na nátlak mezinárodního společenství byl dne 8. ledna 1972 z pákistánské vazby propuštěn bangladéšský prezident Mudžibur Rahmán a přes Londýn se vrátil zpět do vlasti. Ještě tentýž den mu telefonovala premiérka Indira Gándhiová a pozvala jej do Indie. Z Londýna se s Rahmánem vrátil i tehdejší vysoký komisař Bangladéše ve Velké Británii Ábu Sáíd Čaudhurí, kterého Rahmán dne 12. ledna 1972 jmenoval novým bangladéšským prezidentem. Dosavadní prezident Mudžibur Rahmán se stal premiérem a jmenoval svou první vládu.

Dne 8. února 1972 se premiér Rahmán vypravil na návštěvu Indie. Tehdy navštívil Kolkatu, tehdy ještě zvanou Kalkatu (ang. *Calcutta*), zejména aby poděkoval Indii za solidaritu s Bangladéšem a aby projednal otázku návratu milionů Bengálců uprchlých z Bangladéše do Indie před občanskou válkou.³⁵

Dne 19. března 1972 přicestovala do Bangladéše premiérka Indie Indira Gándhiová. Obě země tehdy deklarovaly, že jejich vztahy jsou velice vřelé a srdečné. Důkazem toho měla být dohoda o míru a přátelství (*Treaty of Peace and Friendship*),³⁶ známá také jako smlouva Indira-Mudžib, podle jejích hlavních signatářů. Premiérka Gándhiová tehdy také slíbila, že prosadí, aby Bangladéš byl přijat za člena OSN, což se ale nedařilo, neboť Čína jako spojenec Pákistánu návrhy vehementně vetovala.³⁷

³⁴ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Letter of the Prime Minister of India Mrs. Indira Gandhi to the Prime Minister of Bangladesh Tajuddin Ahmed Conveying India's Recognition of Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1971-12-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/2.doc.

³⁵ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Prime Minister of Bangladesh Sheikh Mujibur Rahman to India. *Government of the Republic of India* [online]. 1972-02-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/3.doc.

³⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Treaty of Peace and Friendship. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5621/Treaty+of+Peace+and+Friendship>.

³⁷ ALDEN, Robert. China's First U. N. Veto Bars Bangladesh. *The New York Times* [online]. 1972-08-26 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1972/08/26/archives/chinas-first-un-veto-bars-bangladesh-soviet-union-and-india-are.html>.

V první polovině 70. let vztahy mezi Indií a Bangladéšem jako nejbližšími spojenci vzkvétaly. V té době byla podepsána první bilaterální obchodní dohoda. Obě země se také dohodly na potřebě řešení otázek přeshraničních řek a za tím účelem v listopadu 1972 ustavily společnou říční komisi (*Joint Rivers Commission, JRC*), která stála u zrodu historické smlouvy o sdílení vod řeky Gangy nebo která stále jedná ve věci sporu o sdílení vod další z přeshraničních řek, Tisty (viz Problematika sdílení přeshraničních vod 4.6).

Dne 27. srpna 1973 došlo mezi Indií a Bangladéšem k uzavření další v té době významné smlouvy, a to smlouvy o využívání atomové energie pro mírové účely.³⁸ Bylo to v době, kdy po celém světě panovaly obavy, že studená válka přeroste ve válku jadernou a kdy Čína měla provedených již více než deset jaderných testů.

Indie byla také prostředníkem mezi Bangladéšem a Pákistánem při vyjednávání vzájemné výměny osob zatčených během války za nezávislost Bangladéše. Na základě tzv. dillíské dohody³⁹ byla v září 1973 zahájena repatriace válečných zajatců mezi Bangladéšem, Pákistánem a Indií. V dubnu 1974 se v Dillí sešli ministři zahraničních věcí Indie, Pákistánu a Bangladéše a společně podepsali třístrannou dohodu o repatriaci válečných vězňů a internovaných civilistů.⁴⁰ Indie a Bangladéš se tehdy také začaly věnovat řešení sporné otázky vymezení státní hranice, kterou Bangladéš zdědil ještě z dob indicko-pákistánských. Řada jednání nakonec vedla ke zhmotnění dohody o demarkaci pozemní hranice (*Land Boundary Agreement, LBA*), kterou 16. května 1974 podepsali v Dillí premiéři Indira Gándhiová a Šejch Mudžíbur Rahmán. Bangladéš dohodu bez zbytečného odkladu ratifikoval, na indické straně ale byla ratifikována až po jednačtyřicetileté prodlevě v roce 2015 (viz 4.3.1 Pozemní hranice).

³⁸ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Agreement between the Republic of India and the People's Republic of Bangladesh on Cooperation in the Fields of Peaceful Uses of Atomic Energy. *Government of the Republic of India* [online]. 1973-08-27 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/27.doc.

³⁹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement between the Government of India and the Government of the Islamic Republic of Pakistan Regarding Repatriation of Persons. *Government of India* [online]. 1973-08-28 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5868/Agreement+on+Repatriation+of+Persons>.

⁴⁰ Bangladesh – India – Pakistan: Agreement on the Repatriation of Prisoners of War and Civilian Internees. International Committee of the Red Cross [online]. 1974 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <https://casebook.icrc.org/case-study/bangladeshindiapakistan-1974-agreement>.

Dne 18. května 1974, pouhé dva dny po této návštěvě, provedla Indie svůj první jaderný test, čímž se stala po USA, Sovětském svazu, Velké Británii, Francii a Číně šestou jadernou velmocí světa.⁴¹ Tím došlo ke strategickému upevnění pozice Indie ve světě, a také v regionu, kde panovaly obavy sousedních zemí, zejména Pákistánu a Bangladéše, z rostoucích mocenských ambicí Indie. Za této situace, v době pokračující studené války se obě země přiklonily k USA a Číně, které indický jaderný test odsoudily. Indie naopak posílila své spojení se Sovětským svazem. Čína se v té době rozhodla přestat blokovat vstup Bangladéše do Organizace spojených národů a Bangladéš byl 17. září 1974 přijat za člena OSN. Popularita Indie v Bangladéši výrazně poklesla.

Jedním z důvodů byly i výsledky jednání o sdílení vod Gangy v přehradě Farakka. V roce 1975 jednala Smíšená říční komise o možnosti navýšení objemu vody vypouštěné do Bangladéše v období slabšího toku a dohodla se na zkušebním provozu. Bangladéš vyjádřil nespokojenost s výsledky experimentu, a to i na půdě OSN, Indie však i navzdory těmto stížnostem provoz přehrady zahájila.⁴²

V té době se začaly vztahy Indie a Bangladéše dále ochlazovat. Stále častěji se ozývaly hlasy ostře kritizující proindické směřování bangladéšské zahraniční politiky a ve společnosti sílily protiindické nálady. Hluboko pod bod mrazu se dostaly po atentátu na prezidenta Rahmána, po němž se v Bangladéši rozpoutala série pokusů o uchopení politické moci, jež byla nakonec potlačena armádou, v jejímž čele stál válečný hrdina generál Zijáur Rahmán. Zahraniční politika Bangladéše se v době jeho vlády zcela odklonila od svého původního kursu a začala se výrazně orientovat na Západ a také upevňovat vztahy s arabským světem. Styky s Indií zůstaly jen sporadické a formální. Ani v Indii nepanovala jednoduchá politická situace. Premiérka Indira Gándhiová vyhlásila 26. června 1975 výjimečný stav, který trval až do 21. března 1977.⁴³

⁴¹ CHAKMA, Bhumitra. Toward Pokhran II: Explaining India's New Nuclearisation Process. *Modern Asian Studies*. 2005, 39/1, s. 189-236. Dostupné z: Databáze JSTOR.

⁴² PANDEY, Punam. *India Bangladesh Domestic Politics: The River Ganges Water Issues*. Springer: Singapore, 2016. s. 347.

⁴³ VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, Jan FILIPSKÝ, Jaroslav STRNAD a Jaroslav HOLMAN. *Dějiny Indie*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 2008. s. 844.

3.3 Vojenská diktatura v Bangladéši (1977-1990)

Poté, co se Zijáur Rahmán stal 21. dubna 1977 prezidentem Bangladéše, nechal si svou legitimitu stvrdit v referendu, v němž mu drtivá většina voličů vyjádřila svou důvěru.⁴⁴ Krátce po svém jmenování prezidentem zrušil stanné právo a situace v zemi se začala vracet do normálních kolejí. Nový vůdce své politické vize začal realizovat prostřednictvím vlastní Bangladéšské nacionalistické strany (*Bangladesh Nationalist Party*, BNP), jež ve volbách do Národního shromáždění (*Džátíja Samsad*) v roce 1979 získala dvě třetiny křesel.⁴⁵

Rozhovory s Indií byly obnoveny a dne 5. listopadu 1977 byla v Dháce podepsána první dohoda o sdílení vod řeky Gangy,⁴⁶ na jejímž základě byl Bangladéši podíl vody navýšen.⁴⁷ Dohoda však po uplynutí své platnosti nebyla obnovena a situace byla až do roku 1996 řešena prozatímními a nezávaznými memorandy.

Do Indie se Zijáur Rahmán vydal ve dnech 19. a 20. prosince 1977 a pokusil se o obnovení ochladlých bilaterálních vztahů. Jednání se týkala nejen provádění nedávno předtím uzavřené dohody týkající se přehrady Farakka, ale také otázky vymezení námořní hranice, vzájemného obchodu a dalších bilaterálních záležitostí, mezi nimi i o umožnění pozemního propojení s Pákistánem za účelem výměny zboží.⁴⁸

Pod vedením Zijáura Rahmána se Bangladéš od 1. ledna 1978 stal na dva roky nestálým členem Rady bezpečnosti a upevnil si tak svou mezinárodní pozici. Samotný Bangladéš se stal stabilnějším, počty policistů byly zdvojnásobeny a počet vojáků v armádě se zvýšil z 50 tisíc na 90 tisíc mužů.

Na pozvání prezidenta Zijáura Rahmána navštívil Bangladéš ve dnech 16.-18. dubna 1979 indický premiér Mórárdží Désái. Hlavními tématy byla problematika řek a optimální využití jejich zdrojů, dále také otázka pozemní a námořní hranice.

⁴⁴ ISLAM, Syed Serajul. The State in Bangladesh under Zia (1975-81). *Asian Survey*. 1984, 24/5, s. 556–573. Dostupné z: Databáze JSTOR.

⁴⁵ LEWIS, David. *Bangladesh: Politics, Economy and Civil Society*. New York: Cambridge University Press, 2011. s. 83.

⁴⁶ Bangladesh and India: Agreement on Sharing of the Ganges Waters at Farakka and on Augmenting its Flows (with Schedule). *United Nations Treaty Collection* [online]. 1977-11-05 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201066/volume-1066-I-16210-English.pdf>.

⁴⁷ PANDEY 2016, s. 11.

⁴⁸ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Bangladesh President Ziaur Rahman to India. *Government of the Republic of India* [online]. 1977-12-20 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/21.doc.

Prezident Zijáur Rahmán byl však dne 30. května 1981 zavražděn a slibné závěry z návštěvy se realizovat již nepodařilo.⁴⁹ Po smrti Zijáura Rahmána nastoupil na jeho místo tehdejší viceprezident Ábdus Sáltár a stal se úřadujícím prezidentem. Jeho vláda měla krátkého trvání a v březnu roku 1982 jej tehdejší náčelník generálního štábu bangladéšské armády Husein Muhámmad Eršád donutil k rezignaci a usedl na jeho místo. Nový prezident Bangladéše rozpustil parlament, zakázal politické aktivity a obnovil stanné právo, které trvalo až do roku 1986. Byl to také prezident Eršád, který prohlásil islám za státní náboženství Bangladéše a umožnil účast náboženských politických stran na vládnutí.⁵⁰ Rozkol mezi Indií a Bangladéšem se tak nadále prohluboval.

V zahraniční politice vůči Indii se s nástupem prezidenta Eršáda mnoho nezměnilo. V Indii se v polovině ledna 1980 premiérkou znovu stala Indira Gándhiová, která vojenským režimem v Bangladéši pohrdala. Není proto divu, že ani Indie svůj postoj nezměnila a nenabídla Eršádovi přátelskou ruku. Když se v říjnu 1982 prezident Eršád vypravil do Indie, hlavním tématem jednání byla otázka sdílení vod řeky Gangy v dobách nejtenčího průtoku. Očekávání, že dojedná mnohem výhodnější podmínky pro Bangladéš, čímž tím stoupne v očích svých voličů a získá si tak kredibilitu, se však nenaplnilo. Do velké míry k tomu zřejmě přispěly osobní antipatie ze strany premiérky Gándhiové. Výsledkem jednání bylo jen právně nezávazné memorandum o porozumění platné pouhých 18 měsíců.⁵¹

V roce 1983 se v Dillí uskutečnilo zasedání předsedů vlád zemí Commonwealthu, které bangladéšský prezident Eršád znovu využil k jednání s premiérkou Indirou Gándhiovou o palčivém otázce sdílení vod Gangy.⁵²

V 80. letech se země jižní Asie (konkrétně Bangladéš, Bhútán, Indie, Maledivy, Nepál, Pákistán a Šrí Lanka) začaly vážněji zabývat myšlenkou

⁴⁹ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Indian Prime Minister Morarji Desai to Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1979-04-18 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/23.doc.

⁵⁰ MOHSIN, Amena A. Religion, Politics and Security: The Case of Bangladesh. In: LIMAYE, Satu P., Robert G. WIRSING and Mohan MALIK, eds., *Religious Radicalism and Security in South Asia*. Honolulu: Asia-Pacific Centre for Security Studies, 2004, s. 476.

⁵¹ PANDEY 2016, s. 14.

⁵² Commonwealth Heads of Government Meeting, New Delhi, India: 23-29 November 1983. *The Commonwealth* [online]. 1983 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://thecommonwealth.org/history-of-the-commonwealth/commonwealth-heads-government-meeting-new-delhi-india-23-29-november>.

formalizování regionální spolupráce. Jako první ji vyslovil bangladéšský prezident Zijáur Rahmán.⁵³ Po prvních výměnách názorů se v listopadu 1980 ve šrílanském Kolombu sešli první náměstkové ministerstev zahraničí (*Foreign Secretaries*)⁵⁴ všech 7 jihoasijských zemí a v srpnu 1983 v Dillí pak ministři zahraničí těchto zemí. Tehdy přijali *Deklaraci o jihoasijské regionální spolupráci* a také *Integrovaný akční program*, ve kterém bylo definováno pět oblastí možné spolupráce: zemědělství, rozvoj venkova, telekomunikace, meteorologie a péče o zdraví obyvatelstva.⁵⁵ Ustavující summit Jihoasijského sdružení pro regionální spolupráci (SAARC) se uskutečnil v prosinci 1985 v Dháce. Byly na něm definovány ještě další čtyři oblasti spolupráce, o kterou mělo zájem všech 7 zakládajících zemí. V té době již v Indii skončila vláda Indiry Gándhiové, která byla v roce 1984 zavražděna, a premiérem se stal její nejstarší syn Rádžív Gándhí. Ten již během svého rozhlasového projevu při nástupu do funkce v lednu 1985 uvedl, že udá zahraniční politice Indie ve vztahu k sousedům nový tón.⁵⁶

V květnu 1985 Bangladéš zasáhl devastující cyklón. Na důkaz solidarity s postiženými a upřímného zájmu o zlepšení vzájemných vztahů se premiéři Indie a Šrí Lanky 2. června 1985 vypravili do Dháky.⁵⁷ Výsledkem byla materiální pomoc Indie Bangladéši a aktivizace vzájemných vztahů.⁵⁸

Za Rádžíva Gándhího se znovu začaly řešit takové otázky, jako například otázka enkláv a přístupu k nim nebo problém nelegální migrace z Bangladéše do Indie. Po volbách v roce 1989 jej ve funkci premiéra Indie na rok vystřídal Višvanáth Pratábh Sinh a na konci roku 1990 Čandra Šékhar.

V květnu 1990 při návštěvě tehdejšího bangladéšského ministra zahraničí Ánisula Isláma Máhmuda se podařilo pokročit v realizaci pronájmu koridoru

⁵³ SHEIKH, Sajid. SAARC – Time for India to LEAD. *Law Lex* [online]. 2015-06-15 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://lawlex.org/lex-bulletin/saarc-time-for-india-to-lead/12178>.

⁵⁴ Foreign Secretary je funkce nejvyššího státního úředníka na ministerstvu zahraničních věcí. Foreign Secretary je vždy jen jeden a je přímo podřízen ministrovi zahraničních věcí. Tato funkce se někdy překládá do češtiny jako 1. náměstek ministra zahraničních věcí.

⁵⁵ South Asian Association for Regional Cooperation. *International Council on Social Welfare* [online]. 2003, s. 4 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://www.icsw.org/images/docs/Regions/sasia/pub/book.pdf>.

⁵⁶ MEA Library. Annual Report 1985-86. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování, s. 2 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2514?000>.

⁵⁷ Tamtéž, s. v.

⁵⁸ MINISTRY OF INFORMATION AND BROADCASTING. Rajiv Gandhi Selected Speeches and Writings, Vol. 1. *Government of India* [online]. 1985, s. 423 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://archive.org/details/selectedspeeches01gand>.

Tinbígha, spojující se zbytkem Bangladéše dvě bangladéšské enklávy vklíněné do indického území.

Po více než dvouměsíčních masových protestech podněcovaných lídryněmi Bangladéšské národní strany (BNP) a Bangladéšské lidové strany (AL), Kháledou Zijou, manželkou Eršádova předchůdce generála Zijáura Rahmána a Šejch Hasínou, dcerou otce moderního Bangladéše, *bangabandhua* Šejcha Mudžíba Rahmána, rezignoval na konci roku 1990 na svou funkci bangladéšský prezident Eršád, čímž skončilo období vojenské diktatury.⁵⁹ Na místo úřadujícího prezidenta nastoupil předseda nejvyššího soudu (*Chief Justice*) Šahábuddin Áhmed, který připravil parlamentní volby, jež se konaly v únoru 1991. Ty s drtivou většinou vyhrála BNP a v březnu 1991 se novou bangladéšskou premiérkou stala Kháleda Zija, jež byla historicky první ženou v této funkci.

3.4 První vláda BNP v čele s Kháledou Zijou (1991-1996)

Téma Indie zejména v souvislosti s otázkou sdílení vod Gangy výrazně figurovalo již v předvolebních kampaních a volebních manifestech. Útočná protiindická rétorika se v rukou Kháledy Ziji a její BNP stala politickým nástrojem k mobilizaci volebních hlasů, když tradičně proindickou a sekularistickou AL obviňovala ze „zaprodávání“ Bangladéše jeho mocnému sousedovi.⁶⁰ Návrat Kháledy Ziji k moci proto v Indii vyvolával silné obavy. Indie viděla celou situaci i v kontextu toho, že v sousedním Myanmaru se vojenský režim nemínil vzdát moci.

Koncem dubna 1991 se přes Bangladéš přehnal ničivý cyklón, který za sebou zanechal přes 138 tisíc mrtvých a přes 10 milionů obyvatel bez přístřeší. Přestože se jednalo o jednu z nejtragičtějších katastrof v historii lidstva, kterou Bangladéši pomohla zvládnout řada zemí světa, Indie na pomoc Bangladéši ten rok vyčlenila jen 28,8 milionu indických rupií.⁶¹ Jen pro srovnání: tentýž rok Indie poskytla na pomoc Bhútánu 630,2 milionu, Maledívám 165,5 milionu a Nepálu 141,3 milionu

⁵⁹ KHAN, Tusher Nabi. *Military Coups in the History of Bangladesh and People's Uprising* [online]. Department of Television and Film Studies, University of Dhaka, 2013, s. 17. Dostupné z: Academia.edu.

⁶⁰ PATTANAİK, Smruti S. Internal Political Dynamics and Bangladesh's Foreign Policy towards India. *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2005, 29/3, s. 407 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: https://idsa.in/system/files/strategicanalysis_spattanaik_0905.pdf.

⁶¹ Appendix XII. In: MEA Library, Ministry of External Affairs, Government of India. Annual Report 1990-91 [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2520?000>.

indických rupií. Z těchto údajů lze usoudit, že vztahy Indie a Bangladéše byly již od počátku vládnutí premiérky Ziji chladné.

K určitému obratu došlo po 21. květnu 1991, kdy byl zavražděn někdejší premiér Indie Rádžív Gándhí a kdy se premiérka Zija v září 1991 zúčastnila v Indii jeho pohřbu. Při té příležitosti se setkala s tehdejším indickým premiérem Čandrou Šékharem, kterého o měsíc později ve funkci premiéra nahradil P. V. Narasinha Ráo.

Se změnou ve vládních garniturách obou zemí se naskytly nové příležitosti k ozdravení vzájemných vztahů a premiérka Zija vyzývala ke společnému úsilí o prohloubení indicko-bangladéšských vztahů. V létě téhož roku se uskutečnilo první setkání na vysoké politické úrovni konané v Dillí. Ministři zahraničních věcí projednávali nevyřešené bilaterální otázky týkající se státní hranice či sdílení vod přeshraničních řek. Indie rovněž přislíbila vydělení úvěrové linky ve výši 11,5 milionu USD a následné přijetí dalších opatření, která povedou ke snížení schodku ve vzájemné obchodní bilanci. Byla též podepsána dohoda o zabránění dvojímu zdanění.⁶²

Příznivá atmosféra mezi oběma zeměmi však nevydržela dlouho. Již od počátku 90. let na celém Indickém subkontinentu začalo vzrůstat napětí mezi náboženskými komunitami. V Bangladéši přibývalo případů komunálního násilí páchaného na bangladéšských hinduistech odvetou za zničení Báburovy mešity v indické Ajódhje v prosinci 1992, údajného rodiště legendárního krále Rámy.⁶³ V důsledku napětí v Pákistánu i Bangladéši a silícím protiindickým náladám, které vyústily v rozsáhlé násilí, jehož objektem se stal například i vysoký komisariát Indie v Bangladéši nebo sídlo zastoupení letecké společnosti Indian Airlines, požádala Indie o odložení summitu SAARC, který se měl uskutečnit v prosinci 1992 v Dháce. Indická vláda měla pocit, že uspořádání summitu za takové situace by bylo kontraproduktivní.⁶⁴

Summit SAARC se nakonec uskutečnil v březnu 1993 v Dháce a zúčastnil se jej indický premiér P. V. Narasinha Ráo. Ve stále napjaté atmosféře se mu však

⁶² Double Taxation Agreement between India and Bangladesh. *Asia Briefing* [online]. 1992-05-27 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.dezshira.com/library/treaties/double-taxation-agreement-between-india-and-bangladesh-3675.html>.

⁶³ LEWIS 2011, s. 92.

⁶⁴ MEA Library. Annual Report 1992-93. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování, s. 17 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2521?000>.

nepodařilo při jednání s premiérkou Zijou dojít žádných hmatatelných závěrů, a to ani v případě repatriace bangladéšských uprchlíků, neboť jim Bangladéš nedokázal zaručit bezpečný návrat a náležitou rehabilitaci. Vztahy podkreslovala oboustranná nedůvěra a v otázkách týkajících se například oplocení hranice či nelegální migrace Bangladéšanů do Indie, panovala hluboká neshoda. Kháleda Zija také veřejně podporovala separatistické hnutí na severovýchodě Indie a označovala jej za „osvobozené hnutí“.⁶⁵

Premiérka Zija se také opakovaně pokusila přenést spor o sdílení vody v přehradě Farakka na mezinárodní půdu. Otázku nadnesla v září 1993 na Valném shromáždění OSN v New Yorku a v následujícím měsíci také na summitu předsedů vlád zemí Commonwealthu na Kypru, a i na dalších mezinárodních fórech, avšak ani tentokrát nebylo nalezeno řešení vleklého sporu.⁶⁶ V roce 1995 se tyto pokusy opakovaly, ale v té době již Zija ztrácela podporu voličů. Volby v únoru 1996 sice ještě vyhrála, ale jen proto, že je ostatní politické strany bojkotovaly. Na konci března 1996 však musela odstoupit a vládu ponechat úřednické vládě. Nové volby v červnu 1996 již vyhrála AL v čele se Šejch Hasínou, která se tak 23. června 1996 na dalších 5 let stala novou premiérkou Bangladéše.

3.5 První vláda AL v čele s Šejch Hasínou (1996-2001)

Premiérka Hasína se od počátku snažila o obnovení vztahů s Indií, hned při nástupu do funkce se nechala slyšet, že na území Bangladéše nedovolí protiindické aktivity.

Tento přístup velmi uvítal tehdejší indický premiér H. D. Déva Gauda, který velmi usiloval o vylepšení vztahů se sousedy. Jejich společným největším úspěchem je bezpochyby příprava historické dohody o sdílení vod Gangy, která byla mezi Indií a Bangladéšem podepsána 12. prosince 1996 (viz podkapitola 4.6.1 Řeka Ganga).

Dne 21. dubna 1997 se indickým premiérem stal tehdejší indický ministr zahraničních věcí Indra Kumár Gudžrál, který budoval indickou zahraniční politiku v duchu tzv. Gudžrálovy doktríny. Ta spočívala v politice „velkého bratra“, který vůči svým menším sousedům uplatňuje srdečně otevřený

⁶⁵ PATTANAIK 2005, s. 406.

⁶⁶ PANDEY 2015, s. 80.

nereciproční přístup důvěry za podmínky dodržování míru, principu respektování státní hranice a nevměšování se do vnitřních záležitostí.⁶⁷ Když se premiérem Indie 19. března 1998 stal Atal Bihári Vádžpéjí, jeho vstřícná zahraniční politika vůči Bangladéši pokračovala. V Bangladéši byl respektován a mnohými s úctou nazýván „adžátašatru“, tedy člověkem, který nemá nepřátele.⁶⁸

Premiérka Hasína byla ve své funkci veskrze úspěšná. Dokazuje to množství jejích aktivit. Například dokázala uzavřít mírovou smlouvu tzv. *Chittagong Hill Tracts Treaty*, čímž umožnila, aby se z Indie vrátilo do Bangladéše na 50 tisíc uprchlíků z oblasti Čitágáonských hor.⁶⁹ Na 30. generální konferenci UNESCO v listopadu 1999 na základě její iniciativy bylo rozhodnuto slavit každoročně 21. únor jako mezinárodní den mateřského jazyka. A dále pak dne 20. března 2000 přicestoval do Bangladéše americký prezident Bill Clinton. Byla to tehdy vůbec první návštěva prezidenta USA v Bangladéši.

Dobré vztahy premiérů Hasíny a Vádžpéjího netrvaly dlouho, výrazně je poškodil ozbrojený střet pohraničních sil obou zemí v polovině dubna 2001. Bangladéští pohraničníci, tzv. Bangladesh Rifles (BDR), tehdy překročili pozemní hranici a pokusili se obklíčit a zabrat vesnici na území indického státu Méghálaj, kterou podle nich Indie od roku 1971 okupuje nezákonně. Zajali přitom přes třicet indických pohraničnicků. Tato akce vyvolala ostřelování i na dalších místech bangladéško-indické hranice. Indičtí pohraničníci pak vyvolali protiakci, když zabrali jinou vesnici na bangladéšském území. Snažili se také o zabránění hraničního postu na hranici s indickým státem Ásám, ale nepodařilo se jim to. 16 indických pohraničnicků bylo zajato, mučeno a usmrceno. Na území Bangladéše asi deset tisíc lidí a na území Indie asi tisíc lidí opustilo dotčená území.⁷⁰ Do situace se vložili nejvyšší představitelé obou zemí a konflikt zastavili. I tak se ale stal největším ozbrojeným konfliktem mezi Indií a Bangladéšem od vyhlášení jeho nezávislosti v roce 1971. V Bangladéši v důsledku těchto incidentů došlo

⁶⁷ MURTHY, Padmaja. The Gujral Doctrine and Beyond. *Strategic Analysis* [online]. 2008, 23/4, s. 639-642 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: Databáze JSTOR.

⁶⁸ Atal Bihari: A True Friend of Bangladesh. *Bangla Insider* [online]. 2018-08-16 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://en.banglainsider.com/feature/3192/Atal-Bihari-A-true-friend-of-Bangladesh>.

⁶⁹ ARENS, Janneke. Winning Hearts and Minds: Foreign Aid and Militarisation in the Chittagong Hill Tracts. *Economic and Political Weekly*. 1997, 32/29. Dostupné z: Databáze JSTOR.

⁷⁰ PRIYANGIKA, Nishanthi. India-Bangladesh Border Still Tense after Worst Clash in 30 Years. *World Socialist Web Site* [online]. 2001-05-21 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.wsws.org/en/articles/2001/05/bang-m21.html>.

k nárůstu nacionalismu a protiindických nálad. Přestože se premiérka Hasína snažila dokázat veřejnosti, jak dokáže být vůči Indii tvrdá, ani tak díky tomu na popularitě nezískala.

3.6 Druhá vláda BNP v čele s Kháledou Zijou (2001-2006)

V parlamentních volbách v říjnu 2001 získala většinu hlasů v parlamentu opoziční BNP a společně s koaličními partnery Islámskou stranou (*Džamáat-e islámí*) a Frontou Islámské jednoty (*Islámí oikya džot*) dokonce vytvořila dvoutřetinovou většinu, kterou byla schopna prosadit i změnu ústavy. Premiérku Hasínu na dalších pět let vystřídala Kháleda Zija, která se tak stala premiérkou již podruhé. Kháleda Zija byla premiérkou Bangladéše do 29. října 2006. Během její vlády došlo v Bangladéši k další vlně islámského radikalismu a v zemi se usídlil militantní islám.⁷¹ Svědčí o tom i řada teroristických útoků, které se tehdy v Bangladéši odehrály.

Obnovení smlouvy s Indií o přátelství a míru z roku 1972 za takové konstelace vůbec nepřipadalo v úvahu. Zija se naopak vyjádřila v tom smyslu, že Bangladéš osvobodí z pout indické nadvlády omezující bangladéšskou suverenitu, kterou smlouva ukládá kvůli nedostatku předvídatosti premiéra Mudžíba Rahmána.⁷²

Za vlády Ziji klesl Bangladéš mezi země s největší korupcí na světě. Politické kontakty Bangladéše s Indií téměř neprobíhaly a vztahy obou zemí se omezovaly na konkrétní ekonomickou spolupráci. Tato situace pokračovala prakticky v nezměněném módu i poté, co se novým indickým premiérem stal 22. května 2004 Manmóhan Singh.

Indické Ministerstvo zahraničních věcí ve své výroční zprávě za rok 2005-2006 upozorňuje na indické povstalecké skupiny operující z Bangladéše, a dále na to, že v Bangladéši narůstá vliv politických stran a organizací radikálního islámu a fundamentalistické orientace, a také přeshraniční kriminalita, včetně nezákonného překračování státní hranice.⁷³

⁷¹ GANGULY, Sumit. The Rise of Islamist Militancy in Bangladesh. *United States Institute of Peace* [online]. 2006 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: https://www.usip.org/sites/default/files/resources/SRaug06_2.pdf.

⁷² BHARDWAJ, Sanjay. Bangladesh at 35: Internal Dynamics and External Linkages. *Journal of International Affairs*. 2015, 9/1,2, s. 45.

⁷³ MEA Library. Annual Report 2005-2006. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování, s. 2 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/167_Annual-Report-2005-2006.pdf.

3.7 Přejchodné úřednické vlády (2006-2009)

Od 29. října 2006 vedl Bangladéš Ijádžuddin Áhmed. Původně měl připravit všeobecné parlamentní volby, které se měly konat v lednu 2007, ale v důsledku politické krize byla do vedení země prezidentem jmenovaná a armádou podporovaná úřednická vláda, jež volby odložila až na rok 2008.

Ijádžuddina Áhmeda dne 11. ledna 2007 vystřídal Mohammad Fazlul Hak, který měl vést vládu, než bude vybrána vhodná osoba, která povede vládu do voleb, tzv. *Chief Advisor*. To se však stalo již následující den, kdy byl do vedení přechodné úřednické vlády jmenován bývalý guvernér bangladéšské centrální banky Fakhruddín Áhmed.

Ten se snažil vzít prohlubující se politickou krizi v zemi do svých rukou. V zemi vyhlásil výjimečný stav, čímž dal armádě a polovojenským jednotkám stejné kompetence, jako měla do té doby policie, a v zemi začala hromadná persekuce nepohodlných osob. Současně s vyhlášením mimořádných opatření pro výkon moci byla pozastavena platnost řady občanských práv, jež zaručuje bangladéšská ústava. Pozastavení platnosti těchto práv vedlo k porušování lidských práv a omezování základních svobod, masovému zatýkání a politicky motivovaným mimosoudním popravám. Tísňovou situaci v zemi ještě umocnilo několik ničivých přírodních katastrof a s nimi spojený masivní nárůst cen potravin.⁷⁴

Fakhruddín Áhmed se i přes krátké období své vlády se proslavil tím, že se snažil nemilosrdně vypořádat se všudypřítomnou korupcí. Za přijímání úplatků poslal do vazby přes 160 významných politiků, vysokých státních úředníků a příslušníků ozbrojených složek, včetně bývalých premiérek Kháledy Ziji a Šejch Hasíny. Indie tehdy pozorně sledovala celou situaci Indie a prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí upozorňovala na to, že je třeba obnovit demokracii, a to prostřednictvím klidných, důvěryhodných, svobodných a spravedlivých voleb.⁷⁵

Šejch Hasína a Kháledy Zija byly z vězení propuštěny po více než roce v červnu, resp. září 2008. Hned po propuštění z vězení se znovu postavily do čela

⁷⁴ LEWIS 2011. s. 94-97.

⁷⁵ MEA Library. Annual Report 2005-2006. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování, s. iii [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/169_Annual-Report-2007-2008.pdf.

svých politických stran AL a BNP a do předvolební kampaně před všeobecnými parlamentními volbami.

3.8 Druhá vláda AL v čele s Šejch Hasínou (2009-2014)

Dne 29. prosince 2009 se v Bangladéši uskutečnily další parlamentní volby, ve kterých 263 z 300 křesel získala aliance stran vedených Bangladéšskou lidovou ligou v čele se Šejch Hasínou, která se 6. ledna 2009 stala premiérkou a tento úřad zastává dodnes.

Vztahy mezi Indií a Bangladéšem od té doby prošly významnou proměnou. Katalyzátorem této změny bylo zatčení nejvyšších představitelů povstalecké organizace ULFA (*United Liberation Front of Assam*), jejíž příslušníci podnikali své bojovné a teroristické akce v Indii z území Bangladéše. Zatčení mělo být potvrzením slov premiérky Hasiny, že její vláda nedovolí, aby území Bangladéše bylo využíváno k protiindickým aktivitám.

Premiérka Hasina si tento politický úkol vytkla ještě před návštěvou Indie, která se uskutečnila v září 2010. Byly na nich probírány otázky sdílení vod společných řek, správa hranic, dořešení demarkace na krátkém úseku pozemní hranice, převod enkláv, obchodní nerovnováha a spor o námořní hranici.

52bodové společné prohlášení se stalo předzvěstí nového, výrazně zlepšeného a skutečně dobrého sousedského vztahu mezi oběma zeměmi.⁷⁶ Pokud by mělo být toto společné prohlášení plně implementováno, učinilo by vztahy mezi Bangladéšem a Indií vzorem vztahů v jižní Asii. A Bangladéš, ležící ve strategickém centru dvou velkých regionů jižní Asie a ASEAN, by se stal živým a prosperujícím centrem kulturních, komerčních a hospodářských interakcí mezi těmito regiony s rostoucími ekonomikami a přibližně 2 miliardami obyvatel.

⁷⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Statement on the Occasion of the Visit of the PM of India to Bangladesh. *Government of India* [online]. 2011-09-07 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5147/Joint+Statement+on+the+occassion+of+the+visit+of+the+PM+of+India+to+Bangladesh>.

4. Současné vztahy Indie a Bangladéše a jejich perspektivy

Vztahy mezi Indií s Bangladéšem v posledních letech výrazně posilují. Za historický milník, kdy započala rekonfigurace vztahů mezi nimi, lze považovat rok 2009, kdy Bangladéšská lidová liga (ben. *Bámládeš ábhámí lig*, angl. *Awami League*) pod vedením Šejch Hasíny znovu sestavila vládu a vystřídala tak dvouleté období hluboké politické recese.

Od samého počátku svého funkčního období Hasína zdůrazňovala, že transformace vztahů s Indií je jednou z jejích priorit. Opakovaně také Indii ujistila, že nedovolí, aby bylo bangladéšské pohraničí využíváno jakýmkoliv podvratnými silami majícími v úmyslu poškozovat zájmy Indie.⁷⁷ Zatímco do té doby byl Bangladéš útočištěm různých militantních skupin, které se dopouštěly nelegální činnosti také na území Indie, premiérka Hasína neměla a nemá pro podobné aktivity pochopení.⁷⁸ Bezpečnostní situace v Bangladéši se tak od roku 2009, tedy od doby, kdy nepřetržitě třímá moc ve svých rukou, výrazně zlepšila a nadále zlepšuje.⁷⁹ Podle některých zdrojů nebyla bezpečnostní spolupráce mezi Indií a Bangladéšem nikdy lepší než nyní. Krátce po svém jmenování v roce 2010 premiérka Hasína Indii navštívila a projevila dlouhodobý zájem o vzájemnou strategickou spolupráci. Někdejší premiér Indie Manmóhan Singh podnikl reciproční pracovní cestu do Dháky v září 2011. Po mnoha letech tak byly obnoveny základy pro následná významná jednání, včetně tématu vytyčení pozemní hranice.⁸⁰

⁷⁷ Terrorists Won't Be Allowed to Use Bangla Soil: Sheikh Hasina to PM Modi. *The Asian Age* [online]. 2019-03-12 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.asianage.com/world/south-asia/120319/terrorist-wont-be-allowed-to-use-bangla-soil-sheikh-hasina-to-pm-modi.html> nebo Zero tolerance for terrorism. *The Daily Star* [online]. 2018-07-15 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/zero-tolerance-terrorism-1605580>.

⁷⁸ UN Urges Bangladesh to Discontinue Zero Tolerance Policy Against Illegal Drugs. *The Wire* [online]. 2018-06-07 [cit. 2019-05-11]. Dostupné z: <https://thewire.in/south-asia/un-urges-bangladesh-to-discontinue-zero-tolerance-policy-against-illegal-drugs>.

⁷⁹ Šejch Hasína bangladéšskou vládu zformovala poprvé v roce 1996. Úřad předsedkyně vlády Bangladéše zastávala až do roku 2001, kdy ji u moci vystřídala její ideologická protivnice v čele Bangladéšské národní strany, Kháleda Zijá. Dne 6. ledna 2009 stanula Šejch Hasína v čele bangladéšské vlády znovu a od té doby tuto pozici nepřetržitě zaujímá.

⁸⁰ Mezi další podepsané dohody patří Rámcová dohoda o spolupráci na rozvoji a memoranda o spolupráci v oblasti obnovitelných zdrojů energie, ekologie a konzervace ekosystému nebo transitu na trase Bangladéš-Indie-Nepál viz MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. Joint Statement on the Occasion of the Visit of the PM of India to Bangladesh [online]. 2011-09-07 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5147/Joint+Statement+on+the+occassion+of+the+visit+of+the+PM+of+India+to+Bangladesh>.

Príznivý vývoj politickej situácie v regióne a postupné prehĺbovanie vzájomnej dôvery a porozumenia na najvyššej politickej úrovni prispeli k aktivizácii bilaterálnych vzťahov medzi Indiou a Bangladéšom nejen v oblasti bezpečnosti, ale zejména v oblasti konektivity a hospodárskej spolupráce. Indie najprve udělila preferenční přístup na svůj trh většině bangladéšských exportních položek,⁸¹ následně dokonce umožnila zcela bezcelní dovoz bangladéšských produktů, vyjma alkoholu, tabáku a zboží vykazujícího dumpingové ceny.⁸²

Bangladéš se dlouhodobě potýká s výrazným schodkem obchodní bilance s Indií (viz obr. č. 1 přílohy). Významnou příčinou tohoto schodku je omezená konkurenceschopnost Bangladéše, protože existuje jen zanedbatelný počet produktů, které by mohl Indii nabídnout a které by zároveň Indie neprodukovala levněji. Další příčinou jsou pokračující ochranná opatření na straně Indie. Třebaže dnes existuje Jihoasijská zóna volného obchodu (*South Asian Free Trade Area*, SAFTA), která poskytuje bezcelní vstup i bangladéšskému zboží, Indie na dovoz uvaluje řadu mimotarifních bariér, jakými jsou například striktní testy a certifikace produktů a požadavky na označování produktů (labelling), které jsou mnohdy hlavní překážkou pro bangladéšský export. V opačném směru je bangladéšský trh vůči výrobkům z Indie otevřenější a indické zboží na něm na mnoha segmentech trhu dokonce vévodí.

S cílem pozvednout životní úroveň obyvatelstva a upevnit si vliv v indických státech nacházejících se severně a východně od Bangladéše usiluje indická vláda o propojení těchto států se zbytkem Indie přes území Bangladéše.⁸³ Za účelem zlepšení konektivity začala poskytovat Bangladéši jak úvěry řádově v miliardách USD, tak i nevratné účelové granty řádově ve stamilionech USD. Dohromady tak

⁸¹ MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. India's Duty Free Tariff Preference (DFTP) Scheme for Least Developed Countries (LDCs). *Department of Commerce, Government of India* [online]. 2017-10-09 [cit. 2019-05-11]. Dostupné z:

https://commerce.gov.in/writereaddata/UploadedFile/MOC_636434269763910839_international_tpp_DFTP.pdf a UNITED NATIONS. Preferential Market Access: India's Duty Free Tariff Preference Scheme for LDC. *Centre for Development Policy* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-11]. Dostupné z: <https://www.un.org/ldcportal/preferential-market-access-indias-duty-free-tariff-preference-scheme-for-ldcs/>.

⁸² Indie uvalila antidumpingové clo například na výrobky z juty dovážené z Bangladéše a Nepálu. Seznam všech antidumpingových řízení v Indii vůči zboží z Bangladéše je dostupný z: DIRECTORATE OF TRADE REMEDIES. Anti-dumping Cases. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: http://www.dgtr.gov.in/anti-dumping-cases?field_case_country_value=Bangladesh.

⁸³ North East Energy for Bangladesh. *Gateway House: Indian Council on Global Relations* [online]. 2014-06-06 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.gatewayhouse.in/north-east-energy-for-bangladesh/>.

poskytla Indie Bangladéši finanční podporu ve výši již více než 8,5 miliard USD, čímž významnou měrou přispěla k ekonomickému rozvoji Bangladéše. Například v roce 2013 Indie a Bangladéš společně zahájily stěžejní energetický projekt společné výstavby elektrického vedení napříč celým Bangladéšem, jenž umožnil výměnu elektrické energie mezi oběma zeměmi. Energetická kapacita Bangladéše po jeho dokončení významným způsobem vzrostla. Zatímco v roce 2009 činila pouze 3 200 MW, v roce 2018 již přesahovala 20 000 MW.⁸⁴ V současné době Bangladéš importuje z Indie cca 1 200 MW elektrické energie a očekává se další navýšení.⁸⁵

Vedle ekonomické spolupráce je postupně významně posilována i spolupráce v oblasti bezpečnosti, zejména úsilí zamezit přeshraničnímu pohybu teroristů a povstalců.

Počáteční nadšení Bangladéše ze sblížení s Indií však značně otupily takové momenty, jakými bylo nepodepsání dohody o sdílení vod řeky Tisty nebo neustálé odkládání na indické straně ratifikace dohody o demarkaci pozemní hranice. Tyto momenty vyvolávaly otázky ohledně důvěryhodnosti Indie a její schopnosti plnit vlastní sliby. Navzdory těmto turbulencím se však vzájemné vztahy od roku 2009 výrazně rozvinuly a upevnily a byla vytvořena platforma, které plně využil nový indický premiér Naréndra Módí po nástupu do funkce v roce 2014.

Bangladéš ve svých vizích dalšího rozvoje spoléhá také na to, že zaujímá strategicky důležité místo v Bengálském zálivu, o jehož využívání mají zájem Indie, Čína a Japonsko. Napjaté zůstávají nadále vztahy Bangladéše s Pákistánem, a to z historických důvodů, a také s Myanmarem, a to kvůli přílivu milionu rohingských uprchlíků z Myanmaru do Bangladéše. Bangladéš udržuje silné vztahy se zeměmi Blízkého východu, zejména se zeměmi v oblasti Perského zálivu. Mezi hlavní zaměstnavatele Bangladéšanů žijících v zahraničí patří Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty.

⁸⁴ India Begins 500 MW Additional Power Supply to Bangladesh. *Dhaka Tribune* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/power-energy/2018/09/10/india-begins-500mw-additional-power-supply-to-bangladesh>.

⁸⁵ MINISTRY OF POWER. Interconnection with Neighbouring Countries. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://powermin.nic.in/en/content/interconnection-neighbouring-countries>.

4.1 Změny v politice Indie vůči Bangladéši po nástupu N. Módího k moci

Jednou ze zásadních událostí pro bilaterální vztahy byl opětovný triumf Bangladéšské lidové ligy ve všeobecných volbách 5. ledna 2014, jenž umožnil kontinuitu bangladéšské politiky vůči Indii. Právě diskontinuita a nekonzistence v politice vůči Indii, jež se proměňovala v pravidelných intervalech tak, jak se měnila vládní garnitura v Dháce, byla v předchozích letech hlavní překážkou vývoje pevných a trvalých bilaterálních vztahů.

Vztahy mezi Bangladéšem a Indií se po nástupu Naréndry Módího k moci 26. května 2014 výrazně prohloubily. Dědictví konfliktních otázek, které zůstávaly nevyřešené již od rozdělení Britské Indie v roce 1947, se postupně podařilo přetransformovat v politiku dobrého sousedství, oficiálně nazvanou „Sousedství v první řadě“ (angl. *Neighbourhood First Policy*). Naréndra Módí byl na rozdíl od svého předchůdce v poměrné výhodě, protože se mohl těšit nadpoloviční většinou křesel v dolní komoře Parlamentu. Takto získal určitý manévrovací prostor k upevnování vztahů s Bangladéšem bez ohledu na domácí politiku, která v roce 2011 vykolejila snahy Manmóhana Singha. Tuto patovou situaci dobře ilustruje případ dohody o sdílení vod Tisty (viz 4.6.3 Řeka Tista).

Současní lídři obou zemí si jsou vědomi, že Bangladéš se svým tempem ekonomického růstu 6-7 % ročně⁸⁶ by mohl těžit z velikosti indické ekonomiky, která v posledních letech rostla ještě rapidněji, a že značně odříznutý severovýchod Indie by mohl těžit z prosperity Bangladéše. Uzavřít tento kruh vzájemné prosperity je však možné jedině maximální podporou vzájemné konektivity.

Bangladéš a Indie proto v posledních letech usilují o obnovení fyzické konektivity, jaká existovala mezi oběma zeměmi před rokem 1965. Potvrdila to v únoru 2019 ministryně zahraničních věcí Indie Sušma Svarádž ve svém úvodním projevu na pátém zasedání Smíšené poradní komise (*Joint Consultative Committee, JCC*).⁸⁷ Obě země mají zájem na obnovení provozu nejen na

⁸⁶ Bangladesh Development Update: Building on Resilience. *The World Bank* [online]. 2018, s. 9 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/904861523286370425/pdf/125061-WP-PUBLIC-Bangladesh-Development-Update-April-2018.pdf>.

⁸⁷ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. Transcript of Opening Statement by External Affairs Minister at the 5th India-Bangladesh Joint Consultative Committee Meeting (February 08, 2019). 2019-02-09 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Speeches->

železnicích a silnicích, ale také na oživení říční a námořní dopravy.⁸⁸ V roce 2015 Bangladéš souhlasil, aby jeho námořní přístavy Mongla a Čattagrám⁸⁹ mohly být využívány i pro přepravu zboží z a do Indie, Nepálu a Bhútánu, a to jak po silnici, tak i po železnici.⁹⁰ Bangladéš se tak stává důležitým „uzlem“, místem, kde se protínají cesty a dráhy propojující jižní a jihovýchodní Asii.

Zájem o aktivnější roli v zemích na východ od Indie vyjadřoval Naréndra Módí již ve své předvolební kampani. Na důkaz toho, že to myslí vážně, nedlouho poté, co byl zvolen premiérem, přejmenoval dosavadní indickou vládní politiku „Look East“ na angažovanější „Act East“.⁹¹

4.1.1 Návštěvy na vysoké politické úrovni v letech 2014-2019

Spolupráci mezi zeměmi obvykle nejlépe ilustruje četnost a hloubka vzájemných kontaktů na různých úrovních, především mezi nejvyššími ústavními představiteli. Indická zahraniční politika je v tomto ohledu velmi intenzivní a systematická. Premiér Módí zcela zjevně umístil Bangladéš do středu svého diplomatického úsilí.

Svědčí o tom i skutečnost, že hned po sestavení nové vlády vyslal Módí svou ministryni zahraničí Sušmu Svarádž na její první zahraniční cestu právě do Bangladéše. Návštěva se uskutečnila ve dnech 25. až 27. června 2014.⁹² Cílem ministryně Svarádž bylo přesvědčit své bangladéšské protějšky o tom, že indická vláda hodlá udělit vzájemnému partnerství nový impuls, a navrhla proto adoptovat

[Statements.htm?dtl/31019/Transcript_of_opening_statement_by_External_Affairs_Minister_at_the_5th_IndiaBangladesh_Joint_Consultative_Committee_Meeting_February_08_2019.](#)

⁸⁸ India, Bangladesh to Restore Snapped Railway Lines. *Live Mint* [online]. 2017-10-28 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.livemint.com/Politics/tD97J2uBphiODhTPywBKZN/India-Bangladesh-to-restore-snapped-railway-lines.html>.

⁸⁹ Město Čattagrám se dříve nazývalo Čitágáon (angl. *Chittagong*). Město bylo přejmenováno ale okolní Čitágáonské hory (angl. *Chittagong Hills*) nikoli.

⁹⁰ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Ministry of Shipping, Road Transport and Highways Government of the Republic of India and Ministry of Shipping Government of the People's Republic of Bangladesh relating to the use of Chittagong and Mongla Ports for Movement of Goods to and from India. *Government of India* [online]. 2015-07-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2423.pdf>.

⁹¹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. Breakthrough Diplomacy: New Vision, New Vigour [online]. 2014-12-11 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/Images/pdf/Breakthroughdiplomacy.pdf>.

⁹² MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Press Release: Visit of External Affairs Minister to Dhaka (June 25-27, 2014). *Government of India* [online]. 2014-07-21 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/23462/Visit+of+External+Affairs+Minister+to+Dhaka+June+2527+2014>.

„nové přístupy a čerstvé smýšlení“.⁹³ Ministryně s sebou také přivezla děkovní dopis premiéra Módího, v němž vyjádřil přesvědčení, že prosperita národa pramení ze zdravých sousedských vztahů, a ve kterém vyzdvihl důležitost aktivní součinnosti Indie s jejími sousedy v jižní Asii.⁹⁴

Tento nový vítr ve vzájemných indicko-bangladéšských vztazích široce reflektovala média. Například šéfredaktor politologického časopisu *India Writes* Maniš Čánd tehdy návštěvu okomentoval slovy: „*Politická elita v Bangladéši nyní s obnovenou nadějí hledí na novou vládu Módího, aby vymanila vazby Indie a Bangladéše z rozmarů politiky a dostala tento mnohobarevný vztah do vyšší trajektorie. Nová garnitura v Dillí se dychtivě snaží, aby se vlak přátelství mezi oběma zeměmi nezastavil. Na této cestě nejsou žádné skutečné zastávky.*“⁹⁵

Ministryni zahraničí Svarádž na její první pracovní cestě do Bangladéše doprovodil indický státní ministr zahraničních věcí V. K. Sinh. Ten svou návštěvu Dháky opakoval 23. a 24. srpna 2014, tehdy už jako člen indické vlády odpovědný za rozvoj oblastí indického severovýchodu. Jeho delegace byla složena z vysokých představitelů svazových států severovýchodní Indie. Mánik Sarkár, někdejší předseda vlády státu Tripura, jež sdílí s Bangladéšem 856 km dlouhou pozemní hranici, během tehdy probíhajícího indicko-bangladéšského podnikatelského fóra návštěvy zdůraznil potřebu usnadnit transit přes Bangladéš do indického severovýchodu, včetně silniční, železniční a říční konektivity. Hasína při této příležitosti opět nadnesla požadavek Bangladéše na vyřešení sporu o sdílení vod řeky Tisty.⁹⁶

Šejch Hasína a Naréndra Módí se coby předsedové vlád Bangladéše a Indie poprvé setkali v září 2014 v New Yorku během 69. Valného shromáždění

⁹³ PATTANAIK, Smruti S. Sushma Swaraj's Visit to Bangladesh: A new beginning? *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2014-07-30 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z:

https://idsa.in/idsacomments/SushmaSwarajsvisittoBangladesh_sspattaniak_300614.

⁹⁴ PM Writes to Bangladesh PM. *Narendra Modi* [online]. 2014-07-26 [cit. 2019-05-04].

Dostupné z: <https://www.narendramodi.in/te/pm-writes-to-bangladesh-pm-6328>.

⁹⁵ CHAND, Manish. Delhi-Dhaka Connect: Crafting a Narrative of Opportunity. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. 2014-06-25 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z:

<https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?23472/DelhiDhaka+Connect+Crafting+a+narrative+of+opportunity>.

⁹⁶ HUSSAIN, Wasbir. Bangladesh: The Northeast Thurst. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-08-27 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z:

http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4630.

Organizace spojených národů.⁹⁷ Již tehdy zaměřili svou diskusi mj. na pokrok v realizaci dohody o pozemní hranici. Premiér Módí premiérku Hasínu ubezpečil o svém záměru dohodu prosadit v indickém parlamentu a přijal její pozvání k návštěvě Bangladéše s ujistěním, že nepřijede s prázdnou“.⁹⁸

Dne 20. září 2014 navštívil Indii bangladéšský ministr zahraničních věcí Ábul Hásán Máhmúd Álí. Účelem cesty byla účast na třetím zasedání indicko-bangladéšské Smíšené poradní komise (JCC), které za indickou stranu vedla ministryně zahraničních věcí Indie, Sušma Svarádž.⁹⁹

Mezi Indií a Bangladéšem bylo postupně ustaveno více než 50 bilaterálních institucionálních mechanismů působících v oblasti bezpečnosti, obchodu, energetiky, konektivity, vědy a výzkumu, obrany, vodního managementu, námořních záležitostí aj. Na jejich činnost dohlíží právě JCC, v jejímž čele stojí ministři zahraničních věcí.¹⁰⁰

Premiéři Indie a Bangladéše se znovu setkali v listopadu 2014 během summitu Jihoasijského sdružení pro regionální spolupráci v Káthmándú. Premiérka Hasína upozornila na potřebu prohloubit regionální spolupráci skrze budování efektivní sítě silniční a železniční konektivity. Jedním z hlavních

⁹⁷ PM Narendra Modi's Visit to the USA – September 24th. *Narendra Modi* [online]. 2015-09-24 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.narendramodi.in/pm-narendra-modi-s-visit-to-the-usa-september-24th-322919>.

⁹⁸ Main rasta nikhal raha hun. *Bangladesh News 24* [online]. 2014-09-29 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2014/09/29/main-rasta-nikhal-raha-hun>.

⁹⁹ Text společného prohlášení JCC je k dispozici na MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Statement on the Third Meeting of the India-Bangladesh Joint Consultative Commission. *Government of India* [online]. 2014-09-20 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/outgoing-visit-detail.htm?24024/Joint+Statement+on+the>. Implikace jednání hodnotí BHATTACHARJEE, Joyeeta. FM's Meet Enhances Warmth with India. *Observer Research Foundation Monitor* [online]. 2014-10-03 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/fms-meet-enhances-warmth-with-india/>.

¹⁰⁰ Smíšená poradní komise (JCC) vznikla na základě rámcové dohody o spolupráci pro rozvoj (*Framework Agreement on Cooperation for Development*), která byla mezi oběma zeměmi podepsána během návštěvy bývalého indického premiéra Manmóhana Singha v Bangladéši v září 2011, viz MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Framework Agreement on Cooperation for Development between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5218/Framework_Agreement_on_Cooperation_for_Development_between_India_and_Bangladesh. Tato komise rovněž navrhuje nové oblasti spolupráce. Dosud se uskutečnila tato zasedání: 1) 6. května 2012 v Dillí – ministři Dípu Mani a S. M. Krišna; 2) 16. února 2013 v Dháce – ministři Dípu Mani a Salmán Khuršíd; 3) 20. září 2014 v Dillí – ministři Ábul Hásán Máhmúd Álí a Sušma Svarádž; 4) 22. října 2017 v Dháce – ministři Ábul Hásán Máhmúd Álí a Sušma Svarádž; 5) 6. února 2019 v Dillí – ministři Ábul Kálám Ábul Momen a Sušma Svarádž, viz MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Visit of the Foreign Minister of Bangladesh to India. *Government of India* [online]. 2012-05-04 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/incoming-visit-detail.htm?19694/Visit+of+the+Foreign+Minister+of+Bangladesh+to+India>.

výsledků summitu bylo uzavření rámcové dohody o regionální spolupráci v oblasti energetiky, jež čekala na projednání již od roku 2010.¹⁰¹

Dne 19. prosince 2014 přicestoval do Indie na šestidenní návštěvu prezident Bangladéše Mohammad Ábdul Hámid. Jednalo se o první návštěvu hlavy státu Bangladéše od roku 1972.¹⁰²

O půl roku později, ve dnech 6. a 7. června 2015, přicestoval do Bangladéše premiér Naréndra Módí. Jednalo se o historickou návštěvu a pomyslný vrcholný bod ve vzájemných vztazích. Během návštěvy bylo podepsáno 22 bilaterálních dokumentů a došlo k výměně ratifikačních listin k dohodě o vymezení pozemní státní hranice mezi Indií a Bangladéšem. Urovnání 41 let trvajících hraničního sporu mezi oběma zeměmi bylo zlatým hřebem návštěvy. Premiér Módí tehdy také oznámil, že jeho vláda Bangladéši poskytne úvěrovou linku v hodnotě 2 miliard USD. Oba lídři tehdy zdůraznili důležitost nepřerušované multimodální konektivity mezi Indií a Bangladéšem, jejímiž základními stavebními kameny jsou silnice, železnice a vodní cesty.¹⁰³

Dne 19. srpna 2015 se premiérka Šejch Hasína zúčastnila v Dillí pohřbu Suvry Mukherdží, manželky bývalého prezidenta Pranába Mukherdžího. Obě dámy pojilo nejen silné pouto společného původu, ale také hluboké a dlouholeté přátelství.¹⁰⁴

Ve dnech 16. až 17. října 2016 se Šejch Hasína zúčastnila ve státě Góa rozšířeného summitu zemí BRICS a BIMSTEC (*BRICS-BIMSTEC Outreach Summit*).¹⁰⁵ Jednalo se o historicky první takový summit, přičemž bylo

¹⁰¹ PRESS INFORMATION BUREAU. SAARC Countries Finalized Framework Agreement for Energy Cooperation. *Ministry of Power, Government of India* [online]. 2014-10-17 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=110645>.

¹⁰² CHAUDHURY, Dipanjan Roy. Bangladesh President Abdul Hamid Arrives in India on 6day Visit. *The Economic Times* [online]. 2014-12-19 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/bangladesh-president-abdul-hamid-arrives-in-india-on-6-day-visit/articleshow/45568555.cms?from=mdr>.

¹⁰³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. Joint Declaration between Bangladesh and India during Visit of Prime Minister of India to Bangladesh - "Notun Projonmo – Nayi Disha" [online]. 2015-06-07 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/25346/Joint_Declaration_between_Bangladesh_and_India_during_Visit_of_Prime_Minister_of_India_to_Bangladesh_quot_N.

¹⁰⁴ HAIDAR, Suhasini. We Shared a Deep Bond: Hasina. *The Hindu* [online]. 2016-03-29 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/national/suvra-mukherjee-death-we-shared-a-deep-bond-says-hasina/article7554953.ece>.

¹⁰⁵ MADISHETTY, Kamal. Goa Summit Could Be the Turning Point for BIMSTEC. *The Diplomat* [online]. 2016-11-02 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2016/11/goa-summit-could-be-the-turning-point-for-bimstec/>.

zdůrazněno, že státy BRICS a BIMSTEC představují dvě třetiny celé světové populace. Premiérka Hasína na summitu zdůraznila potenciál v oblasti tzv. modré ekonomiky. Avizovala, že časem se „modrá ekonomická zóna“ stane velmi důležitým aspektem hospodářského partnerství i spolupráce mezi Bangladéšem a Indií. Diskutována byla i otázka spolupráce v boji proti terorismu, kdy premiér Módí poděkoval Šejch Hasíně za solidaritu Bangladéše s Indií po útoku na indickou vojenskou základnu v Uri, a za to, že je v boji proti terorismu v Bangladéši skutečně aktivní a její činnost přináší plody.¹⁰⁶

Na konferenci Meziparlamentní unie (*International Parliamentary Union*), jež se konala v Dháce ve dnech 1. - 5. dubna 2017, na níž byla hojně zastoupena i Česká republika, vyslala Indie 22člennou parlamentní delegaci vedenou předsedkyní dolní komory Sumitrou Mahádžan.¹⁰⁷

Dne 3. dubna 2017 se bangladéšský ministr financí Ábul Mál Ábdul Muhit zúčastnil v Dillí zasedání ministrů financí členů programu Jihoasijské subregionální ekonomické spolupráce (*South Asia Subregional Economic Cooperation*, SASEC), jejímiž členy jsou Bangladéš, Bhútán, Indie, Maledivy, Myanmar, Nepál a Šrí Lanka. Vlády na setkání přijaly operační plán SASEC na léta 2016-2025, který definuje strategické cíle a priority v oblasti dopravy, usnadnění obchodu, energetiky a rozvoje hospodářských koridorů, jež mají mít synergický efekt mimo jiné na Bangladéš.¹⁰⁸

Ve dnech 7. až 10. dubna 2017 uskutečnila Šejch Hasína státní návštěvu Indie. Během svého pobytu navštívila i významné poutní místo muslimů v Adžméru ve státě Rádžasthán. Návštěvou vyvrcholilo dosavadní politické úsilí a premiéři znovu potvrdili, že vzájemné vztahy znamenají mnohem více než pouhé strategické partnerství. Během setkání bylo podepsáno minimálně 22 smluvních

¹⁰⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Transcript of Media Briefing on BRICS-BIMSTEC Outreach Summit (October 17, 2016). *Government of India* [online]. 2016-10-18 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/27517/transcript+of+media+briefing+on+bricsbimstec+outreach+summit+october+17+2016>.

¹⁰⁷ 136th IPU Assembly and Related Meetings, Dhaka (Bangladesh), 1-5 April 2017. *Inter-Parliamentary Union* [online]. 2017-04-02 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <http://archive.ipu.org/conf-e/136agnd.htm>.

¹⁰⁸ V Indii se jedná se o východopobřežní ekonomický koridor (*East Coast Economic Corridor*) a o průmyslový koridor Amritsar-Kolkata. V Bangladéši pak o hospodářské koridory Bámlabándha-Dháka-Čattagrám-Káks bádžár a Silet-Dháka-Khulna. Viz *South Asia Subregional Economic Cooperation Operational Plan 2016-2025*. *Asian Development Bank* [online]. 2016, s. 20 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/193351/sasec-operational-plan2016-2025.pdf>.

dokumentů a memorand, týkající se například obrany, mírového využití jaderné energie, informačních technologií a kybernetické bezpečnosti, spolupráce mezi rezorty spravedlnosti, lodní přepravy osob či kofinancování výstavby 36 nemocničních zařízení v Bangladéši.¹⁰⁹

Ve dnech 17. až 20. září 2017 se v hlavním městě státu Urísa Bhuvanéšvaru uskutečnil historicky první Jihoasijský summit o mládeži, kterého se za Bangladéš zúčastnil státní ministr mládeže a sportu Bíren Šikdár. Závěrečná přijatá deklarace vyjadřuje doporučení týkající se nezaměstnanosti mladých, rostoucí nerovnosti, korupce a nepotismu, migrace, nedostatku fyzického kontaktu mezi mladými mimo sociální sítě, kybernetické bezpečnosti, pokračující degradace ekosystému, role mladých v budování míru a bezpečnosti a další.¹¹⁰

Ve dnech 3. - 5. října 2017 podnikl pracovní návštěvu Bangladéše indický ministr financí Arun Džétlí, kde se setkal se svým bangladéšským protějškem Ábulem Mál Ábul Muhitem. Během bilaterálních jednání bylo sjednáno poskytnutí v řadě již třetí úvěrové linky v hodnotě 4,5 mil. USD¹¹¹ a vyměnili si interpretační nóty k existující dohodě o ochraně a podpoře investic (*Agreement between India and Bangladesh for the Promotion and Protection of Investments*).¹¹²

Návštěva ministryně zahraničních věcí Indie Sušmy Svarádž v Dháce v říjnu 2017 za účelem účasti na zasedání Smíšené poradní komise dala vzájemným vztahům další impuls. Sušma Svarádž s sebou tehdy přivezla a darovala Bangladéši sbírku významných archiválií vztahujících se mj. k válce za nezávislost Bangladéše v roce 1971. Archiválie neobsahovaly pouze dokumenty, ale také velké množství artefaktů či vojenské vybavení, jež během této války

¹⁰⁹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. List of Agreements/MoUs Exchanged during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 07-10, 2017). *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28360/List+of+AgreementsMoUs+exchanged+during+the+State+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India+April+07+10+2017>.

¹¹⁰ Bhubaneswar Youth Declaration 2017: Creating a Sustainable Future with Sustainable Opportunities. *International Youth Committee* [online]. 2017-09-20 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <http://www.saarcyouth.org/wp-content/uploads/2018/06/Bhubaneswar-Youth-Declaration-2017-Final-2.pdf>.

¹¹¹ Bangladesh, India Finance Ministers Sign Third LoC, Note Good Relations. *The South Asia Subregional Economic Cooperation (SASEC)* [online]. 2017-10-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.sasec.asia/index.php?page=news&nid=771&url=ban-ind-fin-min-sign-3rd-loc>.

¹¹² PRESS INFORMATION BUREAU. Cabinet Approves Joint Interpretative Notes on the Agreement between India and Bangladesh for Promotion and Protection of Investments. *Cabinet, Government of India* [online]. 2017-07-12 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=167345>.

používaly společné indicko-bangladéšské jednotky. Ministryně Svarádž slavnostně otevřela nový komplex budov vysokého komisariátu Indie v Bangladéši a uvedla, že prioritou indické zahraniční politiky jsou vztahy se sousedy, mezi nimiž je Bangladéš na prvním místě. Slíbila také odstranit třecí plochy ve vzájemných vztazích. Při této příležitosti také inaugurovala 15 rozvojových projektů v hodnotě 720 milionů bangladéšských taka v oblasti školství, informatiky či sociálních záležitostí.¹¹³

V listopadu 2017 vypravila Indie 85člennou delegaci za účelem účasti na Parlamentní konferenci Commonwealth v Dháce vedenou předsedkyní dolní komory indického parlamentu Lók Sabhá Sumitrou Mahádžan, která konferenci inaugurovala. Mezi delegáty byli i předsedové legislativních shromáždění 25 indických států.¹¹⁴

Dne 1. března 2018 byla v Moskvě podepsána třístranná smlouva, na základě které Bangladéš umožnil Indii a Rusku vybudovat na svém území jaderný reaktor. Pro Indii to bylo poprvé, co jí jiná země umožnila participovat na výstavbě jaderné elektrárny. Indie se takto zařadila mezi globální hráče v oblasti mírového využití jaderné energie (viz 4.5.4 Jaderná energie).

Bangladéšský prezident Mohammad Ábdul Hámid navštívil Indii ve dnech 8. až 11. března 2018. Dne 11. března 2018 byl jedním z hlavních hostů na ustavující konferenci Mezinárodní solární aliance v Dillí, kterou iniciovala Indie. Navštívil ale také města Guváhátí, Šiláng a Bálát ve státě Méghálaj, kde žije silná diaspora Bengálců narozených v Bangladéši.

Ve dnech 25. a 26. května 2018 navštívila Šejch Hasína Západní Bengálsko, kde v kampusu univerzity Višvabháratí v Šántiniketanu spolu s indickým premiérem Naréndrou Módím a předsedkyní vlády Západního Bengálska Mamatou Banerdžiovou slavnostně otevřela Dům bangladéšské kultury (ben. *Bámládeš bhaban*).¹¹⁵

¹¹³ KHOKON, Sahidul Hasan. Sushma Swaraj: Bangladesh Gets First Priority among All Neighbours. *India Today* [online]. 2017-10-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/sushma-swaraj-bangladesh-india-dhaka-1070175-2017-10-23>

¹¹⁴ 63rd Commonwealth Parliamentary Conference, 1-8 November 2017, Dhaka, Bangladesh. *Commonwealth Parliamentary Association* [online]. 2017 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://www.cpahq.org/cpahq/Main/Annual_Conference/Bangladesh_2017/63rd_CPC_Bangladesh_main_page.aspx.

¹¹⁵ PM Modi and Bangla PM Hasina Inaugurate Bangla Bhavan in Shantiniketan. *DD News* [online]. 2018-05-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://ddnews.gov.in/national/pm-modi-visit-west-bengal-and-jharkhand>.

Dne 10. září 2018 se zúčastnili videokonference premiérové Indie a Bangladéše, Naréndra Módí a Šejch Hasína, předsedkyně vlády Západního Bengálska Mamata Banerdžíová a předseda vlády Tripury Biplab Kumár Deb, aby společně inaugurovali tři projekty realizované v Bangladéši. První z nich umožnil navýšení dodávek elektrické energie do Bangladéše o dalších 500 MW (viz 4.5 Energetika) a další dva z nich byly věnovány modernizaci železnic (viz 4.4.2 Železniční konektivita).¹¹⁶

Ve dnech 2. - 4. října 2018 navštívil Indii někdejší bangladéšský státní ministr zahraničních věcí Šáhrijár Álam, který se zúčastnil zahájení prvního valného shromáždění Mezinárodní solární aliance. Zúčastnil se také druhého ministerského zasedání členů Sdružení indickooceánského prostoru (*Indian Ocean Rim Association*, IORA), věnovaného obnovitelným zdrojům energie.¹¹⁷ Obou vrcholných setkání se zúčastnil také indický premiér Naréndra Módí a generální tajemník OSN António Guterres.¹¹⁸

Ve dnech 6. a 7. února 2019 navštívil Dillí bangladéšský ministr zahraničních věcí Ábul Kálám Ábul Momen. Jednalo se o jeho první zahraniční cestu po proběhlých parlamentních volbách a jeho jmenování do funkce, což opět značí, jaký význam Bangladéš přikládá Indii. Ministr spolu s ministryní Svarádž předsedal pátému zasedání Smíšené poradní komise.¹¹⁹

Dne 1. března 2019 se uskutečnilo jednání ministrů zahraničních věcí Indie a Bangladéše Sušmy Svarádž a Ábula Kálám Ábul Momena, a to na okraj 46. zasedání Rady ministrů zahraničních věcí Organizace islámské spolupráce (*Organisation of Islamic Cooperation*, zkr. OIC) v Abú Zabí, kterého se Indie

¹¹⁶ PRESS INFORMATION BUREAU. PM Modi, Bangladesh PM Sheikh Hasina, CMs of West Bengal and Tripura, Jointly Dedicate Three Projects in Bangladesh. *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.pib.nic.in/Pressreleaseshare.aspx?PRID=1545552>.

¹¹⁷ PRESS INFORMATION BUREAU. 21 IORA Countries Adopt the Delhi Declaration on Renewable Energy; To Collaborate with ISA Member Countries. *Ministry of New and Renewable Energy, Government of India* [online]. 2018-10-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183973>.

¹¹⁸ BANGLADESH HIGH COMMISSION IN NEW DELHI, Government of the People's Republic of Bangladesh. Bangladesh Attends International Solar Alliance. *Diplomatic Square* [online]. 2018-10-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.diplomaticsquare.com/bangladesh-attends-international-solar-alliance/>.

¹¹⁹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Press Release on Joint Consultative Commission between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2019-02-08 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/31015/Joint_Press_Release_on_Joint_Consultative_Commission_between_India_and_Bangladesh.

účastnila historicky poprvé. Bangladéš tam výrazně podporoval myšlenku udělit Indii status pozorovatelské země OIC. Ministr Momen během svého projevu na konferenci uvedl, že vztahy mezi Bangladéšem a Indií vyrostly do dospělosti a že by Pákistán měl následovat tento příklad a inspirovat se tím, čeho Indie a Bangladéš docílil jako sousedé.¹²⁰ Tímto příměrem tak připomněl, že zatímco s jedním ze sousedů, Bangladéšem, má Indie výborné vztahy, s dalším, Pákistánem, má vztahy chladné.

Ve dnech 27. a 28. března 2019 navštívila Indii předsedkyně bangladéšského parlamentu (*Džátíja Samsad*), Šírín Šármin Čaudhurí. Primárním účelem její cesty byla účast na dvoudenní konferenci o mikroekonomické politice v jižní Asii pořádané Jihoasijským regionálním školícím centrem technické asistence Mezinárodního měnového fondu, kde ve svém vystoupení zdůraznila důležitost udržet ekonomickou stabilitu na globální úrovni.¹²¹ V reakci na vzrůstající znepokojení Indie nad rostoucí čínskou přítomností v Bangladéši uvedla, že by se tím Indie neměla znepokojovat, neboť Indie a Bangladéš mají jedinečný vztah, který nemá žádné obdoby.¹²²

Dne 23. května 2019 premiérka Hasína zaslala premiéru Módímu osobní dopis, ve kterém mu poblahopřála k vítězství jeho Indické lidové strany BJP v celoindických parlamentních volbách. Zároveň jej pozvala k návštěvě Bangladéše.¹²³ Je tak evidentní, že dobré vztahy obou zemí budou v následujících letech pokračovat.

¹²⁰ Země OIC jsou vůči sobě zpravidla vzájemně solidární. Pákistán na tomto fóru v minulosti vždy kritizoval Indii (zejména za její přístup k otázce Kašmíru) a má s ní dlouhodobě velmi špatné vztahy. To, že se Bangladéš postavil na stranu Indie, bylo z jeho strany odvážné gesto. Tímto upozornil na to, že Indie může mít se svými sousedy také dobré vztahy, třebaže i Bangladéš samotný je zemí muslimskou. Bangladesh 'Strongly Backs' Indian Observer Status in Organisation of Islamic Cooperation. *EurAsian Times* [online]. 2019-03-02 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://eurasianimes.com/bangladesh-strongly-backs-indian-observer-status-in-organisation-of-islamic-cooperation/>.

¹²¹ Speaker Shirin Sharmin Chaudhury Returns Home from Delhi. *Dhaka Tribune* [online]. 2019-03-29 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/dhaka/2019/03/29/speaker-shirin-sharmin-chaudhury-returns-home-from-delhi>.

¹²² India-BD Share Special, Unparalleled Relationship. *The Asian Age* [online]. 2019-03-29 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://dailyasianage.com/news/170482/india-bd-share-special-unparalleled-relationship>.

¹²³ ihcdhaka [India in Bangladesh]. In: *Twitter* [online]. [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://twitter.com/ihcdhaka/status/1131584661799333888>.

4.2 Ekonomická dimenze vztahů Indie a Bangladéše

Počátky hospodářských vztahů mezi oběma zeměmi mohou být vysledovány až do začátku 70. let 20. století. Po získání nezávislosti proudila do Bangladéše většina spotřebního zboží, především potravin, z Indie. Bangladéš po léta usiloval o vydobytí snazšího přístupu na indický trh pro vlastní zboží, jeho osvobození od dovozních cel a eliminaci mimotarifních bariér, které Indie uplatňuje vůči zboží dováženému ze zahraničí.¹²⁴

Současná indická vláda si je vědoma jak hospodářských zájmů Bangladéše vůči Indii, tak i dvou primárních zdrojů obtíží a opakovaných výtek ze strany Bangladéše. Těmi jsou pokračující hluboký propad obchodní bilance a již uvedené mimotarifní bariéry bránící hladkému bilaterálnímu obchodu.¹²⁵ Existují však argumenty, podle nichž není schodek vzájemného obchodu v globalizovaném světě nikterak závažný, protože prosperita země je závislá na schopnosti prosadit své hospodářské zájmy především na globální úrovni. Jednou z priorit by proto měla být podpora vnějších ekonomických vztahů a zlepšování celkového globálního schodku obchodní bilance.¹²⁶

Indie již podnikla konkrétní kroky k uvolnění mimotarifních bariér. Například založila několik integrovaných hraničních přechodů, jejichž účelem je urychlit odbavení osob i zboží a usnadnit tak bilaterální obchod (viz 4.3 Státní hranice Indie a Bangladéše). Mezi další kroky patří sjednocování legislativy, předpisů a technických norem.¹²⁷ Předpokládá se, že tato a jim podobná opatření do budoucna pomohou odstraňovat překážky, na něž bangladéšské zboží naráží při exportu do Indie.

¹²⁴ SENGUPTA, Jayshree. Time to Boost India-Bangladesh Trade and Economic Relations. *Observer Research Foundation Monitor* [online]. 2007-08-28 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/time-to-boost-india-bangladesh-trade-and-economic-relations/>.

¹²⁵ Our Two Nations Have a Settled Border Now: Full Text of PM Narendra Modi's Speech in Dhaka. *NDTV* [online]. 2015-07-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/our-two-nations-have-a-settled-border-now-full-text-of-pm-narendra-modis-speech-in-dhaka-769330>.

¹²⁶ RAHMAN, Mustafizur, Towfiqul Islam KHAN, Ashiqun NABI a TAPAS Kumar Paul. BANGLADESH'S Export Opportunities in the Indian Market: Addressing Barriers and Strategies for Future. *Centre for Policy Dialogue* [online]. 2010, s. 1 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.cpd.org.bd/pub_attach/op90.pdf.

¹²⁷ Během Módiho návštěvy v roce 2015 podepsaly Bangladéšský institut pro standardizaci a testování (*Bangladesh Standards and Testing Institute*) a indický úřad pro standardizaci (*Bureau of Indian Standards*) dohodu o výměně informací o nové legislativě, předpisech a regulacích týkajících se bezpečnosti a testování.

4.2.1 Vzájemný obchod

Vzájemný obchodní obrat mezi Indií a Bangladéšem se v posledních letech výrazně zvýšil. Tento trend názorně zobrazuje graf v příloze diplomové práce (viz obr. č. 1 přílohy).

V indické statistice exportu figuruje Bangladéš na 8. místě, po USA, Spojených arabských emirátech, ČLR, Hongkongu, Singapuru, Velké Británii a Německu.¹²⁸ Módího vláda tím dokazuje, že je schopná ve velkém exportovat zboží a služby i do země, jež má velmi podobné složení výrobní základny.

V bangladéšské statistice exportu figuruje Indie na 17. místě, po USA, Německu, Velké Británii, Francii, Španělsku, Itálii, Kanadě, Japonsku, Belgii, Nizozemsku, Polsku, Turecku, Číně, Rusku, Dánsku a Austrálii.¹²⁹ Ve srovnání s jinými zeměmi, do kterých Bangladéš exportuje své výrobky, tedy zůstává export z Bangladéše do Indie stále velmi nízký. Z celkového zboží exportovaného z Bangladéše do zahraničí činí export do Indie méně než 2 procenta.¹³⁰

Během 14. summitu SAARC v Dillí v dubnu 2007 Indie deklarovala, že osvobodí od dovoзовého cla bangladéšské zboží zahrnuté na tzv. ‚pozitivní seznam‘.¹³¹ Pro tento účel pak v dubnu 2008 uvedla vládní program (*Duty Free Tariff Preference*) umožňující bezcolní dovoz do Indie 85 % zboží ze 48 zemí, včetně Bangladéše,¹³² jež byly v té době klasifikovány jako nejméně rozvinuté (LDC).¹³³

¹²⁸ DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Monthly Bulletin on Foreign Trade Statistics. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2019, s. 63-73 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://dgft.gov.in/sites/default/files/Monthly%20Bulletin%20on%20FTS%20March%202019.pdf>.

¹²⁹ Top 10 Export Partners of Bangladesh. *World Atlas* [online]. 2018-11-13 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/top-10-export-partners-of-bangladesh.html>.

¹³⁰ Bangladesh Exports By Country. *Trading Economics* [online]. 2019 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/bangladesh/exports-by-country>.

¹³¹ India's Duty Free Tariff Preference Scheme for LDCs: A Business Guide. *International Trade Centre* [online]. 2015, s. 16-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/IndiaDutyFreeTariff.pdf>.

¹³² Třebaže byl Bangladéš v březnu 2018 nominován na postup do skupiny vyspělých zemí podle klasifikace Ekonomické a sociální rady Organizace spojených národů, musí v první řadě splnit stanovená kritéria, po jejichž splnění bude zahrnut na seznam zemí kandidující na povýšení statusu ‚nejméně rozvinuté země‘ na status ‚země vyspělá‘ viz RAHMAN, Mustafizur. *Trade Benefits for Least Developed Countries: the Bangladesh Case*. *Department of Economic & Social Affairs* [online]. 2014, s. 12-13 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z:

http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2014_18.pdf

¹³³ Tamtéž. s. 19-21.

Vzájemný obchod mezi Indií a Bangladéšem částečně usnadňuje široká smluvní základna, která dnes existuje mezi oběma zeměmi. První obchodní dohoda mezi Indií a Bangladéšem byla podepsána již v roce 1972.¹³⁴

V červnu 2015 byla uzavřena nová indicko-bangladéšská obchodní dohoda, a to na 5 let s možností opakovaného prodloužení.¹³⁵ Dohoda byla průlomem v dosavadní dopravní logistice, protože ukotvila možnost vzájemně využívat silničních, železničních a vodních cest pro přepravu zboží do třetí země. Zatímco dosud muselo být zboží z Nepálu nebo z Bhútánu určené pro Bangladéš či naopak překládáno na indická nákladní auta, podle nové obchodní dohody získaly nepálské a bhútánské kamiony oprávnění projet vymezeným koridorem přes území Indie až do Bangladéše a bangladéšské kamiony do Nepálu nebo Bhútánu. Dohoda zajišťuje i to, že indiští přepravci mohou přepravovat zboží určené do Myanmaru přes území Bangladéše. Dohoda také obsahuje mechanismus na vyrovnávání hospodářských asymetrií mezi trhy obou zemí.¹³⁶

V rámci Jihoasijské zóny volného obchodu (SAFTA) lze do Indie ze zemí LDC, tedy i z Bangladéše, importovat zboží zcela bez cla a bez kvót. Ale protože Bangladéš má být v nejbližších letech (2021?) z kategorie LDC vyřazen, navrhla Indie Bangladéši uzavření dohody o všestranném ekonomickém partnerství (*Comprehensive Economic Partnership Agreement*, CEPA), která by stávající podmínky Bangladéši zřejmě ponechala.¹³⁷

Indie také roku 2011 udělila výsady vyplývající z doložky nejvyšších výhod (status *Most-Favoured-Nation*) všem členským státům Světové obchodní organizace, tedy také Bangladéši.¹³⁸

¹³⁴ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Trade Agreement Protocol, 1. Nov. 1972. *Government of India* [online]. 1972-03-28 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5606/Trade+Agreement+Protocol+1+Nov+1972>.

¹³⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Trade Agreement between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2412.pdf>.

¹³⁶ Bangladesh Cabinet Approves Revised Trade Agreement with India. *The Economic Times* [online]. 2015-04-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/bangladesh-cabinet-approves-revised-trade-agreement-with-india/articleshow/46835858.cms?from=mdr>.

¹³⁷ PRESS INFORMATION BUREAU. Commerce Ministers of India and Bangladesh hold Bilateral Meeting in Dhaka Ministry of Commerce & Industry, Government of India [online]. 2018-09-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183740>.

¹³⁸ PRESS INFORMATION BUREAU. MFN Status to India. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. 2014-07-17 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=106879>.

S účinností od 1. července 2017 zavedla Indie jednotnou celoidnickou daň ze zboží a služeb, tzv. GST (*Goods and Services Tax*). Tato situace významným způsobem usnadnila bangladéšským obchodníkům vyvázet zboží z Bangladéše do Indie. GST se totiž při dovozu zboží do Indie ze zahraničí platit nemusí, na rozdíl od předchozích daní. To mělo za následek výrazný nárůst exportu z Bangladéše do Indie, zejména oděvních výrobků. Podle statistiky Bangladéšského úřadu na podporu exportu (*Bangladesh Export Promotion Bureau*) vzrostl po zavedení GST export hotových oděvů z Bangladéše do Indie o 56 procent, u pletených oděvů dokonce o 69 procent, proti čemuž protestují indiští výrobci oděvů s argumentací, že se jedná o zboží vyrobené sice v Bangladéši, ale z látek dovezených do Bangladéše bezcelně z Číny.¹³⁹ Existuje dále řada položek, jejichž dovoz do Indie je limitován nebo podmíněn vydáním určité licence či povolení v souladu s aktuální indickou Politikou zahraničního obchodu (*Foreign Trade Policy*) a Procedurami zahraničního obchodu (*Foreign Trade Procedures*).¹⁴⁰ Dovoz některých výrobků, zejména těch, které jsou živočišného původu, jako např. tuky, vnitřnosti, ambra nebo slonovina, je do Indie zcela zakázán.¹⁴¹

V praxi to znamená, že až na výše uvedené výjimky Indie umožňuje import zboží z Bangladéše zcela bez cla a bez kvót, vyjma tabáku, alkoholu a zboží, na které je uvaleno antidumpingové clo.¹⁴² Antidumpingové řízení vůči zboží vyrobenému v Bangladéši vedla Indie v posledních letech například vůči

¹³⁹ Post-GST Garment Imports from Bangladesh up by 56%: CITI. *The Textile Magazine* [online]. 2018-01-04. Dostupné z: <http://www.indiantextilemagazine.in/industry-news/post-gst-garment-imports-from-bangladesh-up-by-56-citi/> a JHA, Dilip Kumar. With GST, Bangladesh Enters Indian Garments Market. *Business Standard* [online]. 2017-12-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.business-standard.com/article/economy-policy/with-gst-bangladesh-enters-indian-garments-market-117122200699_1.html.

¹⁴⁰ DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Foreign Trade Policy [1st April, 2015 – 31st March 2020]: Mid-Term Review. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2017-12-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://dgft.gov.in/sites/default/files/ft17-051217.pdf> a DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Foreign Trade Procedures 2015-2020. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://dgft.gov.in/policies/foreign-trade-procedures>.

¹⁴¹ Prohibited Items for Import in India. *India Filings* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiafilings.com/learn/prohibited-items-for-import-in-india/>.

¹⁴² BODDUPALLI. Ramya. India-South Asia FTAs and DTAAs. *India Briefing* [online]. 2018-03-29 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.india-briefing.com/news/india-south-asia-fta-dtaa-16463.html/>.

některým oděvním výrobkům, oloveným bateriím, rybářským sítím vyrobeným alespoň z 50 procent z nylonu, jutovým pytlům a dalším výrobkům z juty.¹⁴³

4.2.2 Indické ekonomické zóny v Bangladéši

Vláda Bangladéše doposud odsouhlasila výstavbu 59 státem vlastněných zvláštních ekonomických zón o celkové rozloze přibližně 162 km². Další téměř tři desítky zvláštních ekonomických zón jsou soukromé. Jedná se o průmyslová území, jež mají stimulovat rozvoj a diverzifikaci průmyslu, zaměstnanosti, výroby a exportu. Vybudování potřebné infrastruktury zajistí bangladéšský stát, včetně přivedení inženýrských sítí a napojení na dopravní infrastrukturu. Zóny má na starosti tzv. Správa ekonomických zón Bangladéše (*The Bangladesh Economic Zones Authority*, BEZA).¹⁴⁴ Některé ekonomické zóny v Bangladéši vznikají za podpory spřátelených vlád. Například mezi vládami Bangladéše a Číny byl na základě dohody podepsané v červnu 2017 zahájen rozvoj Čínské ekonomické a průmyslové zóny, mající strategické umístění v blízkosti největšího bangladéšského přístavu Čattagrám a přímé napojení na hlavní dopravní tepny. Bangladéš očekává, že by přilákání zahraničních investorů mohlo mít za následek mj. snížení schodku obchodní bilance s těmito státy, mezi něž vedle Číny patří i Indie a Japonsko.

Pokud jde o Indii, BEZA dosud obstarala přibližně 4,5 km² půdy pro tři zvláštní ekonomické zóny určené výhradně pro investory sídlící v Indii. První pozemek se nachází ve zvláštní ekonomické zóně Mongla v Bagerhátu,¹⁴⁵ druhý v zóně Bherámára v okrese Kuštija¹⁴⁶ a třetí v zóně Mírsarái u Čattagrámu. Předpokládá se, že v budoucnu bude třetí ze zón rozšířena o dalších 2,2 km². Vedle těchto tří zón Indie přislíbila zafinancovat další dvě zóny určené výhradně pro sektor informačních a komunikačních technologií, které však nebudou výlučně

¹⁴³ Všechna antidumpingová řízení Indie jsou uvedena na webových stránkách DIRECTORATE OF TRADE REMEDIES. *Government of India* [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.dgtr.gov.in/>.

¹⁴⁴ BANGLADESH PARLIAMENT. The Bangladesh Economic Zones Act, 2010, Act No. 42 of 2010. *The Bangladesh Gazette* [online]. 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://beza.gov.bd/wp-content/uploads/2015/06/BEZA-Act-English.pdf>.

¹⁴⁵ *PowerPac Economic Zone Mongla* [online]. 2018 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://economiczone.com/sez-special-economic-zones/bangladesh-india-set-modalities-building-special-economic-zone-sez/>.

¹⁴⁶ BANGLADESH ECONOMIC ZONES AUTHORITY. Indian Economic Zone (Kushtia). *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.beza.gov.bd/indian-economic-zone-kushtia/>.

indické, ale zůstanou otevřeny i dalším investorům. Pro tyto účely Indie poskytne 278 milionů USD.¹⁴⁷ Financování výstavby těchto projektů je zakotveno v memorandu, které podepsali předsedové vlády během svého setkání v Dháce 6. června 2015.¹⁴⁸

Třetí zóna Mírsarái v okrese Čattagrám bude zainvestována ze třetí úvěrové linky, jejíž celková výše činí 4,5 miliardy USD. Zájemci o účast na rozvoji zóny v bangladéšském Mírsarái se mohli hlásit v tendru vyhlášeném Ministerstvem zahraničních věcí Indie s uzávěrkou 31. března 2019.¹⁴⁹

Pro developery je umístění výrobního závodu v ekonomické zóně výhodné, neboť zahrnuje poskytnutí investičních pobídek, včetně osvobození od daně z příjmu na 12 let, vynětí z platby DPH za elektřinu, vynětí z platby DPH za nákupy v místě, kromě ropných výrobků, osvobození od cla a spotřební daně, osvobození od kolkovného a od registračních poplatků za registraci půdy, osvobození od kolkovného za registraci půjčky/úvěru a osvobození od daně z dividend¹⁵⁰. Pro individuální investory jsou pobídky podobné s tím, že při investici minimálně 75 000 USD získají povolení k pobytu (*resident visa*) a při investici minimálně 1 milion USD státní občanství Bangladéše.

4.2.3 Indicko-bangladéšská pohraniční tržiště

Obě země se již během setkání premiérů v roce 2010 v Indii dohodly, že v blízkosti hranic zřídí tržiště (angl. *border haat*, ben. *bhárat-bámládeš simánta háť*), kde lze prodat či koupit zboží v měnách obou zemí anebo jej směnit za jiné v maximální hodnotě 200 USD za den. Všechna tržiště jsou bezcelními zónami,

¹⁴⁷ CHAKMA, Jagaran. Land Acquired for Indian Economic Zones. *The Daily Star* [online]. 2018-03-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/business/economy/land-acquired-indian-economic-zones-1553413>.

¹⁴⁸ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. MoU between the Republic of India and the People's Republic of Bangladesh for Cooperation on Establishing Indian Economic Zone in Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/MoU_SEZ.pdf.

¹⁴⁹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Notice Inviting Expression of Interest from Applicants Participating in National Competitive Bidding for Development of an Indian Economic Zone (IEZ) at Mirsarai (1003 Acres), Bangladesh. *Government of India* [online]. 2019-02-15 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://mea.gov.in/Portal/Tender/4047_1/1_Expression_of_Interest_for_IEZ_Mirsarai_Bangladesh-1.pdf.

¹⁵⁰ BANGLADESH ECONOMIC ZONES AUTHORITY. Incentive Package. *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.beza.gov.bd/investing-in-zones/incentive-package/>.

to znamená, že zboží v nich prodané nebo nakoupené nepodléhá žádnému clu ani jinému zdanění. Na trzistiích však mohou prodávat a nakupovat pouze občané žijící v okruhu 5 km od tržní zóny, kteří jsou k tomuto účelu vybaveni zvláštní průkazkou. Správa tržních zón byla svěřena do kompetence řídicích výborů z obou zemí určených pro tato zvláštní tržiště. Na základě memoranda podepsaného v roce 2017 v současné době fungují čtyři taková tržiště; dvě se nacházejí na pomezí indického státu Měghálaj a Bangladéše, a to v Bálíjámáří-Kálíčaran a Daluře, a další dvě mezi indickým svazovým státem Tripura a Bangladéšem ve Východním Madhugrámu-Šrínagaru a Kamaláságaru (viz obr. č. 2 přílohy).¹⁵¹

Zřízení dalších šesti tržišť je v jednání, z nichž čtyři se mají nacházet na pomezí Měghálaje a Bangladéše a další dvě v pohraničí mezi Tripurou a Bangladéšem.¹⁵²

4.2.4 Indické investice v Bangladéši

Bangladéš patří k zemím s nejrychleji rostoucí ekonomikou na světě, čímž může být atraktivní pro potenciální zahraniční investory. V rozvoji bangladéšské ekonomiky tak hrají úvěrové linky poskytnuté Indií významnou roli.

Přestože obě země podepsaly v posledních letech různá memoranda, podle kterých by do Bangladéše měly připlout investice řádově v miliardách USD, ve skutečnosti se zahraniční přímé investice z Indie do Bangladéše pohybují každoročně řádově ve stovkách milionů USD.¹⁵³ Tyto investice eviduje Bangladéšský úřad pro rozvoj investic (*Bangladesh Investment Development*

¹⁵¹ MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh Establishing Border Haats across the Border between India and Bangladesh. *Department of Commerce, Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: http://commerce.gov.in/writereaddata/UploadedFile/MOC_636295985083746420_MOU_Border_Haats_across_Border_India_and_Bangladesh_8th_April_2017.pdf.

¹⁵² COMMERCE AND INDUSTRIES DEPARTMENT. Border Haat. *Government of Meghalaya* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://megindustry.gov.in/borderhaat.html>.

¹⁵³ MULLEN, Rani D. a KASHYAP ARORA. India-Bangladesh Development Partnership: Extension of a US \$ 4.5 Billion Credit Line by India towards its Eastern Neighbour. *Centre for Policy Research* [online]. 2017-10-18, s. 2 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.cprindia.org/system/tdf/policy-briefs/india-Bangladesh%20policy%20251017.pdf?file=1&type=node&id=6500&force=1>.

Authority).¹⁵⁴ Většina investic směřuje do rozvoje dopravní infrastruktury a do energetického sektoru.

První úvěrovou linku poskytla Indie Bangladéši v roce 2010, a to ve výši 1 miliardy USD. V březnu 2013 tehdejší indický prezident Pranáb Mukherdží u příležitosti své první zahraniční cesty v roli prezidenta republiky, která vedla do Bangladéše, oznámil, že z tohoto úvěru vyděluje Indie částku 200 milionů USD a překvalifikovává ji na účelový grant. Splatný tak zůstal pouze úvěr ve výši 800 milionů USD. Tento grant Bangladéš použil na zahájení výstavby nejsložitějšího víceúčelového mostu, který kdy byl v Bangladéši postaven, a to více než 6 kilometrů dlouhého silničního a železničního mostu přes řeku Padmu.¹⁵⁵

Úvěrová linka dále zahrnovala modernizaci signalizačního železničního systému mezi stanicemi Ášugaňdž a Ákháura, výstavbu druhého železničního mostu „Bhairab“ přes řeku Meghnu a druhého mostu přes řeku Titás v Ákháure. Dále výstavbu železničního spojení do přístavů Khulna a Mongla, zdvoukolejnění železniční trati Dháka – Tangí, rozšíření rozchodu kolejí na trati Tangí – Džajadebpur a opravu železniční trati na trase Kuláura – Šáhábáždžpur. Z první úvěrové linky byly také pořízeny autobusy, lokomotivy a osobní i nákladní vagóny.

Premiér Módí tuto linku v roce 2015 posílil o dalších 862 milionů USD a zároveň rozhodl o vyčlenění druhé úvěrové linky Bangladéši ve výši 2 miliard USD. Jednalo se o nejvyšší úvěr, jaký kdy Indie oznámila, že poskytne druhé zemi, a zároveň nejvyšší úvěr, jaký kdy Bangladéš obdržel od jediného poskytovatele. Od března 2016 bylo v rámci této úvěrové linky plánováno čtrnáct projektů na rozvoj infrastruktury, výstavbu a obnovu silnic a železnic, budování lodní dopravy a investic do informačních a komunikačních technologií. Druhá úvěrová linka také umožnila rozvoj v sociálních oblastech, včetně zdravotnictví a školství.¹⁵⁶

¹⁵⁴ BANGLADESH INVESTMENT DEVELOPMENT AUTHORITY. Private Investment Proposals Registered with Bangladesh Investment Development Authority: FY 2001-02 to 2018-19 (up to December) *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2019 [cit. 2019-05-06]. <http://bida.gov.bd/wp-content/uploads/2019/02/Private-Investment-Proposals-Registered-with-BIDA.pdf>.

¹⁵⁵ BALAJI, Madhumita Srivastava. India-Bangladesh Relations: An Enduring Economic Partnership. *Vivekananda International Foundation* [online]. 2016, s. 3 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.vifindia.org/sites/default/files/india-bangladesh-relations-an-enduring-economic-partnership.pdf>.

¹⁵⁶ MULLEN, Rani D. et kol. Prime Minister Narendra Modi's Visit To Bangladesh: Deepening Economic Cooperation And Development Assistance. *Centre for Policy Research* [online]. 2015-

V říjnu 2017 byla mezi oběma zeměmi podepsána dohoda o třetí úvěrové lince v hodnotě 4,5 miliardy USD. Opět se jednalo o historicky nejvyšší částku úvěrové linky, jakou kdy Indie poskytla jiné zemi. I tato linka byla určena na rozvoj bangladéšské infrastruktury, školství a zdravotnictví. Zahrnovala například výstavbu dvoukolejné železniční trati od stanice Bagura do stanice Šahída Mansura Álího v Sirádžgaňdzi, modernizaci a rozšíření silnic na čtyři pruhy v úsecích Benápol–Džašor–Naráil–Bhánga, Rámgarh–Bágerhát a Majanámati–Bráhmaňbárijá–Saráil, rozvoj letiště Saijadpur v Nílphámári a výstavba přenosové energetické sítě na 765 kW. Celá miliarda USD je pak určena na stavbu jaderné elektrárny Rúppur (viz 4.5.4 Jaderná energetika).¹⁵⁷ Rozvojové projekty financované z indických prostředků se nacházející na různých místech Bangladéše (viz obr. č. 3 přílohy).

Indie také vyčlenila pro Bangladéš vojenskou úvěrovou linku ve výši 500 mil. USD (viz 4.7.5 Spolupráce v oblasti obrany).¹⁵⁸

Celková slíbená finanční podpora Indie směrem k Bangladéši takto čítá přes 8,5 miliard USD, čímž učinila z Bangladéše největšího příjemce indických úvěrů ze všech zemí světa. Úroky mají činit 1 procento ročně a úvěr je poskytován na 20 let s pětiletou odkladnou lhůtou.¹⁵⁹ V souvislosti s úvěrovými linkami zřídila Indie v Dháce pobočku banky EXIM Bank of India.

Bangladéš tradičně patřil do sféry vlivu Indie, která nyní se znepokojením sleduje, jak se v Bangladéši ekonomicky angažuje Čína.¹⁶⁰ Čínská vláda dosud přislíbila Bangladéši investice ve výši 26,61 miliard USD,¹⁶¹ kdežto indická ve

07-13, s. 2-5 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.cprindia.org/sites/default/files/policy-briefs/India-Bangladesh%20Backgrounder.pdf>.

¹⁵⁷ MULLEN 2017, s. 3.

¹⁵⁸ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. List of Agreements/MoUs Exchanged during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 07-10, 2017). *Government of the Republic of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28360/List_of_AgreementsMoUs_exchanged_during_the_State_Visit_of_PrimeMinister_of_Bangladesh_to_India_April_0710_2017.

¹⁵⁹ Bangladesh Signs \$4.5 bn Loan Deal with India. *Bangladesh News 24* [online]. 2017-10-04 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/economy/2017/10/04/bangladesh-signs-4.5bn-loan-deal-with-india>.

¹⁶⁰ BYRON, Rejaul Karim. High hope for Chinese Investment. *The Daily Star* [online]. 2016-10-14 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/high-hope-chinese-investment-1298539> a ANAM, Mahfuz. Will Xi Jinping's Visit to Bangladesh Be a Regional Game Changer. *The Daily Star* [online]. 2016-11-14 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/opinion/asian-editors-circle/will-xi-jinpings-visit-bangladesh-be-regional-game-changer-1314082>.

¹⁶¹ Mezi nejvýznamnější Čínou podpořené projekty patří výstavba dálnic, tunelů, železnic, například zdvoukolejné trati Ákháura-Silet, budování elektráren a energetických přenosových sítí, těžba zemního plynu a uhlí či projekty digitální konektivity. Více viz: Worldwide Chinese

výši něco málo přes 8,5 miliard USD. Bangladěš má samozřejmě zájem na teritoriální diverzifikaci těchto úvěrů a snaží se balancovat mezi Čínou a Indií.¹⁶² Premiérka Hasína je také opatrná, aby Bangladěš byl schopen veškeré půjčky splácet a aby se nedostal do čínské dluhové pasti, jako se to stalo například v případě přístavu Hambantota na Šrí Lance.¹⁶³

4.3 Státní hranice Indie a Bangladěše

Pozemní státní hranice mezi oběma zeměmi byla stejně jako všechny ostatní mezinárodní hranice Indického subkontinentu zakreslena britskými koloniálními činiteli bez ohledu na už existující kulturní a přírodní krajinu. Hraniční linii tehdy navrhla hraniční komise pod vedením Cyrila Radcliffa a byla po něm nazývána Radcliffova linie.

Hranice nekopíruje přírodní bariéry, a tak si často razí cestu skrze řeky, vesnice a zemědělské pozemky, což ji činí obtížně spravovatelnou, a tedy mimořádně propustnou. Tento stav způsobuje řadu problémů, počínaje nelegálním pohybem osob, přes pašování zboží, drog a zbraní, až po volný pohyb kriminálních živlů a příslušníků radikálních skupin.

Aby potlačila tyto nelegální aktivity a zabránila nelegálnímu pronikání osob, začala od roku 1987 indická vláda budovat na této hranici oplocení. Cílem projektu je oplotit 3 286,9 km z celkových 4 096,7 km a vybudovat i další hraniční infrastrukturu, včetně cesty kopírující hranici, dále mostů a tunelů na této cestě nebo osvětlení. Oplocení je stavěno zpravidla ve vzdálenosti 150 yardů (137,16 m) od státní hranice a v některých místech i hlouběji ve vnitrozemí. V případě vesnic, kterými prochází státní hranice, je oplocení přímo na hranici a je opatřeno branou umožňující pohyb obyvatel z jedné strany vesnice na druhou. V rámci projektu bylo vybudováno i 1 185 pozorovacích hraničních stanovišť, vzdálených

Investments & Construction (2005-2018). *American Enterprise Institute* [online]. 2019 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.

¹⁶² BHATIA, Rajiv. Bangladesh's India-China Balancing Strategy. *Gateway House: Indian Council on Global Relations* [online]. 2019-03-07 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.gatewayhouse.in/bangladesh-foreign-policy/>.

¹⁶³ CHAUDHURY, Dipanjan Roy. Bangladesh Avoids Chinese Debt Trap, Building Biggest Bridge with Own Funds. *The Economic Times* [online]. 2018-11-07 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/bangladesh-avoids-chinese-debt-trap-building-biggest-bridge-with-own-funds/articleshow/66531817.cms>.

od sebe 2,5 až 3,5 km, další jsou ve výstavbě.¹⁶⁴ Podle tehdejšího velitele indické pohraniční stráže K. K. Šarmy bylo v polovině roku 2018 dokončeno již 95 procent plánovaného oplocení.¹⁶⁵ Indický ministr vnitra Rádžnát Sinh v březnu 2019 slavnostně inauguroval nový projekt komplexního integrovaného systému hraničního managementu (*Comprehensive Integrated Border Management System*), který umožní v místech, kde hranice nebude oplocena, instalovat sensory. To se týká i říčního koryta Brahmaputry (v Bangladéši nazývané Džamuna), nejširší řeky na indicko-bangladéšské hranici, kde bude nedaleko obce Dhubrú instalován systém BOLD-QIT (*Border Electronically Dominated QRT Interception Technique*) s mikrovlnnou komunikací, optickými kabely, kamerami s denním a nočním viděním a systémem detekce narušitele.¹⁶⁶

Indie a Bangladéš se v roce 1975 dohodly na společném indicko-bangladéšském předpisu pro pohraniční orgány obou zemí,¹⁶⁷ jimiž jsou na indické straně BSF (*Border Security Force*)¹⁶⁸ a na bangladéšské BGB (*Border Guard Bangladesh*).¹⁶⁹ Za účelem řešení otázek ochrany a správy společné státní hranice je mezi oběma zeměmi od roku 1994 ustaven třístupňový bilaterální institucionální mechanismus. První stupeň představují setkání generálních ředitelů pohraničních stráží obou zemí, druhý stupeň společná pracovní skupina na úrovni vrchních ředitelů (*Joint Secretary*) ministerstev vnitra a třetí stupeň jednání nejvyšších státních úředníků na ministerstvech vnitra (*Home Secretary*). Obě země také odsouhlasily, že jako doplnění k tomuto třístupňovému institucionálnímu mechanismu budou jednou ročně pořádána jednání na úrovni ministrů vnitra obou zemí.

¹⁶⁴ Tuto pohraniční infrastrukturu na indické straně hranice buduje a udržuje státní organizace *Border Road Organisation* viz *Border Road Organisation. Government of India* [online]. 2013 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.bro.gov.in/>.

¹⁶⁵ 95 Per Cent Work on New Fence along Bangladesh Border Complete: BSF DG. *The Economic Times* [online]. 2018-07-13 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/95-per-cent-work-on-new-fence-along-bangladesh-border-complete-bsf-dg/articleshow/60378098.cms>.

¹⁶⁶ Indo-Bangladesh Border in Assam Gets Advanced Surveillance System. *The Times of India* [online]. 2019-03-05 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/indo-bangladesh-border-in-assam-gets-advanced-surveillance-system/articleshow/68275234.cms>

¹⁶⁷ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint India-Bangladesh Guidelines for Border Authorities of the Two Countries. *Government of the Republic of India* [online]. 1975 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/19.doc.

¹⁶⁸ Border Security Force. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2006 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://bsf.nic.in/>.

¹⁶⁹ Border Guard Bangladesh. *Ministry of Home Affairs, Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2017 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.bgb.gov.bd/>.

Dne 30. července 2011 byl podepsán plán koordinované správy pozemních hranic (*Coordinated Border Management Plan*, CBMP),¹⁷⁰ který ustavil společné hlídky obou pohraničních stráží v místech „náchylných“ k nelegálním aktivitám.

Indická vláda v roce 2018 zavedla komplexní mechanismus na ochranu hranice (*Border Protection Grid*) sestávající z fyzických bariér, jmenovitě oplocení, monitorovacích systémů a další infrastruktury bránící překračování hranice,¹⁷¹ v kombinaci s personálními kapacitami zpravodajských služeb, státní policie, BSF a jiných orgánů, ať už celoindických nebo na úrovni jednotlivých indických svazových států. BPG řídí stálý výbor zástupců vedený nejvyššími státními úředníky (tzv. *Chief Secretary*) Západního Bengálska, Ásámu, Méghálaje, Mizóramu a Tripury. BPG také spolupracuje s jednotlivými indickými státy při zajišťování bezpečnosti v pohraničí.¹⁷²

Mezi Indií a Bangladéšem existují jak tradiční hraniční přechody, tak i moderní tzv. integrované přechody (*Integrated Check Post*, ICP).¹⁷³ Odbavování na některých tradičních přechodech je zdouhavé, vozidla zde čekají i více než 20 dní.¹⁷⁴ Indická vláda již provozuje dva z deseti plánovaných integrovaných hraničních přechodů v pohraničí s Bangladéšem, v západobengálské Petrápoli a v hlavním městě svazového státu Tripura, v Ágartale. Třetí z nich se staví v obci Dáuki v Méghálaji.¹⁷⁵ Indické pozemní hraniční přechody spravuje indická státní organizace (*Land Ports Authority of India*).

¹⁷⁰ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. India-Bangladesh Coordinated Border Management Plan (CBMP). *Government of the Republic of India* [online]. 2011-07-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/scan0020.pdf.

¹⁷¹ Například různé senzory, kamery s nočním viděním, laserové systémy.

¹⁷² PRESS INFORMATION BUREAU. Border Protection Grid to be Set up in Border States, Says Union Home Minister Shri Rajnath Singh. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2017-12-07 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=174174>.

¹⁷³ Integrované přechody v sobě zahrnují budovu terminálu pro cestující, pracoviště pasové a celní služby, prostor pro směnárnu, internetový kiosk, budovu pro vyřizování karga, prostor pro inspekci nákladu, sklad, chladicí/mrazicí zařízení, karanténní laboratoř, kanceláře pro povolovací řízení, bankovní pobočku, scannery vozidel, zádržné/záchytné zařízení, parkoviště a jídelnu.

¹⁷⁴ India Plans to Construct 7 Integrated Check Posts on Border with Bangladesh. *Dhaka Tribune* [online]. 2017-10-18 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/world/south-asia/2017/10/18/india-plans-to-construct-7-integrated-check-posts-on-bangladesh-border>.

¹⁷⁵ Dvě z nich se nacházejí v pohraničí mezi Indií a Bangladéšem, v západobengálské Petrápoli a v hlavním městě svazového státu Tripura, v Ágartale. Třetí z indicko-bangladéšských stanic, Dáuki, je stále ve výstavbě. Viz COMMERCE AND INDUSTRIES DEPARTMENT. Integrated Check Post (ICP) at Dawki – Tamabil. *Government of Meghalaya* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://megindustry.gov.in/checkpost.html> a LAND PORTS

4.3.1 Pozemní hranice

Pozemní hranice Indie s Bangladéšem je dlouhá 4 142 kilometrů a pozemní hranice mezi Bangladéšem a Myanmarem 271 kilometrů. Na jihu Bangladěš omývají vody Bengálského zálivu Indického oceánu na pobřeží dlouhém 580 kilometrů.

O pozemní hranici Bangladěše s Indií se na indické straně dělí svazové státy Západní Bengálsko, Ásám, Méghálaj, Tripura a Mizóram, přičemž Ásám, do nějž je vklíněn stát Méghálaj, má s Bangladéšem hranice dvě. Pro její délku a členitost terénu je však nadmíru složité ji spravovat.

Rozdělením Britské Indie v roce 1947 na dva nové svrchované státy, Indii a Pákistán, vznikl spor o určení společné pozemní hranice. Tento spor zesílil ještě více, když se součástí Indie stal do té doby nezávislý knížecí stát Kóčbihár, stojící mimo administrativní správu Britů. O novou hranici, vytyčenou na náboženském základě (tzv. teorie dvou národů), oddělující převážně muslimy obývaný východ Bengálska (dnešní Bangladěš) a převážně hinduisty obývaný západ (dnešní stát Západní Bengálsko), se v několika menších pohraničních oblastech vedl spor, jež provázely potyčky mezi komunitami překračujícími nově vytyčenou hranici.¹⁷⁶

Tento spor navíc umocňovala skutečnost, že na území obou z nich existovalo 198 osamocených územních ostrůvků patřících zemi jedné, avšak zcela obklopené územím té druhé, tzv. enkláv (ben. *čit* nebo *čitmahal*).¹⁷⁷ Tyto enklávy se tak

AUTHORITY OF INDIA. ICP Dawki. *Government of India* [online]. 2018-10-16 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.lpai.gov.in/content/innerpage/icp-dawki.php>.

¹⁷⁶ WHYTE, Brendan R. *Waiting for the Esquimo: An historical and documentary study of the Cooch Behar enclaves of India and Bangladesh* [online]. The School of Anthropology, Geography and Environmental Studies, The University of Melbourne, 2002, s. 76.

¹⁷⁷ Podle historického svědectví se kočbihárské enklávy zrodily na základě ujednání z roku 1713 o územním vypořádání a odvodu daní mezi kočbihárským knížetem a mughalským správcem (ben. *foudždár*). Bengálský naváb tuto dohodu zprvu odmítl a povolal jiného foudždára, který podmínky stanovené ve smlouvě přepracoval. Nové podmínky vymáhající výnosy z několika oblastí kočbihárského knížectví však stávajícího knížete Kočbiháru pobouřily a vypukl konflikt, v němž byl poražen. V roce 1712 zemřel mughalský vládce Bahádúr Šáh, čímž vznikla skulina pro Kočbihár k domození se svého původního nároku. Mughalský stát nakonec získal status suzerena nad dotčenými oblastmi výměnou za znovunastolený mír koncem roku 1713. Existují domněnky, že se Mughalům některé mocné kočbihárské zamíndáry nepodařilo z jejich pozic vytlačit a jejich panství jim byla nakonec ponechána. Tato území pak zůstala součástí Kočbiháru, ale ve skutečnosti se ocitla zcela obklopena územím nově rozšířeného území mughalského státu. Mughalská říše, pro niž bylo typické feudální zřízení, nepovažovala tato území za neobvyklá nebo problematická, a proto nevěnovala přílišnou pozornost jejich mapování. O přesné vymezení hranice se pokusila teprve správa Východoindické společnosti. Vedle vysvětlení o původu enkláv jako pozůstatku jakéhosi mnohavrstevného feudálního systému, existují široce rozšířené lidové představy, zakořeněné ve folklóru. Podle jedné z nich spolu kočbihárský kníže a mughalský foudždár často hrávali šachy a v sázku dávali jednotlivé vesnice, které jim patřily. Viz WHYTE 2002, s. 24-75.

ocitly na druhé straně nově vytyčené mezinárodní hranice. V enklávách nebyla budována infrastruktura, nebyla zaváděna elektřina, chyběly rozvody pitné vody, školy i lékařská zařízení. Obyvatelé enkláv se tak s rozdělením země v mnoha případech ocitli bez pomoci svých mateřských zemí a dlouhodobě strádali zejména po zavedení oboustranné pasové kontroly a vízové povinnosti v roce 1952.¹⁷⁸ Trvalo bezmála 70 let, než se podařilo ratifikovat na indické straně dohodu o určení pozemní hranice a o výměně enkláv. Došlo k ní až v červenci 2015, kdy si enklávané v enklávách na území Bangladéše museli rozhodnout, zda si ponechají indické občanství a přestěhují se do Indie nebo zda zůstanou na území, kde žili dosud a stanou se občany Bangladéše. Stejně tak na druhé straně obyvatelé enkláv na území Indie se mohli rozhodnout, zda se přestěhují do Bangladéše nebo zda zůstanou na místě a stanou se občany Indie.

Otázku sporné státní hranice se pokusili vyřešit v roce 1958 tehdejší premiéři Indie a Pákistánu Džaváharlál Néhrú a Málík Fíróz Šáh Nún v dohodě, která vešla ve známost jako dohoda Néhrú-Nún (angl. *Nehru-Noon Agreement*). Měla tři hlavní cíle: zaprvé urovnat různice, které byly vážnou překážkou v ustanovení hranice v jejích různých částech, zejména v Berubári, na nějž si kladly historický nárok jak Indie, tak i Pákistán, zadruhé vyřešit otázku enkláv a zatřetí vyměnit problematická území. Implementaci dohody však provázely vážné potíže. Podle dohody mělo být Berubári rozděleno na dvě poloviny, přičemž jedna měla být postoupena Pákistánu a druhá Indii. Proti tomuto řešení se zvedla silná vlna odporu z řad indické veřejnosti považující Berubári za integrální součást území Indie. Spor se dostal až na půdu Nejvyššího soudu Indie, který rozhodl, že aby mohlo být překročeno k výměně dojednané v dohodě, musí nejprve dojít ke změně Ústavy. Třebaže byla změna uzákoněna v 9. dodatku Ústavy, k ratifikaci dohody ani tak nedošlo.

Po vyhlášení nezávislosti Bangladéše si obě země daly záležet na tom, aby světu hlasitě deklarovaly, že usilují o budování dobrých vzájemných vztahů. Příznivé politické klima a velké naděje umožnily, že mezi premiéry Indirou Gándhí a Šejchem Mudžibem Rahmánem byla obnovena iniciativa ve věci vymezení pozemní hranice, jež měla za následek, že dne 16. května 1974

¹⁷⁸ SENGUPTA, Deboleena. What Makes A Citizen: Everyday Life in the India-Bangladesh Enclaves. *Economic & Political Weekly* [online]. 2018-09-15, 53(37) [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.epw.in/engage/article/chhit-spaces-a-look-at-life-and-citizenship-in-india-bangladesh-enclaves>.

podepsali nové znění dohody,¹⁷⁹ v níž obě strany dospěly ke konsenzu o výměně enkláv a Indie souhlasila se smluvním pronájmem koridoru Tinbígha, který propojuje bangladéšské enklávy Dahagrám a Ángarpota se zbytkem Bangladéše (viz obr. č. 4 přílohy). Dohodu o pozemní hranici tehdy ratifikoval pouze Bangladéš, který pro tento účel přijal dne 28. listopadu 1974 Zákon č. 74 (*ACT No. LXXIV of 1974*) novelizující Ústavu Bangladéšské lidové republiky.¹⁸⁰

V roce 1975 došlo v Bangladéši ke státnímu převratu, při kterém byl 15. srpna 1975 zavražděn prezident Šejch Mudžibur Rahmán¹⁸¹ a v celé zemi byl následně vyhlášen výjimečný stav. Tyto události měly velice nepříznivý dopad na bilaterální vztahy a Indie ratifikaci dohody z roku 1974 odložila na neurčito. V březnu 1982 došlo v Bangladéši k dalšímu státnímu převratu a v zemi bylo vyhlášeno stanné právo. Faktický lídr země, generál Husein Muhámmad Eršád (a pozdější prezident Bangladéše), navštívil Indii 6. a 7. října téhož roku. Dillí jej přijalo se všemi poctami, Indira Gándhiová s ním jednala nejen o vymezení společné pozemní hranice, ale i o novém vypořádání koridoru Tinbígha, s tím, že došli k závěru, že bude přístupný pro Bangladéšany během dne a po setmění zůstane uzavřen, čímž byly z Dahagrámu a Ángarpoty učiněny jakési „enklávy na zkrácený úvazek“. K dalšímu pokroku v otázce vymezení pozemní hranice však nedošlo, Indira Gándhiová byla 31. října 1984 zavražděna a otázku státní hranice mezi oběma zeměmi znovu otevřela až bangladéšská premiérka Hasína po svém nástupu do funkce v roce 1996.

V dubnu 1997 si obě země vyměnily seznamy a mapy jednotlivých enkláv a v roce 2000 založily pracovní skupinu pro společnou hranici (*Joint Boundary Working Group*). Od října 2001 do října 2006 byla premiérkou Bangladéše Kháleda Zijá a po dobu její vlády bylo téma demarkace hranice zcela upozaděné. Po vládní krizi v roce 2007 byla sestavena úřednická vláda v čele s Fakhrúddínem Áhmedem, která také žádné řešení sporu nepřinesla.

¹⁷⁹ Celým názvem Dohoda mezi vládou Indické republiky a vládou Bangladéšské lidové republiky týkající se vymezení pozemní hranice mezi Indií a Bangladéšem a souvisejících záležitostí (ang. *Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh Concerning the Demarcation of the Land Boundary between India and Bangladesh and Related Matters*).

¹⁸⁰ BANGLADESH PARLIAMENT. Act No. LXXIV of 1974. *The Bangladesh Gazette Extraordinary* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.jrcb.gov.bd/attachment/Land_boundary_agreement_1974.pdf.

¹⁸¹ Šejch Mudžibur Rahmán byl do úřadu prezidenta podruhé jmenován 25. ledna 1975 a zastával jej až do své smrti. Poprvé se prezidentem republiky stal 17. dubna 1971 a byl jím až do 12. ledna 1972. V mezidobí zastával funkci premiéra.

Do otázky přesného vymezení společné pozemní hranice se pustila opět premiérka Hasína poté, co se 6. ledna 2009 znovu ujala úřadu. Během své návštěvy Indie ve dnech 10. - 13. ledna 2010 bylo vydáno společné komuniké, kde se v bodě 20 uvádí, že se oba premiéři dohodli, že budou komplexně řešit všechny zbývající otázky týkající se pozemní hranice v duchu dohody z roku 1974 o pozemní hranici.¹⁸² V této souvislosti se dohodli na svolání Společné pracovní skupiny pro hranice, aby tento proces pokročil kupředu. Toto úsilí bylo úspěšné a dne 6. září 2011 během historické návštěvy tehdejšího indického premiéra Manmóhana Singha v Bangladéši byl podepsán prováděcí protokol k výše uvedené dohodě z roku 1974. Protokol obsahuje pokyny pro pověřené osoby na obou stranách, jež mají za cíl urychlit implementaci dohody.¹⁸³ Protokol byl připraven za souhlasu vlád všech dotčených států, tj. Ásámu, Méghálaje, Tripury i Západního Bengálska, avšak nemohl být implementován dříve kvůli nepříznivé politické situaci a všeobecnému napětí.

Na indické straně však byla neustále oddalována ratifikace dohody a prováděcího protokolu. Teprve poté, co v roce 2014 v dolní komoře indického parlamentu Lók Sabhá získala většinu Indická lidová strana (BJP) vedená premiérem Naréndrou Módím, byl skutečně spuštěn ratifikační proces. Dne 28. května 2015 byla přijata stá novela indické ústavy, která dohodu o pozemní hranici (*Land Boundary Agreement*), podepsanou již v roce 1974 a protokol k ní z roku 2011 skutečně implementovala.¹⁸⁴ Ratifikaci této významné historické dohody završili dne 6. června 2015 v Dháce, tedy až po jednačtyřiceti letech, premiér Módí a premiérka Hasína, kdy si za přítomnosti předsedkyně vlády Západního Bengálska Mamaty Banerdzíové navzájem vyměnili ratifikační listiny.

Oba premiéři také přijali společné prohlášení předznamenávající počátek nové éry s příslibem užší spolupráce, již asi nejlépe zrcadlí dvojjazyčný

¹⁸² MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Communiqué Issued on the Occasion of the Visit to India of Her Excellency Sheikh Hasina, Prime Minister of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2010-01-12 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/3452/Joint+Communique+issued+on+the+occasion+of+the+visit+to+India+of+Her+Excellency+Sheikh+Hasina+Prime+Minister+of+Bangladesh>.

¹⁸³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Protocol to the Agreement between India and Bangladesh Concerning the Demarcation of the Land Boundary between India and Bangladesh and Related Matters. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5256/>.

¹⁸⁴ MINISTRY OF LAW AND JUSTICE. The Constitution of India (One Hundredth Amendment) Act, 2015. *Government of India. Gazette of India* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://legislative.gov.in/sites/default/files/CONST100.pdf>.

bengálsko-hindský titul tohoto dokumentu, „Nové zrození – nový směr“ (*Natun Prodžonmo-Nai Diša*).¹⁸⁵

Poté, co dohoda i protokol nabyly účinnosti, dostali obyvatelé někdejších bangladéšských enkláv v Indii možnost získat indické státní občanství. Tuto možnost si zvolilo všech 14 864 lidí, zatímco mezi obyvateli původně indických enkláv v Bangladéši se pouze 987 z 39 176 osob rozhodlo pro indické občanství a přesun do Indie.¹⁸⁶

Bývalí enklávané žijící v bangladéšských enklávách obklopených Indií, kteří měli do té doby státní občanství Bangladéše, nabyli v březnu 2016 indické volební právo schválením novely Zákona o volebních právech (*Election Laws Amendment Act, 2016*).¹⁸⁷ Legislativní shromáždění Západního Bengálska pak v listopadu 2018 jednomyslně přijalo novelu Zákona o pozemkových reformách Západního Bengálska (*West Bengal Land Reforms (Amendment) Bill, 2018*), čímž někdejším enklávanům zajistilo přístup k půdě a právo ji vlastnit.¹⁸⁸

Všech 987 obyvatel indických enkláv v Bangladéši, kteří se rozhodli zachovat si indické státní občanství, bylo přesídleno do Indie organizovaně „v několika vlnách“ mezi 31. červencem a 30. listopadem 2015. Tito nově příchozí byli umístěni do provizorních rehabilitačních táborů v Dinháta, Mekhligandž a Haldibári v okrese Kóčbihár, aby mohli být postupně integrováni do indické společnosti. Vzhledem k tomu, že nebyl nikdo, kdo by se přestěhoval z bangladéšské enklávy v Indii do Bangladéše, nemusela bangladéšská strana otázky přístupu k půdě a právo ji vlastnit vůbec řešit.

S ohledem na komplexitu situace, jejíž politické řešení se zdálo být v nedohlednu, je až s podivem, že se v roce 1974 podařilo podepsat a v roce 2015

¹⁸⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Shared Values & Interconnected Destinies: Prime Minister Narendra Modi's Visit to Dhaka (June 2015). *Government of India* [online]. 2015, s. 6 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/Booklet1/bangladesh.htm>.

¹⁸⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Press Release: Exchange of Enclaves between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/26048/Exchange_of_enclaves_between_India_and_Bangladesh.

¹⁸⁷ MINISTRY OF LAW AND JUSTICE. Acts of Parliament. Government of India. *Gazette of India* [online]. 2016-03-03, s. 108-109 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://legislative.gov.in/sites/default/files/legislative_references/ACTS%20OF%20PARLIAMENT%202016%20%282%29.pdf.

¹⁸⁸ Bill to Give Land Rights to Enclave Dwellers in Bengal Passed. *The New Indian Express* [online]. 2018-11-19 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.newindianexpress.com/nation/2018/nov/19/bill-to-give-land-rights-to-enclave-dwellers-in-bengal-passed-1900346.html>.

dohodu o vymezení pozemní hranice nakonec i ratifikovat. Ratifikace dohody za jednomyslné podpory všech politických stran Parlamentu Indie a z ní vyplývající výměna dotčených enkláv a vlastnických práv k nim náležících mezi oběma zeměmi, byla zřejmě nejdůležitějším momentem Módího působení ve vztahu k Bangladéši. Indie takto vyslala jasný důkaz, že je schopna dostát vlastním slibům a tento úspěch se tak zásadně podepsal na zlepšení její reputace. Módí pochopil, že chce-li, aby bilaterální vztahy prospívaly, je zcela nezbytné naklonit si bangladéšskou veřejnost; a dohoda byla v tomto ohledu výrazným posunem.

Ačkoliv je dohoda o demarkaci pozemní hranice vnímána obecně jako příznivý krok, neznamena to, že by se situace v blízkosti pozemní hranice nějak výrazně změnila. Závažné problémy, jež byly typické pro léta předchozí, zcela nevytizely, třebaže se povaha i kontext problémů výrazně proměnily.¹⁸⁹

Jinak je tomu v případě bývalých enkláv. Již rok po ratifikaci dohody byl vidět rozdíl mezi situací v Bangladéši a Indii. Média si všimla, že na bangladéšské straně hranice je rozvoj bývalých enkláv mnohem větší ve srovnání s bývalými enklávami na indické straně, což se týká zejména rozvoje tamější infrastruktury, zdravotní péče a škol nově postavených v bývalých enklávách.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Vláda rozhodla, že původní obyvatelé indických enkláv budou po první dva roky umístěni v provizorních táborech na území Indie, po jejichž uplynutí budou přestěhováni do domků v permanentních koloniích. Zpočátku byla ochotna vyčlenit částku asi 30 mld. indických rupií (cca 9,6 mld. Kč) na rozvojový plán, ta se však stala proměnnou poměrně závislou na počtu těch, kteří si zvolí pobývat v Indii. Na základě této kalkulace, byl vládě Západního Bengálska centrální indickou vládou přidělen finální kompenzační balíček o hodnotě přibližně 10,06 mld. INR (cca 3,4 mld. Kč) určený k rehabilitaci nově příchozích a ke zlepšení infrastruktury na území někdejších bangladéšských enkláv v Indii. Součástí dočasných opatření měl být také pevně stanovený deposit o výši přibližně 500 tis. INR (cca 160 tis. Kč) na každou domácnost. Toto opatření však nemohlo být realizováno především z důvodu napětí mezi stávajícími obyvateli Kočbiháru, z nichž mnozí žijí pod hranicí chudoby, a z obavy před potenciálními občanskými nepokoji. Namísto toho bylo navrženo, že budou přiděleny tři stovky solárních čerpadel a program kreditních karet pro farmáře k zajištění plynulé kultivace plodin a na podporu jiných aktivit. Podle výpovědi lokálních politických lídrů, shromážděných v již několikrát citované studii Observer Research Foundation, ale nejsou ti, kterých se to týká, o takových změnách dostatečně informováni, a i nadále očekávají původní příslibenou částku. Viz BANERJEE, Sreeparna, Ambalika GUHA and Anasua BASU RAY CHAUDHURY. The 2015 India-Bangladesh LBA: Identifying Constraints and Exploring Possibilities in Cooch Behar. *Observer Research Foundation Occasional Paper* [online]. 2017, s. 11-12 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2017/07/ORF_OccasionalPaper_117_LandBoundary.pdf.

¹⁹⁰ Pārbhīn, Fārhānā. Bāmlādeśer mānuṣ ye subidhā pāy āmrā sei subidhā pācchi [„Možnosti, jaké mají Bangladéšané, máme i my.“]. *BBC Bangla* [online]. 2016-08-01 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.bbc.com/bengali/news/2016/08/160801_bangladesh_enclave_dashiarchara_people_life_change.

Naopak na indické straně je implementace dohody pomalá, přičemž stále nejsou realizovány kroky přislíbené novým občanům, což souvisí s nedostatkem koordinace mezi centrální vládou a vládami svazových států Indie.¹⁹¹ Různí se zejména názory ústřední vlády s názory svazového státu Západní Bengálsko, které absorbovalo drtivou většinu enkláv.¹⁹² Patříčná koordinace a komunikace mezi nimi je přitom klíčová v doručování přidělené finanční podpory do míst potřeby a k prevenci jejího unikání. Média si všimají hlubokého zklamání původních obyvatel bangladéšských enkláv i té necelé tisícovky nových obyvatel, kteří do Indie dobrovolně přišli z indických enkláv.¹⁹³ Indie tyto nově přišedší dosud neintegrovala a ti dodnes žijí v nuzných podmínkách v narychlo zbudovaných táborech (viz obr. č. 10 přílohy) a čím dál tím častěji vyjadřují svou nespokojenost.¹⁹⁴

Ale i přes tyto potíže lze konstatovat, že ratifikace dohody v roce 2015 byla jednoznačně dobrým krokem. Obě země tak jednou provždy urovnaly dlouholetý problém enkláv tím, že se dohodly na tom, že *de facto* rozpustí hranice, které enklávy ohraničovaly, a absorbují je do svého území.

Tím, že došlo k přesnému určení pozemní hranice, byly vytvořeny podmínky pro jejich faktické vytyčení. To v praxi na některých místech naráží na problém vymezení neutrální zóny z toho důvodu, že mnohým obyvatelům ubírají státní orgány půdu, kterou dosud obdělávali, zároveň ale vybudování trvalého oplocení umožňuje dobrou kontrolu a funguje proti přeshraniční kriminalitě.¹⁹⁵

Dohoda o demarkaci státní hranice a vůle obou zemí ji dodržovat, je základem pro další rozvoj dvoustranných vztahů nejen na státní úrovni, ale zejména na úrovni regionální a komunální.

¹⁹¹ BANERJEE 2017, s. 31-32.

¹⁹² Předsedkyně vlády Západního Bengálska Mamata Banerdziová (Trinamúl kongres) je tradiční rivalkou premiéra Naréndry Módího (Indická lidová strana).

¹⁹³ CHISTI, Main Uddin. Question of Livelihood in Ex-Enclaves in Cooch Behar. *The Telegraph* [online]. 2019-04-11 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.telegraphindia.com/states/west-bengal/question-of-livelihood-in-ex-enclaves-in-cooch-behar/cid/1688551> nebo DATTA, Romita. Prisoners of the Past. *India Today* [online]. 2019-02-11 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/magazine/the-big-story/story/20190211-prisoners-of-the-past-1443224-2019-02-01>.

¹⁹⁴ BHATTACHARYA, Debarshi. Land Boundary Agreement, 2015 between India and Bangladesh – a Post-Implementation Analysis from India's Perspective. *Quest Journals* [online]. 2017, 5/3 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.questjournals.org/jrhss/papers/vol5-issue3/D532633.pdf>.

¹⁹⁵ CCIB Blames Meghalaya Govt over Boundary Pillars with Bangladesh. *Northeast Now* [online]. 2018-12-03 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://nenow.in/north-east-news/ccib-blames-meghalaya-govt-over-boundary-pillars-with-bangladesh.html>.

4.3.2 Námořní hranice

Mezi Indií a Bangladéšem již od roku 1971, kdy vznikl samostatný Bangladěš, panovala rozepře o námořní hranici, kterou obě země zdědily z dob dřívějších, indicko-pákistánských. První zasedání k tomuto konfliktu se konalo v roce 1974 v Dháce. Později se uskutečnilo mnoho dalších zasedání na úrovni prvního náměstka ministra zahraničních věcí, tzv. Foreign Secretary (nejvýše postaveného státního úředníka na Ministerstvu zahraničních věcí). Následně se řešení posunulo na úroveň ministrů zahraničí. Ačkoli jednání o námořní hranici byla obnovena v roce 1978, 1982, 2008, a v březnu 2009, nebyl zaznamenán žádný výrazný posun.¹⁹⁶

Po nástupu k moci premiérky Hasíny v roce 2009 došlo v Bangladéši k rozhodnutí zapojit do vyřešení sporu třetí stranu podle Úmluvy OSN o mořském právu (*United Nations Convention on the Law of the Sea*, UNCLOS). Vzhledem k tomu, že Indie úmluvu ratifikovala v roce 1995 a Bangladěš v roce 2001, jsou obě země vázány jejími ustanoveními. V souladu s UNCLOS postoupil Bangladěš dne 8. října 2009 žalobu nezávislému arbitrážnímu tribunálu.¹⁹⁷ Na tomto místě je vhodné zmínit, že téhož dne Bangladěš podal žalobu ve věci demarkace jeho námořní hranice s Myanmarem, a to k Mezinárodnímu soudu pro mořské právo (*International Tribunal for the Law of the Sea*, ITLOS). Rozsudek v této věci byl vynesena 14. března 2012.¹⁹⁸

Ve věci sporu o námořní hranici mezi Indií a Bangladéšem indická strana navrhovala, aby byla dosavadní provizorní námořní hranice (stanovená Indií, avšak nikdy veřejně neakceptovaná Bangladéšem) prohlášena námořní hranicí bez dalších úprav (viz obr. č. 5 přílohy). Rozhodčí soud však vzal v úvahu klenutost bangladéšského pobřeží mající zhoršený přístup k vodám Bengálského zálivu, a tedy i omezené možnosti ekonomicky těžít z jeho potenciálu, a rozhodl hranici navrhovanou indickou stranou „narovnat“, a tak přiznat Bangladéši větší

¹⁹⁶ RASHID, Harunur. India-Bangladesh: UNCLOS and the Sea Boundary Dispute. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-07-14 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z:

http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4557.

¹⁹⁷ PERMANENT COURT OF ARBITRATION. Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India [online]. 2009-10-08 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pca-cpa.org/en/cases/18/>.

¹⁹⁸ INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA. *Dispute Concerning Delimitation Of The Maritime Boundary Between Bangladesh And Myanmar In The Bay Of Bengal (Bangladesh/Myanmar): Judgement* [online]. 2012-04-14 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/1-C16_Judgment_14_02_2012.pdf.

prostor na západě Bengálského zálivu, než mu do té doby umožňovala Indie. Z celkem 25 602 km² sporného námořního území přiřkl rozsudek Bangladéši 19 467 a Indii 6 135 km². Rozsudek tímto stanovil nový průběh indicko-bangladéšské námořní hranice a vzhledem k tomu, že již byl znám rozsudek ITLOS z roku 2012 ve věci stanovení bangladéšsko-myanmarské hranice, protáhl ji až do bodu, kde se obě tyto hranice protínají. Tímto způsobem byl definitivně vymezen teritoriální rozsah výlučné ekonomické zóny Bangladéše a určena i vnější hranice části kontinentálního šelfu (viz obr. č. 6 přílohy).¹⁹⁹

Projednávání dlouho se vlekoucího střetu indických a bangladéšských nároků v oblasti Bengálského zálivu bylo uzavřeno po čtyřech letech v prosinci 2013. Z pěti rozhodců se s rozsudkem neztotožnil pouze jeden, indický rozhodce P. S. Ráo.²⁰⁰ Stálý rozhodčí soud v Haagu rozsudek o průběhu společné indicko-bangladéšské námořní hranice oficiálně oznámil 7. července 2014, tj. až po všeobecných parlamentních volbách a nástupu nové vlády Naréndry Módího. Indie i Bangladéš rozsudek akceptovaly v plném rozsahu.²⁰¹

V letech po demarkaci hranice opakovaně vyvstával problém s indickými rybáři, kteří se při rybaření nevědomě dostali až do bangladéšských vod, v nichž byli zvyklí rybařit dříve, a kteréžto bývaly považovány za součást indického námořního prostoru. V roce 2015 Bangladéšská pobřežní stráž (*Bangladesh Coast Guards*) zadržela 340 indických rybářů, v roce 2016 jich bylo pouze deset a o rok později už žádný.²⁰²

Bangladéš měl již dříve zájem o mezinárodní spolupráci na komerčním využití podmořských zdrojů nacházejících se v jeho výlučné ekonomické zóně. Podobné snahy však do té doby vyvolávaly napětí s Indií, která část této oblasti

¹⁹⁹ Award in the Matter of the Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between the People's Republic of Bangladesh and the Republic of India. *Permanent Court Of Arbitration* [online]. 2014-07-07, s. 144-145 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pcacases.com/web/sendAttach/383>.

²⁰⁰ Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India: Concurring and Dissenting Opinion – Dr. P. S. RAO. *Permanent Court Of Arbitration* [online]. 2014-07-07 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pcacases.com/web/sendAttach/384>.

²⁰¹ RAJPUT, Aniruddha. Bay of Bengal Maritime Delimitation Cases: Upholding the Rule of Law in International Relations. *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India* [online]. 2018, 14/1, s. 24-35 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09733159.2018.1478432>.

²⁰² MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Lok Sabha Unstarred Question No. 3001 Indian Fishermen in Jails. *Government of India* [online]. 2018-03-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/lok-sabha.htm?dtl/29614/QUESTION+NO3001+INDIAN+FISHERMEN+IN+JAILS>.

považovala za vlastní výlučnou ekonomickou zónu. Rozsudek například pomohl Bangladéši konkretizovat japonský návrh z roku 2014 na vybudování průmyslového pásu známého pod názvem „Big B“, oficiálně „The Bay of Bengal Industrial Growth“.²⁰³ Tehdy byl také položen základní kámen pro budování tzv. modré ekonomiky a začala nová éra spolupráce mezi námořními sousedy v Bengálském zálivu.

Novou vizi Bangladéše pro společný rozvoj oblasti Bengálského zálivu, uvítali již o několik měsíců později lídři zemí SAARC na 18. summitu konaném ve dnech 26. a 27. listopadu 2014 v Káthmándú. V závěrečné deklaraci vyzdvihli obrovský ekonomický a rozvojový potenciál modré ekonomiky a nutnost spolupráce a partnerství v této oblasti. V důsledku úspěšného urovnání bilaterálních sporů o vymezení námořních hranic v Bengálském zálivu začala premiérka Hasína podporovat myšlenku přeshraničního rozvoje modré ekonomiky, poprvé na tomto summitu a dále na mnoha dalších vrcholných mezinárodních regionálních fórech.²⁰⁴

Premiér Módí nový směr ve vývoji námořní spolupráce a rozvoji oceánské modré ekonomiky přivítal. S premiérkou Hasínou se v červnu 2015 v Dháce společně shodli na tom, že skutečnost, že jsou nyní námořní hranice jasně definovány, umožní oběma zemím zaměřit se na využití značného hospodářského potenciálu oblasti. Tento potenciál tkví zejména v ropných nalezištích a ložiskách zemního plynu, jež by mohla být ukryta pod mořským dnem. Za tímto účelem dojednali smluvní rámec pro bilaterální spolupráci v oblasti modré ekonomiky a námořní spolupráce v Bengálském zálivu. Výsledky těchto jednání byly vtěleny do memorand o spolupráci²⁰⁵ a o společném výzkumu v oceánografii Bengálského zálivu.²⁰⁶

²⁰³ CHAKMA, Jagaran. Big-B Initiative. *The Independent* [online]. 2017-04-02 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://www.theindependentbd.com/arcprint/details/88064/2017-04-02>.

²⁰⁴ HOSSAIN, Delwar. 18th SAARC Summit: A Perspective from Bangladesh. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-12-15 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4776.

²⁰⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh in the field of Blue Economy and Maritime Co-operation in the Bay of Bengal and the Indian Ocean Region. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2419.pdf>.

²⁰⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Council of Scientific and Industrial Research, India, and University of Dhaka, Bangladesh, for Joint Research on Oceanography of the Bay of Bengal. *Government of India* [online]. 06-06-2015 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2425.pdf>.

4.4 Konektivita

Geografická vklíněnost Bangladéše do území Indie Indii přirozeně znesnadňuje komunikaci a fyzické spojení s jejími svazovými státy v severovýchodním cípu země, s tzv. „sedmi sestrami“, a je jednou z příčin jejich pomalejšího hospodářského růstu. Ekonomický rozvoj indického východu a severovýchodu stojí vysoko na seznamu priorit vlády premiéra Módího, a jelikož Bangladéš tvoří pomyslnou vstupní bránu Indie do jejich severovýchodních částí, stává se důležitým partnerem pro tento úkol. Rozvoj indického severovýchodu je tedy do značné míry provázán s ekonomickou prosperitou Bangladéše. Bangladéš má tak bezpochyby pro Indii geostrategický význam, a také proto indická vláda zformulovala svou zahraničněpolitickou prioritu, politiku Sousedství v první řadě (angl. *Neighbourhood First*), již v největší míře uplatňuje právě na Bangladéš. Módího angažovanost v Bangladéši vychází i ze zájmu posilovat regionalismus a subregionalismus v indickém sousedství, k čemuž je Bangladéš opět ideálním partnerem.

Oblastmi, které Indie a Bangladéš upřednostňují v bilaterálním styku, jsou zejména zlepšení konektivity a ekonomická integrace subregionu, jež zůstává jednou z nejslabších na světě i navzdory dlouholeté existenci *South Asian Free Trade Agreement* (Dohoda o jihoasijské zóně volného obchodu).²⁰⁷ Tento směr, jímž se ubírá vzájemná spolupráce, je dobře patrný z charakteru dvaadvaceti memorand, která byla podepsána během historické návštěvy premiéra Módího v červnu 2015 v Dháce, z nichž byla mnohá zaměřena právě na zlepšení geoekonomické propojenosti subregionu.²⁰⁸ Mezi nejvýznamnější komponenty patří konektivita silniční, železniční, letecká, říční, pobřežní a námořní, do určité míry sem patří i spolupráce v kosmické oblasti.

²⁰⁷ Třebaže dohoda o jihoasijské zóně volného obchodu (SAFTA) existuje již od roku 2004, je obchod mezi členskými zeměmi jen marginální a regionální integrace zůstává velice nízká.

²⁰⁸ Během návštěvy byly naplánovány nové vlakové i autobusové trasy stejně tak jako využití přístavů Mongla a Čattagrám jako překladišť pro přepravu indického zboží určeného na export a také cizího zboží určeného pro Indii. Stejná přístupová privilegia byla udělena i Nepálu a Bhútánu a Bangladéši byla rovněž poskytnuta dodatečná úvěrová linka ve výši 2 miliard USD na zlepšení infrastruktury.

4.4.1 Silniční konektivita

Přeshraniční silniční konektivita je pro ekonomický rozvoj subregionu jedním z nejdůležitějších motorů hospodářského růstu. Všechny zúčastněné strany z ní totiž mají prospěch. Silniční konektivita Indie a Bangladéše stála dlouho mimo pozornost obou zemí, a tak její význam připomněl až summit platformy BBIN (Bangladéš – Bhútán – Indie – Nepál), který se uskutečnil 15. června 2015 v hlavním městě Bhútánu Thimphu. Tehdy na podporu silniční konektivity ve východní a severovýchodní části Indického subkontinentu podepsaly Bangladéš, Bhútán, Indie a Nepál dne 15. června 2015 v hlavním městě Bhútánu Thimphu *Motor Vehicle Agreement* nebo zkráceně MVA (Dohoda o regulaci hromadné, osobní a nákladní dopravy motorovými vozidly). Uzavření této dohody lze považovat za první velký úspěch platformy BBIN.²⁰⁹

Dohoda byla již ratifikována Bangladéšem, Indií i Nepálem, doposud však čeká na dokončení ratifikační procedury v bhútánském parlamentu. Vláda někdejšího premiéra Drašö Tshering Tobgjäho od ratifikace dohody zcela upustila pod tlakem opozice a veřejnosti, mající mimo jiné obavy o životní prostředí, bezpečnost, místní přepravce a z hrozícího úpadku bhútánské kultury. Premiér proto na tiskové konferenci 16. října 2017 prohlásil, že o ratifikaci dohody nebude usilovat a přenechá tento úkol vládě budoucí.²¹⁰ Aby však nebránil brzkému zahájení implementace dohody, udělil Bhútán souhlas s nabytím účinnosti MVA, aniž by z tohoto kroku vyplývaly jakékoliv závazky pro Bhútán.²¹¹ Nová bhútánská vláda v současné době zvažuje své stanovisko přehodnotit, a doporučit tak dohodu ratifikovat, neboť se domnívá, že by z ní Bhútán mohl profitovat.²¹²

Zkušební jízdy po trasách Kolkata-Dháka-Ágartala a Dillí-Kolkata-Dháka již prokázaly, že lze tímto způsobem uspořit okolo 20 % finančních nákladů a podstatně více času jinak stráveného na cestě. Pravidelná přeprava zboží a osob na těchto trasách však stále nefunguje kvůli byrokratickým prodlevám. Tento

²⁰⁹ PAL, Parthapratim. Intra-BBIN Trade: Opportunities and Challenges. *Observer Research Foundation Occasional Paper* [online]. 2017 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/03/ORF-Issue-Brief_135.pdf.

²¹⁰ Govt. will not Pursue to Ratify BBIN Motor Vehicle Agreement: PM. *BBS* [online]. 2017-10-16 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.bbs.bt/news/?p=82579>.

²¹¹ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. Press Release. *Royal Government of Bhutan* [online]. 2017-04-27 [2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.bt/?p=4686>.

²¹² Govt. to Reconsider BBIN. *Kuensel* [online]. 2018-12-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.kuenselonline.com/govt-to-reconsider-bbin/>.

model, bude-li úspěšný, by mohl poukazovat na možnosti ještě expanzivnější integrované regionální spolupráce, do níž by mohli být vtaženi i ostatní členové multisektorální iniciativy v Bengálském zálivu (BIMSTEC).²¹³

Mezi Indií a Bangladéšem existuje také mezinárodní autobusová doprava osob. První pravidelné spojení z Indie do Bangladéše bylo zavedeno 19. června 1999 na trase Kolkata-Dháka. Obě země se 11. července 2001 dohodly na zavedení druhé autobusové linky spojující Dháku a hlavní město indického svazového státu Tripura, Ágartalu. Tento tzv. autobus přátelství (Maitree Bus) zahájil provoz v roce 2003.²¹⁴

V červnu 2015 započal pravidelný autobusový provoz na trase Dháka-Silet-Támábil-Dáuki-Šiláng-Guváhátí.²¹⁵ Ukázal se však jako nerentabilní.²¹⁶

Ve stejné době během návštěvy premiéra Módího v Dháce, byla podepsána mezi oběma zeměmi bilaterální dohoda o regulaci hromadné dopravy na následující pětileté období. Předmětem dohody bylo především nahrazení původních dvou linek Kolkata-Dháka a Dháka-Ágartala přímou linkou na trase Kolkata-Dháka-Ágartala a zpět. Jednalo se o událost historického významu, neboť tato linka poprvé v historii umožnila přímé autobusové spojení pro obyvatele indického svazového státu Tripura s Kolkatou přes Bangladéš, čímž cestu zkrátila o téměř tisíc kilometrů na pouhých 515 km. Linka se stala populární a počátkem roku 2018 byla posílena o další autobus.²¹⁷

Další autobusová linka byla spuštěna v dubnu 2017 na trase Kolkata-Khulna-Dháka o délce 409 kilometrů.²¹⁸ Počátkem roku 2018 byla obnovena autobusová

²¹³ SHUKLA, Ashish. Sub-regional Cooperation under BBIN Framework: An Analysis. *Indian Council of World Affairs* [online]. 2019-01-04 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://icwa.in/pdfs/IB/2014/BBINFrameworkIB04012019.pdf>.

²¹⁴ India-Bangladesh Bus Services to Bring People Closer: Officials. *Tripura Infoway* [online]. 2018-06-02 [2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.tripurainfoway.com/news-details/TN/28705/india-bangladesh-bus-services-to-bring-people-closer-officials.html>.

²¹⁵ Dhaka-Guwahati Bus Service Flagged Off. *The Shillong Times* [online]. 2015-05-23 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <http://www.theshillongtimes.com/2015/05/23/dhaka-guwahati-bus-service-flagged-off/>.

²¹⁶ No Takers for Guwahati Shillong Dhaka Bus Service. *The Shillong Times* [online]. 2016-04-11 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <http://www.theshillongtimes.com/2016/04/11/no-takers-for-guwahati-shillong-dhaka-bus-service/>.

²¹⁷ DAS, Pinaki. Second Volvo Bus from Agartala Left for Kolkata via Dhaka. *North East Now* [online]. 2018-04-12 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://nenow.in/neighbour/second-volvo-bus.html>.

²¹⁸ The Straight Path: The Taxing New Route to Kolkata. *The Economist* [online]. 2003-10-02 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.economist.com/asia/2003/10/02/the-straight-path>.

linka na trase Dháka-Šiláng-Guváhátí.²¹⁹ Dne 26. května 2019 měla zahájit provoz pravidelná linka Dháka-Bámlábándha-Šiliguri (Západní Bengálsko).²²⁰

4.4.2 Železniční konektivita

Dojet vlakem z Dillí nebo ze Západního Bengálska do severovýchodní Indie je v současnosti možné pouze po jediné vnitrostátní železniční trati, vedoucí přes šiligurský koridor, zvaný lidově „kuřecí krk“. Zkrátit si tuto železniční trasu tranzitem přes území Bangladéše lze technicky vzato pouze s přestupem, neboť v Bangladéši existují různé rozchody kolejí, které neumožňují projet stejnou vlakovou soupravou přes Bangladéš ze západu na východ (viz obr. č. 7 přílohy).

Indie a Bangladéš usilují o to, aby železniční propojenost obou zemí byla co největší. Indie proto v minulosti spolufinancovala a i v současnosti spolufinancuje některé projekty, například výstavbu železničního mostu „Bhairab“ přes řeku Meghnu a mostu přes řeku Titás v Ákháure, či obnovení přeshraničních železničních úseků Petrápol-Benápol nebo Ágartala-Ákháura, které byly zpřetrhány rozdělením země.²²¹ Položením nových kolejí v 13 kilometru dlouhém pohraničním úseku Ágartala-Ákháura byla vzdálenost mezi hlavním městem indického svazového státu Tripura Ágartalou a Kolkatou podstatně zredukována z 1 650 km na 550 km.

První železniční spojení po vyhlášení nezávislosti Bangladéše bylo spuštěno dne 14. dubna 2008 mezi metropolemi Kolkata a Dháka. Tento mezinárodní vlak byl nazván „Express přátelství“ (angl. tzv. *Maitree Express*).

Bangladéš v současné době buduje přes šest kilometrů dlouhý kombinovaný most určený pro silniční i železniční provoz přes řeku Padmu, který by měl vzdálenost mezi Kolkatou a Dhákou dále zkrátit. Jedná se o nejdelší most v Bangladéši za téměř 4 miliardy USD.²²² Indie na zahájení výstavby tohoto

²¹⁹ Dhaka-Meghalaya Route Bus Service Launched. *Bangla News 24* [online]. 2018-02-23 [online]. Dostupné z: <https://www.banglanews24.com/national/article/67060/Bus-service-in-Dhaka-Meghalaya-route-launched>.

²²⁰ Bus Services to be Introduced from Dhaka to Siliguri on May 26. *Millennium Post* [online]. 2019-05-13 [online]. Dostupné z: <http://www.millenniumpost.in/kolkata/bus-services-to-be-introduced-from-dhaka-to-siliguri-on-may-26-352992>.

²²¹ New Train between India and Bangladesh Begins Operations. *Railway Technology* [online]. 2017-11-14 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.railway-technology.com/news/new-train-india-bangladesh-begins-operations/>.

²²² PRAMANIK, Probir. Bangladesh Inches Closer to Tame Padma, Bridge Economic Gap. *Outlook* [online]. 2018-11-19 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

mostu poskytla dar ve výši 200 mil. USD, jenž byl původně součástí úvěru v rámci první úvěrové linky poskytnuté Indií Bangladéši. Předpokládá se, že most bude zprovozněn v roce 2020.²²³

V lednu 2016 se Bangladěš, Bhútán, Indie a Nepál dohodly na přípravě nové železniční dohody pod vlajkou BBIN, jež spolu s BBIN MVA má přispět k lepší konektivě v regionu, snížení obchodních nákladů a vzniku ekonomických příležitostí. Menším ekonomikám v subregionu jako Bhútánu, Nepálu a indickému severovýchodu také zpřístupní bangladéšské a indické přístavy Kolkata, Mongla a Čattagrám a umožní jim se tak napojit na regionální, respektive globální obchodní síť. Dohoda však dosud nebyla podepsána.²²⁴

Od 16. listopadu 2017 existuje mezi Indií a Bangladěšem druhý mezinárodní rychlík, tzv. „Bandhan Express“ operující mezi Kolkatou a Khulnou.²²⁵ Trať slavnostně inaugurovali 9. listopadu 2017 během společné videokonference premiér Módí, premiérka Hasína a předsedkyně vlády Západního Bengálska Mamata Banerdziová.²²⁶

Stejným způsobem pak premiéři 10. září 2018 spustili výstavbu 15 kilometrů dlouhé železniční trati spojující Ákháuru v Bangladéši s hlavním městem indického svazového státu Tripura, Ágartalou.²²⁷ Předpokládá se, že tato trať významně povzbudí rozvoj a ekonomiku východního Bangladěše a severovýchodní Indie, neboť z Ágartaly se buduje 115 kilometrů dlouhá trať na jih do Sabrumu, který leží asi 70 kilometrů od bangladéšské metropole Čattagrám.

<https://www.outlookindia.com/website/story/bangladesh-inches-closer-to-tame-padma-bridge-economic-gap/320396>.

²²³ Padma Multipurpose Bridge Project, Bangladesh Bridge Authority, The People's Republic of Bangladesh [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<http://www.padmabridge.gov.bd/about.php>.

²²⁴ PAL 2017, s. 4.

²²⁵ Press Release: Prime Ministers of India & Bangladesh & Chief Minister of West Bengal Flagged off Kolkata-Khulna Bandhan Express. *Indian Railways, Government of India* [online]. 2017-11-09 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

https://er.indianrailways.gov.in/view_detail.jsp?lang=0&id=0,4,268&dcd=1221&did=1510228752743DB60F93574D8D9F328DFC184C067E263.web107.

²²⁶ Indian High Commissioner Shringla Travels by Bandhan Express. *Dhaka Tribune* [online]. 2017-11-16 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/foreign-affairs/2017/11/16/indian-high-commissioner-shringla-bandhan-express>.

²²⁷ NAG, Devanjana. Agartala-Akhaura Railway Project Kicks off! This Indo-Bangla Rail Link Will be an Infra Boost at the Border. *Financial Express* [online]. 2018-09-11 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.financialexpress.com/infrastructure/railways/agartala-akhaura-railway-project-kicks-off-this-indo-bangla-rail-link-will-be-an-infra-boost-at-the-border/1309426/>.

Prvních 23 kilometrů trati mezi obcemi Gardží a Belonija slavnostně otevřel premiér Módí 9. února 2019.²²⁸

Dne 10. září 2018 premiér Módí a premiérka Hasína společně inaugurovali renovaci části železnice vedoucí z Kuláury do Šáhbádžpuru.²²⁹ Obnova této tratě umožní přímé železniční spojení do okresu Karimgaňdž v Ásámu a dalších severovýchodních států. O týden později pak inaugurovali třetí a čtvrtou dvourozchodnou trať v sektorech mezi Dhákou a Tangí a mezi Tangí a Džajadebpurem v Bangladéši.²³⁰ Zároveň znovu potvrdili, že v budoucnu propojí Dháku s Dárdžílingem po železnici.²³¹

4.4.3 Letecká konektivita

Mezi Indií a Bangladéšem v současnosti existuje okolo stovky přímých i navazujících leteckých linek, které spojují Dillí, Kolkatu, Mumbai a Čennai v Indii s Dhákou a Čattagrámem v Bangladéši.

Z indických leteckých společností uskutečňují lety mezi Dillím a Dhákou indická státní letecká společnost Air India a nízkonákladová společnost SpiceJet. Své doby druhá největší indická letecká společnost Jet Airways, provozovala až do dubna 2019 (než ohlásila svou insolvenční) pravidelné lety na trasách Dháka-Dillí a Dháka-Mumbai.

Bangladéšská státní letecká společnost Biman Bangladesh létá na trasách Dháka-Dillí a Dháka-Kolkata. Soukromé bangladéšské letecké společnosti United Airways, NOVOAIR, US-Bangla a Regent Airways of Bangladesh provozují lety na trase Kolkata-Dháka, a poslední dvě zmíněné společnosti operují rovněž na trase Kolkata-Čattagrám.

²²⁸ In Tripura, Modi Dedicates New Train Line to Nation. *The South Asian Times* [online]. 2019-02-09 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.thesouthasiatimes.info/news-In-Tripura-Modi-dedicates-new-train-line-to-nation-231619-Top%20story-46.html>.

²²⁹ PRESS INFORMATION BUREAU. PM Modi, Bangladesh PM Sheikh Hasina, CMs of West Bengal and Tripura, Jointly Dedicate Three Projects in Bangladesh. *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: <http://www.pib.nic.in/Pressreleaseshare.aspx?PRID=1545552>.

²³⁰ Deal Inked for New Dual Gauge Rail Lines. *The Daily Star* [online]. 2018-06-25 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/city/deal-inked-new-dual-gauge-rail-lines-1610617>.

²³¹ DE, Arindam. New Rail Route to Connect Darjeeling with Bangladesh. *India Today* [online]. 2018-09-18 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/new-rail-route-to-connect-darjeeling-with-bangladesh-1343270-2018-09-18>.

V současné době vrcholí vyjednávání podmínek pro spuštění přímé linky mezi Guváhátí v Ásámu a Dhákou.²³² Tento projekt je subvencován z vládního programu mezinárodní letecké konektivity „International UDAAN“ a vyjednává jej Ministerstvo civilního letectví Indie v zastoupení Letištní správy Indie (*Airport Authority India*).²³³ Operátory spojení budou státní letecká dopravní společnost Biman Bangladesh a soukromá letecká společnost se sídlem v Dháce, NOVOAIR.²³⁴

4.4.4 Říční a pobřežní konektivita

Během historického setkání premiérů v červnu 2015 byla podepsána dohoda o pobřežní lodní dopravě,²³⁵ upravující námořní přepravu mezi indickými a bangladéšskými pobřežními přístavy. Bylo rovněž podepsáno memorandum, kterým Bangladéš umožnil Indii využívat přístavy Mongla a Čattagrám jako překladiště zboží z a do Indie.²³⁶

Během téže návštěvy byl schválen nový protokol mezi Indií a Bangladéšem o lodním vnitrozemském tranzitu a obchodu,²³⁷ upravující užívání čtyř bilaterálních vodních tras a deseti přístavů, ve kterých mohou lodní dopravci kotvit a překládat

²³² India-Bangladesh Collectively Working To Boost Trade and Tourism. *EurAsian Times* [online]. 2019-02-19 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://eurasianimes.com/india-bangladesh-collectively-working-to-boost-trade-and-tourism/>.

²³³ KALYANARAMAN, Anand. All You Wanted to Know about International UDAN. *The Hindu Business Line* [online]. 2018-10-22 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thehindubusinessline.com/opinion/columns/slate/all-you-wanted-to-know-about-international-udan/article25289960.ece>.

²³⁴ Dhākā Gauhāṭite cālu hacche bimān o nabhoeyārer flāiṭ. *Bangla Tribune* [online]. 2017-12-20 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.banglatribune.com/business/news/274777/ঢাকা-গৌহাটিতে-চালু-হচ্ছে-বিমান-ও-নভোএয়ারের-ফ্লাইট>.

²³⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement on Coastal Shipping between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2420.pdf>.

²³⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between the Ministry of Shipping, Road Transport and Highways, Government of the Republic of India and the Ministry of Shipping, Government of the People's Republic of Bangladesh Relating to the Use of Chittagong and Mongla Ports for Movement of Goods to and from India. *Government of India* [online]. 06-06-2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2423.pdf>.

²³⁷ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Protocol on Inland Water Transit and Trade. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2421.pdf>.

své zboží, včetně možnosti plavit zboží z třetí země skrze své teritoriální vody za předem stanovených podmínek (viz obr. č. 8 přílohy).²³⁸

V říjnu 2018 byl předložen rozšířený seznam přístavů spolu s návrhem na prodloužení existující vodní trasy až do ásámského Šilčaru, situovaného v údolí řeky Barák. Takto by měl indický severovýchod poprvé v historii získat přímé napojení na přístaviště otevřená mezinárodní dopravě, Kolkata a Haldija v Západním Bengálsku a Mongla v Bangladéši, což omezí náklady i čas spojené s přepravou zboží do indických „sedmi sester“.²³⁹

V březnu 2019 bylo zahájeno historicky první mezinárodní lodní spojení mezi Kolkatou a Dhákou určené pro dopravu osob.²⁴⁰

4.4.5 Vesmírná spolupráce

V dubnu 2017 navázaly kontakty Indická organizace pro výzkum kosmu (*Indian Space Research Organisation, ISRO*) a Bangladéšská regulační komise pro telekomunikace (*Bangladesh Telecommunication Regulatory Commission*). Na základě podepsaného Memoranda o spolupráci při mírovém využití kosmického prostoru byla založena Smíšená pracovní skupina pro společný výzkum v oblastech dálkového průzkumu Země, satelitní komunikace a navigace, vesmírné vědy a průzkumu kosmu.²⁴¹

Myšlenku satelitu, který by byl sdílen členy SAARC, nadnesl premiér Módí během zatím posledního summitu SAARC v listopadu 2014 v Káthmándú. Z řad zástupců Afghánistánu, Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu i Šrí Lanky se ozvaly pozitivní ohlasy, Pákistán se však odmítl ke konsorciu připojit, a tak musel být projekt dočasně pozastaven. Projekt byl však záhy představen pod novým názvem jako Jihoasijský satelit, mající sloužit k indikaci a evaluaci přírodních

²³⁸ Protocol on Inland Water Transit and Trade. *Inland Waterways Authority of India, Ministry of Shipping, Government of India* [online]. 2019-01-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://iwai.npglobal.in/departments/north-east-region-cell/protocol-on-inland-water-transit-and-trade>.

²³⁹ PRESS INFORMATION BUREAU. India and Bangladesh Sign Agreements for Enhancing Inland and Coastal Waterways Connectivity. *Ministry Of Shipping, Government of India* [online]. 2018-10-25 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=184384>.

²⁴⁰ River Cruise between Dhaka and Kolkata. *Daily Sun* [online]. 2019-04-02 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://www.daily-sun.com/printversion/details/382047/2019/04/02/River-cruise-between-Dhaka-and-Kolkata>.

²⁴¹ PRESS INFORMATION BUREAU. Cabinet Apprised of MoU between India and Bangladesh on Cooperation in the Peaceful Uses of Outer Space. *Cabinet, Government of India* [online]. 2017-05-24 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=162105>.

rizik a pro lepší konektivitu a komunikaci v regionu. Orgánem pověřeným družicový komunikační systém GSAT-9 spustit, se stala Indická organizace pro výzkum kosmu. K implementaci projektu byla v březnu 2017 sjednána rámcová dohoda o koordinaci frekvencí na oběžné dráze (*Agreement between India and Bangladesh Concerning to Orbit Frequency of ,South Asia Satellite‘ Proposed at 48°E*) a satelit byl 5. května 2017 úspěšně vyslán na oběžnou dráhu.²⁴² Jednalo se o první iniciativu svého druhu, která otevřela nové obzory spolupráce mezi zeměmi jižní Asie, jež mají často limitované prostředky, avšak výslovný zájem o mezinárodní spolupráci pro vývoj vesmírných technologií.²⁴³

Indie také nabídla Bangladěši spolupráci při vypuštění prvního bangladéšského satelitu pro komerční účely Bangabandhu-1, Bangladěš však nabídku musel odmítnout, neboť hmotnost satelitu 3 709 kg byla vyšší než kapacita indické rakety. Bangladěš nakonec satelit vypustil z Kennedyho vesmírného cesty na Floridě v USA, a to dne 11. května 2018 raketou Falcon 9 FT Block 5 americké firmy SpaceX. Satelit Bangabandhu-1 patří bangladéšskou vládou zřízené Bangladéšské komunikační satelitní společnosti (*Bangladesh Communication Satellite Company Limited*), která zadala jeho výrobu francouzsko-italské společnosti Thales Alenia Space, jež je největším evropským výrobcem satelitních družic. Bangabandhu-1 operuje Bangladéšská telekomunikační regulační komise (*Bangladesh Telecommunication Regulatory Commission*), a proto v kontextu dobrých vztahů s Indií je s podivem, že u této spolupráce Indie nebyla.²⁴⁴ Bangladěš si tím ponechal absolutní nezávislost při šíření telekomunikačních dat a televizních programů podle plánu digitalizace Bangladěše do roku 2021 *Digital Bangladesh*.²⁴⁵

²⁴² PRESS INFORMATION BUREAU. South Asian Satellite to Boost Regional Communication. *Special Service and Features, Government of India* [online]. 2017-05-07 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/printrelease.aspx?relid=161611>.

²⁴³ RAJAGOPALAN, Rajeswari Pillai. The Case for Outer Space Cooperation in South Asia. *The Diplomat* [online]. 2019-01-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2019/01/the-case-for-outer-space-cooperation-in-south-asia/>.

²⁴⁴ AVUTHU, Vidya Sagar Reddy. Bangabandhu-1 Launch a Welcome Development for Bangladesh, Adverse for India. *Observer Research Foundation* [online]. 2018-05-15 [2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/bangabandhu-1-launch-a-welcome-development-for-bangladesh-adverse-for-india/>.

²⁴⁵ BASU, Prateep. Should India Worry that Bangladesh has Joined the New South Asian Space Race? *The Print* [online]. 2018-05-14 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://theprint.in/talk-point/should-india-worry-that-bangladesh-has-joined-the-new-south-asian-space-race/58218/>.

Indie také vyzvala Bangladéš a některé další sousední země k využívání indického regionálního navigačního satelitního systému, který je miniaturní obdobou amerického GPS, Bangladéš však zatím na nabídku nereagoval.²⁴⁶

4.5 Energetika

Bangladéšský energetický průmysl se v posledních letech rapidně rozvíjí. Podle posledních údajů Bangladéšského úřadu pro rozvoj v oblasti energetiky z října 2018, činí celkový instalovaný výkon bangladéšské národní energetické sítě 20 430 MW, do nějž jsou mimo jiné zahrnuty také obnovitelné zdroje energie (solární, vodní atd.).²⁴⁷ Dlouhodobým plánem bangladéšské vlády je do roku 2021 zvýšit instalovanou kapacitu na 24 tis. MW a do roku 2041 na celých 60 tis. MW.²⁴⁸

Bilaterální obchod s elektřinou se rychle rozvinul poté, co bylo v roce 2010 podepsáno počáteční memorandum obchod umožňující. Indie v současné době Bangladéši dodává 1 000 MW elektrické energie ročně ze západobengálského Bahrapuru do bangladéšské Bherámáry a dalších 100 MW ze Súrjamaninagaru v indické Tripuře do jižní Kumilly na východě Bangladéše.²⁴⁹ V březnu 2016 dodávky elektřiny posílila o dalších 100 MW exportovaných z Tripury výměnou za 10 gigabitové širokopásmové internetové připojení, s cílem dobudovat a posílit telekomunikační síť a zlepšit konektivitu s méně rozvinutými a od zbytku subkontinentu „odtrženými“ severovýchodními státy indického svazu.²⁵⁰ V září

²⁴⁶ RAJAGOPALAN, Rajeswari Pillai. The Importance of Nepal's First Satellite Launch. *The Diplomat* [online]. 2019-04-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://thediplomat.com/2019/04/the-importance-of-nepals-first-satellite-launch/>.

²⁴⁷ Key Statistics: Present Installed Generation Capacity (MW) as on 28 October, 2018.

Bangladesh Power Development Board, Government of the People's Republic of Bangladesh [online]. 2018 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

http://www.bpdb.gov.bd/bpdb/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=6.

²⁴⁸ PM: Target Set to Generate 24,000 MW by 2021. *Dhaka Tribune* [online]. 2016-12-07 [cit.

2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/2016/12/07/pm-target-set-generate-24000-mw-2021/>.

²⁴⁹ PARGAL, Sheoli. Lighting the Way: Achievements, Opportunities, and Challenges in Bangladesh's Power Sector. *The World Bank* [online]. 2017, s. 37 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/936461540318296226/pdf/131216-REVISED-Edited-BD-Power-Sector-ASA-FINAL-Oct23-extrapage.pdf>.

²⁵⁰ ROCHE, Elizabeth. India Exports Power to Bangladesh, Gets Internet Bandwidth. *Live Mint* [online]. 2016-04-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://www.livemint.com/Politics/pJwY0Us7fWf4BR7U2QODeM/India-exports-power-to-Bangladesh-gets-Internet-bandwidth.html>.

2017 pak Indie dodávku navýšila o dalších 60 MW, v důsledku čehož mohla bangladéšská vláda dokončit elektrifikaci v dalších deseti okrscích.²⁵¹ O rok později v září 2018 byla dodávka znovu posílena o dalších 500 MW na současných celkových 1 760 MW. Premiérka Hasína zároveň plánuje do roku 2041 posílit dodávky ze zahraničí na celkových 9 000 MW.²⁵²

V dubnu 2017 oba premiéři ve společném prohlášení kvitovali vzájemnou shodu týkající se dodatečného propojení vedení vysokého napětí v dalších místech, jmenovitě v Barnagaru (Ásám), Párbatípuru (Bangladéš) a Kátiháru (Bihár), odkud může Bangladéš čerpat až 1 000 MW v případě hrozící energetické krize.²⁵³

Premiér Módí vytrvale pobízí indické soukromé společnosti, aby v Bangladéši investovaly především do rozvoje infrastruktury a energetického sektoru. Pro tyto účely jsou v Bangladéši zřizovány vládami dohodnuté zvláštní indické ekonomické zóny Bangladéše, které indickým investorům skýtají zajímavé investiční pobídky (viz 4.2.2 Indické ekonomické zóny v Bangladéši). Investovat v Bangladéši na poli energetiky přislíbily také soukromé indické energetické společnosti jako Adani Power nebo Reliance Power.²⁵⁴

Třebaže je Indie v oblasti energetické spolupráce pro Bangladéš výhradním partnerem, má Bangladéš od prosince 2018 možnost importovat energii i od dodavatelů ze třetích zemí skrze indické území. Tato novela má usnadnit obchod s elektřinou mezi Indií a jejími partnery v sousedních zemích, zejména v Nepálu a Bhútánu, a dopomoci vybudovat robustní a spolehlivou energetickou infrastrukturu umožňující snadnou směnu elektřiny v subregionu.²⁵⁵

²⁵¹ 60 MW of More Power Is to Be Coming Energy from Tripura. *Energy Bangla* [online]. 2017-09-09 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://energybangla.com/60-mw-of-more-power-is-to-be-coming-from-tripura/>.

²⁵² India Begins 500 MW Additional Power Supply to Bangladesh. *Dhaka Tribune* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/power-energy/2018/09/10/india-begins-500mw-additional-power-supply-to-bangladesh>.

²⁵³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. India-Bangladesh Joint Statement during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 8, 2017). *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28362/India++Bangladesh+Joint+Statement+during+the+State+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India+April+8+2017>.

²⁵⁴ QUADIR, Serajul. India's Adani, Reliance to Build Bangladesh Power Plants to Ease Crisis. *Reuters* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/bangladesh-india-power-idUSL3N0YS03W20150606>.

²⁵⁵ Novela pokynů Ministerstva energetiky pro (přeshraniční) import a export elektrické energie viz MINISTRY OF POWER. Guidelines for Import/Export (Cross Border) of Electricity-2018. *Government of India* [online]. 2018-12-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

Na tomto místě je třeba uvést, že se již připravují i energetické projekty Bangladéše v Indii. Například Společnost přátelství Bangladéše a Indie (Bangladesh-India Friendship Company Limited) plánuje v Indii vybudovat solární nebo uhelnou elektrárnu. Za tím účelem již vznikl bangladéško-indický přípravný výbor. Indie již s myšlenkou souhlasila. Elektrárnu budou provozovat Bangladéšský úřad pro rozvoj v oblasti energetiky (*Bangladesh Power Development Board*) a indická Národní korporace pro tepelnou energii (*National Thermal Power Corporation*). Předpokládá se, že Bangladéš z této elektrárny bude moci importovat elektrickou energii.²⁵⁶

4.5.1 Tepelná elektrárna v bangladéšském Rámpálu

Indická Národní korporace pro tepelnou energii a Bangladéšský úřad pro rozvoj v oblasti energetiky v lednu 2012 oznámily společný podnikatelský záměr (*Bangladesh-India Friendship Power Company Ltd.*) na výstavbu tepelné elektrárny o výkonu 2x 660 MW v Rámpálu na jihozápadě Bangladéše (*Maitree Super Thermal Power Project*).²⁵⁷ Od samého počátku však projekt vyvolává silné kontroverze mezi environmentalisty a organizacemi občanské společnosti z i vně Bangladéše, a v mezinárodním společenství na půdě Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO)²⁵⁸ a Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN). Tito vyslovili vážné a oprávněné obavy před dopady provozu elektrárny na choulostivou biodiverzitu tzv. *sundarbanu*, unikátního ekosystému tvořeného největším mangrovovým pralesem na světě rozkládajícím se jak na území Bangladéše, tak na území Indie, a na životy tisíců rodin závislých na *sundarbanu*, od něž má elektrárna stát pouhé 4 kilometry.²⁵⁹ Dne 20. února 2019 bangladéšská

https://powermin.nic.in/sites/default/files/uploads/Guidelines_for_ImportExport_Cross%20Border_of_Electricity_2018.pdf.

²⁵⁶ Bangladesh Planning to Build Solar or Coal-Based Power Plant in India. *Economic Times Energy World* [online]. 2018-02-03 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/power/bangladesh-planning-to-build-solar-or-coal-based-power-plant-in-india/62765064>.

²⁵⁷ Bangladesh-India Friendship Power Company (P) Ltd [online]. 2018 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <https://bifpcl.com/>.

²⁵⁸ Let There Be No Industrialisation near Sundarbans. *The Daily Star* [online]. 2018-08-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/country/industrialisation-in-sundarbans-largest-mangrove-forest-bangladesh-must-halt-it-united-nations-1613896>.

²⁵⁹ Posudek dopadů projektu na životní prostředí z vyšetřovací mise občanské společnosti Jihoasijských pro lidská práva tyto výhrady výmluvně shrnuje v Report of the Fact Finding Mission to Rampal, Bangladesh. *South Asians for Human Rights* [online]. 2015 [2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.southasianrights.org/wp-content/uploads/2015/09/Report-of-the-FFM-Rampa->

média informovala, že je zatím dokončena necelá třetina celého projektu elektrárny.²⁶⁰

4.5.2 Využití vodní energie

Aby byla zajištěna energetická bezpečnost, uvažuje Bangladěš o tom, podílet se na budoucích projektech vodních elektráren v severovýchodní Indii, Bhútánu i Nepálu, a také na developerských projektech cílících na propojenost sítí, které zajistí přenos energie. Konkrétní projekty spolupráce s Indií v této oblasti dosud nebyly realizovány. Avšak během návštěvy nového bhútánského premiéra ve dnech 12.-15. dubna 2019 v Bangladéši oba premiéři diskutovali připravovanou dodávku elektřiny z bhútánské vodní elektrárny Dordžilung přes území Indie do Bangladéše a vyzvali Indii k trilaterálnímu jednání v této záležitosti.²⁶¹

4.5.3 Zpracování ropy a zemního plynu

Premiéři obou zemí společně v září 2018 slavnostně zahájili výstavbu 130 km dlouhého ropovodu „přátelství“ vedoucího ze západobengálského Šiliguri do Párbatípuru v bangladéšském okresu Dinádžpur, z něž 125 km náleží Bangladéši a 5 km Indii. Tato alternativa nahradí někdejší železniční přepravu z rafinerie Numáligarh v Ásámu. Předpokládá se, že výstavba potrubí bude dokončena

[Bangladesh.pdf](#). Oblast sundarbanu je pro svou jedinečnou hodnotu a přírodní bohatství již od roku 1987 zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO a je jako Ekologicky kritická oblast (ECA) chráněna Zákonem na ochranu životního prostředí Bangladéše viz BANGLADESH PARLIAMENT. The Bangladesh Environment Conservation (Amendment) Act, 2010 [online]. *The Bangladesh Gazette Extraordinary*. 2014-03-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.clcbd.org/document/680.html>.

Od roku 2011 existuje také mezi vládami Indie a Bangladéše memorandum na ochranu a konzervaci oblasti sundarbanu viz MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between India and Bangladesh on Conservation of the Sundarban. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5141/MOU+between+India+and+Bangladesh+on+Conservation+of+the+Sundarban>.

²⁶⁰ JAHANGIR, Shamim. Rampal Power Plant Attains 29pc Physical Progress. *Daily Sun* [online]. 2019-02-20 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.daily-sun.com/post/372708/2019/02/21/Rampal-power-plant-attains-29pc-physical-progress>.

²⁶¹ Engage with New Delhi for Importing Hydropower. *The Daily Star* [online]. 2019-04-13 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/news/engage-new-delhi-importing-hydropower-1729258>.

během třiceti měsíců, tedy do února 2021. Její kapacita je odhadována na 1 milion tun ročně.²⁶²

Mnohé indické podniky jako Indian Oil Corporation, Numaligarh Refinery Limited nebo Petronet LNG Limited, spolupracují se svými bangladéšskými partnery v odvětví zpracování ropy a zemního plynu. Dále konsorcium tvořené ONGC Videsh Limited (OVL) a Oil India Limited od roku 2013 provádí průzkum podmořských ložisek ropy a zemního plynu ve dvou mělkých vodních blocích v Bengálském zálivu v teritoriálních vodách Bangladéše. V jednání je také výstavba rozvodné sítě pro zemní plyn, jež by vedla z Indie do bangladéšské Khulny, kde by se napojila na již nainstalované potrubí, dále založení importního terminálu pro zkapalněný zemní plyn v bangladéšské Kutubdije, nebo potrubí, které by rozvádělo plyn jak po Bangladéši, tak i do indického severovýchodu.²⁶³

4.5.4 Jaderná energetika

Bangladéš patří k zemím, které ve své energetické koncepci počítají s využitím jaderné energie. V současné době disponuje jedním výzkumným jaderným reaktorem, buduje jadernou elektrárnu Rúppur a uvažuje o výstavbě další v Barišálu.

Od roku 1986 provozuje malý jaderný reaktor Triga o výkonu 3 MW, jenž slouží především k výzkumným a vývojovým účelům a proškolení odborných pracovníků.²⁶⁴ Dozor nad tímto reaktorem vykonává Bangladéšský regulační úřad pro atomovou energii (*Bangladesh Atomic Energy Regulatory Authority*). Jeho personál je na základě dohody podepsané v roce 2012 školen na partnerském pracovišti Rostechnadzor v Rusku²⁶⁵ a částečně také v Indii, která má zkušenosti

²⁶² PM Modi, Hasina Jointly Inaugurate India-Bangladesh Friendship Pipeline. *The Hindu Business Line* [online]. 2018-09-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thehindubusinessline.com/economy/policy/pm-modi-hasina-jointly-inaugurate-india-bangladesh-friendship-pipeline/article24978231.ece>.

²⁶³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. India - Bangladesh Joint Statement during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 8, 2017) [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28362/India++Bangladesh+Joint+Statement+during+the+State+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India+April+8+2017>.

²⁶⁴ ISLAM, M. S. et kol. Operation Experience with 3 MW TRIGA Mark-II Research Reactor of Bangladesh. *Reactor Operation and Maintenance Unit, Atomic Energy Research Establishment* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/Public/38/039/38039499.pdf?r=1&r=1>.

²⁶⁵ Agreement between Rostechnadzor and Ministry of Science and Technology of Bangladesh on Cooperation on Nuclear and Radiation Safety in Peaceful Uses of Atomic Energy.

s ruskými reaktory VVER-1000 z domácí jaderné elektrárny Kudankulam²⁶⁶ v Tamilnádu.²⁶⁷

Velký impuls bilaterální spolupráci v oblasti jaderné energetiky dala návštěva Indie premiérky Hasíny v dubnu 2017, kdy byl mezi vládami stanoven obecný rámec pro mírové využití jaderné energie,²⁶⁸ a byly podepsány další dohody související s využitím jaderné energie pro civilní účely. Tyto dohody upravují zejména sdílení technických informací ve vztahu k jaderné bezpečnosti a ochraně před radiací, monitorování radiace a systém pro krizové řízení,²⁶⁹ či školení bangladéšského personálu majícího obsluhovat a zajišťovat údržbu reaktorů.²⁷⁰

Ruský Rosatom, který do té doby školil bangladéšské experty v Rusku, zapojil do školení a přípravy odborného bangladéšského personálu také své dlouholeté partnery v Indii. Indie, Rusko a Bangladéš svou spolupráci stvrdili dne 1. března 2018, kdy společně podepsaly trilaterální memorandum o spolupráci na vybudování první bangladéšské jaderné elektrárny v Rúppuru přibližně 160 km od hlavního města Dháky.²⁷¹ Memorandum stanovilo, že rolí indických expertů bude pomáhat s přípravou a odborným vzděláváním obsluhy elektrárny a poskytovat Bangladéši poradenské služby a své zkušenosti s technologií VVER.

ROSTECHNADZOR, *Federal, Environmental, Industrial and Nuclear Supervision Service of Russia* [online]. 2012-02-27 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://en.gosnadzor.ru/news/127/>.

²⁶⁶ V Indii v současné době funguje 7 jaderných elektráren, ale pouze v jedné z nich, v elektrárně Kudankulam, jsou umístěny ruské reaktory typu VVER.

²⁶⁷ SHARMA, Ritu. With First Nuclear Power Plant, Bangladesh Focuses on Training Manpower. *Nuclear Asia* [online]. 2017-12-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.nuclearasia.com/features/first-nuclear-power-plant-bangladesh-focuses-energy-training-manpower/1542/>.

²⁶⁸ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement between the Government of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Cooperation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy. *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG17B3020.pdf>.

²⁶⁹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Inter-Agency Agreement between Global Centre for Nuclear Energy Partnership (GCNEP), Department of Atomic Energy, Government of India and Bangladesh Atomic Energy Commission (BAEC), Ministry of Science & Technology, Government of the People's Republic of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG17B3022.pdf>.

²⁷⁰ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Arrangement between the Atomic Energy Regulatory Board (AERB) of the Government of the Republic of India and The Bangladesh Atomic Energy Regulatory Authority (BAERA) of the People's Republic of Bangladesh for the Exchange of Technical Information and Co-Operation in the Regulation of Nuclear Safety and Radiation Protection. *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG17B3021.pdf>.

²⁷¹ PRESS INFORMATION BUREAU. Tripartite MoU for Rooppur Nuclear Plant. *Department of Atomic Energy, Government of India* [online]. 2018-03-21 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=177775>.

Memorandum dále otevírá možnost zapojení indických firem do stavebních a montážních prací a do dodávky komponent.²⁷² Projekt je součástí širšího bilaterálního indicko-ruského akčního plánu na účast v energetických projektech ve třetích zemích. Jedná se zároveň o první zahraniční projekt Indie na výstavbu jaderné elektrárny. Přestože Indie není členem Skupiny jaderných dodavatelů, jehož členem může být pouze signatář Úmluvy o nešíření jaderných zbraní, jímž Indie není, může od roku 2008 participovat na výstavbě jaderných reaktorů na základě Skupinou udělené výjimky.²⁷³

Výstavba prvního bloku začala v listopadu 2017 a druhého bloku v červnu 2018. Dva tlakovodní reaktory ruské provenience VVER-1200 budou do bangladéšské sítě dodávat 2x 1200 MW. Jedná se o největší reaktory VVER na světě. Zatímco Rusko, respektive společnost Atomstrojexport (dceřiná společnost ruského Rosatomu) zajišťuje reaktor, Indie se zaměřuje na školení personálu pro obsluhu a údržbu elektrárny. Počátkem února 2019 byla dokončena stavba betonového podstavce, který elektrárnu ponese. První blok elektrárny by měl být uveden do provozu v roce 2023, druhý v roce 2024. V lednu 2019 byla zahájena stavba stěny reaktorové budovy s přílehlými prostory.²⁷⁴

²⁷² Russia and India Sign Action Plan on New Projects. *World Nuclear News* [online]. 2018-10-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.world-nuclear-news.org/Articles/Russia-and-India-sign-action-plan-on-new-projects>.

²⁷³ Nuclear Supplier's Group's Statement on Civil Nuclear Cooperation with India. *Nuclear Energy Agency, Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2008-09-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.oecd-nea.org/law/nlbfr/documents/083_085_NSG.pdf.

²⁷⁴ Postup při výstavbě Bangladéšské jaderné elektrárny. *ATOM INFO: Aktuálně o jádru* [online]. 2019-02-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://atominfo.cz/2019/02/postup-pri-vystavbe-bangladesske-jaderne-elektrarny/>.

4.6 Problematika sdílení přeshraničních vod

Indii a Bangladéš spojuje řada otázek týkajících se využití říčních toků a sdílení jejich vod. Z Indie do Bangladéše přitékají dva veletoky: ze západu Ganga (v Bangladéši zvaná Padma) a z východu Brahmaputra (v Bangladéši zvaná Džamuna). Doplnuje je 52 dalších menších přeshraničních řek, z nichž největší potenciál má Tista tekoucí z Bhútánu přes Indii (názorné umístění veletoků a jejich hlavních přítoků viz obr. č. 9 přílohy).

Bangladéš, rozkládající se na jejich dolním toku a v mohutné deltě říčního systému, je životně závislý na Indii, která má kontrolu nad horními toky těchto řek, a tedy i vliv na množství vody, které proudí do Bangladéše. V suchém období od ledna do května je Bangladéš mimořádně závislý na sladkých povrchových vodách přitékajících z Indie. „Bilaterální vody“ využívá především k zavlažování v zemědělství, které je hlavním ekonomickým odvětvím země a zdrojem živobytí pro téměř polovinu práceschopných obyvatel, a zároveň jako užitkovou vodu pro průmyslovou činnost. Indie pak vodu využívá k uspokojování svých agrárních potřeb, zejména k zavlažování úrodných oblastí v podhůří Himálaje v severním Bengálsku, dále vodu odklání vytvářením umělých říčních ramen pro udržení splavnosti vodních cest (proplachování Kolkatského přístavu, který se poměrně rychle zanášá náplavovou půdou) nebo její pomocí vyrábí elektrickou energii.²⁷⁵

V roce 1972 byla ustavena indo-bangladéšská smíšená říční komise (*Indo-Bangladesh Joint Rivers Commission*),²⁷⁶ aby se zabývala otázkami využívání vod přeshraničních řek. Komise dále projednává návrhy vodohospodářských projektů, dohlíží na jejich implementaci a monitoruje naplňování opatření vyplývající z bilaterálních dohod.²⁷⁷

Podle Ústavy Indie jsou kompetence centrálních indických orgánů a jednotlivých svazových států v oblasti vodohospodářství rozděleny tak, že centrální vláda má v pravomoci pouze kompetence týkající se regulace a rozvoje mezistátních řek a říčních údolí v rozsahu, v jakém je taková regulace a rozvoj je ze zákona prohlášena indickým parlamentem za účelnou ve veřejném zájmu.

²⁷⁵ CHATTERJEE, Shubha. India-Bangladesh Relations: Beginning of a New Dawn. 2015, 19/1. *Himalayan and Central Asian Studies*. s. 169-170.

²⁷⁶ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Statute of the Indo-Bangladesh Joint Rivers Commission. *Government of the Republic of India* [online]. 1972-11-24 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/9.doc.

²⁷⁷ PANDEY 2016, s. 113.

Všechny ostatní kompetence v této oblasti patří do působnosti vlád jednotlivých svazových států.²⁷⁸

Více než 90 procent vody pochází v Bangladéši z přeshraničních řek tekoucích z Indie. Bangladéš je tak na Indii v tomto ohledu zcela závislý. Tím, že v rovinaté deltě nelze vybudovat obrovské přehradly, musí se Bangladéš vyrovnávat s extrémem: nedostatkem vody v období sucha a přebytkem vody v období monzunových dešťů. To má za následek značné ekonomické ztráty. Postupem doby se situace dále zhoršuje, a to i kvůli živelné výstavbě a industrializaci. Aby Bangladéš uživil stále rostoucí populaci, musí udržet svou zemědělskou produkci a zvýšit její efektivitu. Za účelem řešení této a mnoha dalších otázek spojených s tzv. vodní bezpečností, se Bangladéš rozhodl založit tzv. *Bangladesh Water Multi-Stakeholder Partnership*. Toto partnerství bylo vyhlášeno Ministerstvem vodních zdrojů Bangladéše ve vyhlášce ze dne 3. prosince 2015 a podporuje jej například skupina „2030 Water Resources Group“, Mezinárodní finanční korporace (*International Finance Corporation*) i Skupina Světové banky (*World Bank Group*).²⁷⁹

²⁷⁸ Ústava Indie ve své části XI. nazvané „Vztahy mezi unií a státy“ v kapitole 1 nazvané „Legislativní vztahy“ v paragrafu 246 stanoví, jaké kompetence jsou v působnosti centrální indické vlády, jaké v působnosti vlád jednotlivých indických svazových států, a jaké jsou sdílené. Ústava za tím účelem obsahuje v sedmé příloze (*Seventh Schedule*) tři seznamy s vymezením jednotlivých kompetencí: první je unijní seznam (*Union List*), druhý státní seznam (*State List*) a třetí souběžný seznam (*Concurrent List*). Kompetence v oblasti vodohospodářství jsou přitom uvedeny ve druhém, státním seznamu, tj. v seznamu kompetencí, jež jsou v působnosti vlád jednotlivých indických svazových států. Ústava ve stejném paragrafu 246 si zároveň vyhrazuje právo vydat zákon týkající se jakékoli záležitosti pro jakoukoli část území Indie. Zároveň paragraf 262 Ústavy Indie stanoví, že parlament může zákonem stanovit rozhodování o jakémkoli sporu nebo stížnosti týkající se užívání, distribuce nebo kontroly vod jakékoli mezistátní řeky nebo říčního údolí. Státní seznam definuje vodohospodářskou tematiku v bodě 17 takto: „Voda, resp. dodávky vody, zavlažování a kanály, odvodnění a nábřeží, skladování vody a vodní energie v souladu s ustanovením bodu 56 prvního seznamu.“ V prvním unijním seznamu je přitom pod bodem 56 uvedena „regulace a rozvoj mezistátních řek a říčních údolí v rozsahu, v jakém taková regulace a rozvoj pod kontrolou unie je ze zákona prohlášena parlamentem za účelnou ve veřejném zájmu.“ 73. dodatek Ústavy Indie pak nařizuje jednotlivým indickým státům, aby vydaly takové právní předpisy, kterými by detailně a uvážlivě předaly funkce, funkcionáře a prostředky vesnickým a městským místním orgánům, tj. pančajatům a municipalitám, aby mohly fungovat jako samosprávné orgány, přičemž na seznamu je uváděn „vodní management“, „malé zavlažování“ a rozvoj povodí. Viz First Schedule, The Constitution of India. *National Portal of India, Government of India* [online]. 1949, s. 323 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi-eng-schedules_1-12.pdf.

²⁷⁹ MINISTRY OF WATER RESOURCES. Notification. Government of the People's Republic of Bangladesh. *The Bangladesh Gazette* [online]. 2015-15-03 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.2030wrg.org/wp-content/uploads/2016/05/Bangladesh-Gazette-Notification-2030-WRG-03-Dec-2015.pdf>.

4.6.1 Řeka Ganga

Indie na řece Ganze vystavěla přehradu Farakka, pomocí níž od roku 1975 odvádí uměle vybudovaným 38 km dlouhým otevřeným kanálem značnou část vody do řeky Huglí. Huglí protéká hlavním městem Západního Bengálska Kolkatou a vydatný přítok je pro ni nezbytný z hlediska splavnosti řeky.²⁸⁰ Většina vody v Huglí dnes pochází z řeky Gangy. Původní účel výstavby přehrady přivést vodu do Huglí a pomoci tak zmírnit její zanášení sedimenty se nevyplnil, naopak se ukazuje, že Huglí se zanáší více než předtím a kanálem se do ní každoročně dostane cca 27 milionů tun sedimentů,²⁸¹ dalších cca 328 milionů tun sedimentů zůstane v přehradě.²⁸² Podle smlouvy o sdílení vod Gangy²⁸³ podepsané v roce 1996 mezi oběma zeměmi s platností na 30 let, se od 1. ledna do 31. května každého roku odvádí vody takto (uvedeno ve stopách krychlových za sekundu, přičemž jedna stopa krychlová je 28,317 litru):²⁸⁴

Průměrný přítok do Farakky za období 10 dnů	Průtok Gangy pod přehradou tekoucí do Bangladéše	Průtok kanálu vedoucího do řeky Huglí v Indii
Méně než 50 tisíc ft³/s	na základě společné dohody pohotovostních štábů obou zemí	
50-70 tisíc ft³/s	polovina z přítoku	polovina z přítoku
70-75 tisíc ft³/s	35 tisíc ft ³ /s	zbytek z přítoku
Více než 75 tisíc ft³/s	zbytek z přítoku	40 tisíc ft ³ /s

Smlouva umožňuje Indii z průtoku Gangy pod přehradou odebrat ještě vodu k racionálním účelům do maximálně 200 stop krychlových za sekundu (tj. max.

²⁸⁰ MINISTRY OF WATER RESOURCES. Farakka Barrage Project. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <http://fbp.gov.in/>.

²⁸¹ RUDRA, Kalyan. *The Encroaching Ganga and Social Conflicts: The Case of West Bengal, India* [online]. Department of Geography, Sree Chaitanya Mahavidyalaya, 2002, s. 3. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140523010822/http://gangapedia.iitk.ac.in/sites/default/files/Rudra.pdf>.

²⁸² Tamtéž, s. 11.

²⁸³ Treaty between the Republic of India and the People's Republic of Bangladesh on Sharing of the Ganges Waters at Farakka. *International Environmental Agreements (IEA) Database* [online]. 1996 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/1996-sharinggangesentxt>.

²⁸⁴ PANDEY 2016, s. 95.

5,7 m³/s), i tak ale dává Bangladéši solidní záruky, že bude mít i v době sucha dostatečný přísun vody.

Podepsání této smlouvy v roce 1996 bývá v literatuře hojně označováno za rozhodující moment v indicko-bangladéšských vztazích, který vydláždil cestu pro další spolupráci mezi zeměmi.

4.6.2 Řeka Brahmaputra

Druhý veletok, Brahmaputra, pramení v tibetské části Číny a do Bangladéše teče přes Indii, konkrétně přes indický svazový stát Ásám a stát Arunáčalpraděš, který považuje za své území také Čína. Pokud jde o průtok, je to třetí největší řeka světa, po Amazonce a Kongu, a i když protíná 3 země, zůstává zatím nepřehrazena. Bangladéš i Indie podezírají Čínu, že uvažuje o vybudování přehrady, která by nejen sloužila jako vodní elektrárna, ale také by odkláněla značnou část vody na sever, kde je sucho.²⁸⁵ Taková realizace by měla značné dopady na tok vody, zemědělství, ekologii a život místních obyvatel pod přehradou. Do roku 2050 se předpokládá pokles ročního průtoku v Brahmaputře o 14 %.²⁸⁶ Proto Indie spolupracuje s Bangladéšem i Bhútánem, aby společně vyvinuly tlak na Čínu, aby vznikla vícestranná dohoda o Brahmaputře.²⁸⁷

4.6.3 Řeka Tista

Jedním z přítoků Brahmaputry je řeka Tista, která je velmi důležitá pro zemědělské zájmy severních regionů Bangladéše. Její problematika byla během posledních několika let zpolitizována. Tista odtéká z ledovcového jezera Tso Lhamo v severním Sikkimu, proudí peřejemi a roklinami sikkimského Himálaje až do Západního Bengálska, a nakonec vstupuje do bangladéšského okresu

²⁸⁵ BALACHANDRAN, Manu. China's Planning a 1,000 km Tunnel to Divert Water away from one of India's Largest Rivers. *Quartz India* [online]. 2017-10-30 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://qz.com/india/1114843/chinas-grand-plan-for-the-brahmaputra-a-1000km-tunnel-to-divert-water-away-from-tibet/>.

²⁸⁶ BHATTACHARYA, Sumana. Key Vulnerabilities of Human Society in South Asia to Climate Change and Adaptation Issues and Strategies. In: MITRA, A. P. and C. SHARMA, eds., *Global Environmental Changes in South Asia: A Regional Perspective*. New Delhi: Springer & Capital Publishing Company, 2010. s. 327-351.

²⁸⁷ HUKIL, Roomana. India-China: A Water War over the Brahmaputra? *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-04-30 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4415.

Rangpur, kde se setkává s řekou Džamunou, respektive Brahmaputrou před tím, než vyústí do Bengálského zálivu.

Indie na Tistě vybudovala několik přehradních hrází, jimiž zadržuje a odklání vodu pro vlastní potřeby. Tok řeky je tak podstatně redukován a živobytí farmářů a rybářských komunit závislých na říčních zdrojích v dolním toku je v přímém ohrožení. Stejně hráze pak v období dešťů vypouští přemíru vody, čímž působí v Bangladéši devastující povodně.²⁸⁸

Konflikt o sdílení vod Tisty se rozhořel již v roce 1979, kdy vláda Západního Bengálska vybudovala hráz v Gadžaldobě jako první přehradu na plánované kaskádě přehrad (*Teesta Barrage Project*). Bangladéš tvrdí, že od doby, kdy Indie postavila na horním toku Tisty tuto přehradu, významně se snížil přítok Tisty v suchém období, podle některých zdrojů přehrada v tomto období nepouští do přirozeného koryta vůbec žádnou vodu. Naopak v období monzunových dešťů Indie přehradu otevírá, čímž Tista způsobuje povodně a také zvýšenou erozi břehů.²⁸⁹

Jednání o sdílení vody probíhají již léta, v letech 1983-1985 dokonce fungovala *ad hoc* dohoda podle níž bylo z celkového objemu 75 procent říční vody přiděleno Indii 39 procent a Bangladéši zbývajících 36 procent.²⁹⁰ Návštěva tehdejšího premiéra Indie Manmóhana Singha a hlavních ministrů všech „sedmi sester“ v Dháce v září 2011 slibovala rozdělení zbývajících 25 procent vody Tisty rovným dílem. Dohoda však stála na vratkých základech a údajně rozporuplných údajích, které podle oficiálních informací přiměly předsedkyni vlády Západního Bengálska návštěvu sabotovat.²⁹¹ Jak však již bylo uvedeno v úvodu kapitoly 4.6,

²⁸⁸ KHAMBETE, Aarti Kelkar. Teesta: Stuck between Conflict and Cooperation. *India Water Portal* [online]. 2018 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

<https://www.indiawaterportal.org/articles/teesta-stuck-between-conflict-and-cooperation>.

²⁸⁹ PRASAI, Sagar a Mandakini D. SURIE. Political Economy Analysis of the Teesta River Basin. *The Asia Foundation* [online]. 2013, s. 11 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://asiafoundation.org/resources/pdfs/TheAsiaFoundation.PoliticalEconomyAnalysisoftheTeestaRiverBasin.March20131.pdf>.

²⁹⁰ ZARZAR, Rosette. The Water Management Crisis of the Teesta River. *Glacier Hub* [online]. 2017-07-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://glacierhub.org/2017/07/05/the-water-management-crisis-of-the-teesta-river/>.<http://glacierhub.org/2017/07/05/the-water-management-crisis-of-the-teesta-river/>.

²⁹¹ Bangladesh PM Sheikh Hasina Blames Mamata Banerjee for Teesta Treaty Failure. *India Today* [online]. 2014-05-11 [cit. 2019-05-10]. Dostupné: <https://www.indiatoday.in/world/neighbours/story/sheikh-hasina-mamata-banerjee-teesta-treaty-failure-teesta-water-sharing-treaty-india-bangladesh-relations-192492-2014-05-11>.

bez jejího souhlasu dohoda neměla šanci uspět, protože správa vodních toků spočívá v působnosti jednotlivých svazových států.

Diskuze mezi centrální vládou a vládnoucí stranou Západního Bengálska Trinamúl kongresem vyústily v únoru 2015 v setkání Mamaty Banerdžiové s premiérkou Hasínou, kterou vyzvala, aby v ni neztrácela důvěru. Ujistila ji, že bude vystupovat jako „most“ a podnikne nutné kroky k vyřešení problematiky Tisty.²⁹²

V červnu 2015 pak podnikl premiér Módí svou první pracovní cestu do Dháky, na níž ho doprovodila předsedkyně vlády Banerdžiová. Třebaže dohoda o sdílení vod řeky Tisty nemohla být podepsána během jeho návštěvy, premiér Módí ubezpečil Bangladěš, že bude nadále usilovat o dosažení spravedlivého řešení ve věci dlouhotrvajícího sporu o sdílení vod Tisty.²⁹³

Zatím poslední bilaterální setkání na nejvyšší úrovni se uskutečnilo během návštěvy premiérky Hasíny v Kolkatě ve dnech 25. a 26. května 2018, kde se setkala jak s hlavní ministryní Západního Bengálska Banerdžiovou, tak i s premiérem Módím. Návštěva však měla spíše zdvořilostní a protokolární charakter, ačkoliv se objevovaly spekulace, že téma Tisty bude probíráno. Tehdejší ministr zahraničí Bangladěše Ábul Hásán Máhmúd Álí však na tiskovém brífinku tyto dohady vyvrátil a oznámil, že dosud nebyl učiněn žádný pokrok ve věci dohody o Tistě.²⁹⁴

4.6.4 Řeka Barák

Další spor o vodu vzniká okolo řeky Barák, jenž je jedním z přítoků čtvrté největší bangladéšské řeky Meghny. Třetí plochou je výstavba přehrady a vodní elektrárny Tipáimukh (*Tipaimukh Multipurpose Hydroelectric Dam Project*) ve

²⁹² Mamata Assures Sheikh Hasina of Resolving Teesta Issue. *Indian Express* [online]. 2015-02-22 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/cities/kolkata/mamata-assures-hasina-of-resolving-teesta-issue/>.

²⁹³ Water Cannot Be a Political Issue: Modi on Teesta Water Issue. *India Today* [online]. 2015-07-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/teesta-water-modi-in-dhaka-mamata-banerjee-sheikh-hasina-manmohan-sinh-256094-2015-06-07>.

²⁹⁴ PM to Hold Talks with Modi during India Visit. *The Daily Star* [online]. 2018-05-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/backpage/pm-hold-talks-modi-during-india-visit-1580704>.

svazovém státě Manípur, proti jejímuž dokončení se místní obyvatelé a ochránci životního prostředí bouří a mobilizují.²⁹⁵

4.7 Bezpečnostní spolupráce Indie a Bangladéše

Bilaterální spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany mezi Indií a Bangladéšem nebyla nikdy v minulosti lepší. V dřívější době byly případy ozbrojených povstání, nelegální migrace i přeshraniční kriminality zdrojem vzájemné nedůvěry a podezíravosti, v současné době však byly příležitosti pro spolupráci v pole spolupráce. Na indickém severovýchodě byly nasazeny společné mírové jednotky, což se odrazilo ve výsledcích dosažených při potírání přeshraničního terorismu a odhalování organizovaného zločinu.²⁹⁶

Dne 11. ledna 2010 byly mezi Indií a Bangladéšem podepsány tři důležité dohody, a to dohoda o vzájemné právní pomoci v trestních věcech (*Mutual Legal Assistance Treaty*),²⁹⁷ smlouva o předávání odsouzených osob²⁹⁸ a dále dohoda o boji proti mezinárodnímu terorismu, organizovanému zločinu a nedovolenému obchodování s drogami.²⁹⁹ Během jednání ministrů vnitra obou zemí v roce 2013 v Dháce byla mezi Indií a Bangladéšem podepsána bilaterální extradiční dohoda o vydávání obviněných, obžalovaných, odsouzených a hledaných osob.³⁰⁰

²⁹⁵ MEHTA, Samir. Experts Reject Flooding Forests for Tipaimukh and Dibang Dams.

International Rivers [online]. 2013-08-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

<https://www.internationalrivers.org/blogs/257/experts-reject-flooding-forests-for-tipaimukh-and-dibang-dams>.

²⁹⁶ RANA, Sohel. Transformation of Indo-Bangladesh Relations:

From Insecurity to Cooperation in Northeast India. *Strategic Analysis* [online]. 2018, 42/6, s. 560 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09700161.2018.1559976?needAccess=true>.

²⁹⁷ CENTRAL BUREAU OF INVESTIGATION. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters. *Government of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13].

Dostupné z: <http://www.cbi.gov.in/interpol/mlat/Bangladesh.pdf>.

²⁹⁸ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Agreement between the Government of the

People's Republic of Bangladesh and the Government of the Republic of India on Transfer of Sentenced Persons. *Government of the Republic of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z:

https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/Agreement%20on%20the%20Transfer%20of%20Sentenced%20Persons.pdf.

²⁹⁹ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Agreement between the Government of the

People's Republic of Bangladesh and the Government of the Republic of India. *Government of the Republic of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z:

https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/Agreement-%20Illicit%20drug%20trafficking.pdf.

³⁰⁰ CENTRAL BUREAU OF INVESTIGATION. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh Relating to Extradition.

Potřeba posílit bezpečnostní spolupráci mezi oběma zeměmi se ukazovala jako akutní kvůli vysokému počtu incidentů přeshraničního terorismu. Určitým milníkem byl bombový útok v západobengálském Bardhamánu v říjnu 2014, na jehož vyšetřování obě země spolupracovaly a odhalily síť militantní organizace Džámátul Mudžáhidín,³⁰¹ která měla údajně osnovat zavraždění premiérky Hasíny.³⁰² Tato událost nadobro proměnila dynamiku bilaterální spolupráce v oblasti bezpečnosti a prohloubila rovněž osobní vztahy předsedů vlády obou zemí. Před touto událostí převažoval názor, že bezpečnostní spolupráce byla nutností pouze pro Indii. Událost v Bardhamánu však byla jasným znamením, že aktivnější spolupráce, zejména při sdílení zpravodajských informací, je v zájmu obou zemí.³⁰³

Během Módího návštěvy v Dháce 6. června 2015, podepsaly obě země dohodu o společném postupu proti přeshraničním zločinům, zejména pašování padělaných bankovek³⁰⁴ a obchodu s lidmi.³⁰⁵

S úspěšným rozřešením sporu o demarkaci námořní hranice v roce 2014 byla bezpečnostní spolupráce rozšířena také do oblasti námořní. Rodící se námořní vazby byly stvrzeny 6. června 2015 podepsáním memoranda mezi pobřežními strážemi obou zemí o spolupráci v boji s přeshraničními ilegálními aktivitami na

Government of India [online]. 2013-01-28 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: http://www.cbi.gov.in/interpol/ext_treaties/Bangladesh.pdf.

³⁰¹ Tato skupina je v obou zemích oficiálně zakázanou militantní organizací.

³⁰² Assam Police Arrest Suspect in Plot to Kill Bangladesh PM Sheikh Hasina. *NDTV* [online]. 2014-11-08 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/assam-police-arrest-suspect-in-plot-to-kill-bangladesh-pm-sheikh-hasina-690405>.

³⁰³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Declaration between Bangladesh and India during Visit of Prime Minister of India to Bangladesh- " Notun Projonmo – Nayi Disha". *Government of India* [online]. 2015-06-07 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/25346/Joint_Declaration_between_Bangladesh_and_India_during_Visit_of_Prime_Minister_of_India_to_Bangladesh_quot_N.

³⁰⁴ HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh to Prevent and Counter Smuggling and Circulation of Fake Currency. *Government of the Republic of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/MoU_CFC_Notes.pdf.

³⁰⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Bilateral Cooperation for Prevention of Human Trafficking, Especially Trafficking in Women and Children; Rescue, Recovery, Repatriation and Re-Integration of Victims of Trafficking. *Government of India* [online]. 06-06-2015 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2411.pdf>.

moři a o rozvíjení regionální spolupráce (viz 4.7.6 Námořní bezpečnostní spolupráce).³⁰⁶

4.7.1 Vízová politika Indie a Bangladéše

Vízová politika Indie vůči občanům Bangladéše je poměrně restriktivní. Je to dáno velkým zájmem Bangladéšanů o cestování do Indie, zejména za výdělečným účelem. Velká část z těch, kteří do Indie přicestují, se do Bangladéše už nevrací. Jen malou část z nich se podaří indickým úřadům deportovat zpět do Bangladéše.³⁰⁷

V roce 2011 indické ministerstvo vnitra usnadnilo vydávání dlouhodobých víz pro perzekuované hinduisty přišedší z Pákistánu. Tehdy bylo rozhodnuto, že vízový proces bude zkrácen ze 45 na 21 dní, a pokud v této době příslušný úřad nerozhodne, bude platit právní fikce, že žádost byla vyřízena kladně. V červenci 2018 byla tato zkrácená procedura rozšířena i na občany Bangladéše, Pákistánu a Afghánistánu, kteří jsou hinduisty, buddhisty, sikhy, křesťany nebo džinisty, pokud na území Indie vstoupili před 31. prosincem 2014. Držitelé indického dlouhodobého víza mohou nabývat v Indii rezidenční bydlení, takže toto opatření umožnilo tisícovkám Bangladéšanů, Pákistánců a Afghánců žijících v Indii pořídit si vlastní bydlení. Nová vízová politika Indie také umožnila lepší mobilitu, protože držitelé dlouhodobého víza se mohou svobodně pohybovat po celém státě a mají také právo si založit živnost.³⁰⁸

4.7.2 Nelegální migrace

Při sčítání obyvatel v Indii v roce 2001 bylo zjištěno, že se na jejím území nachází 3 084 826 osob, které emigrovaly z Bangladéše.³⁰⁹ Podle různých zdrojů

³⁰⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Indian Coast Guard of the Republic of India and Bangladesh Coast Guard of the People's Republic of Bangladesh for the Establishment of Collaborative Relationship to Combat Transnational Illegal Activities at Sea and Develop Regional Cooperation. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2415.pdf>.

³⁰⁷ India Deports 20 Bangladesh Nationals. *The Hindu* [online]. 2019-05-04 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/national/india-deports-20-bangladesh-nationals/article27035946.ece>.

³⁰⁸ Visa Clearance Eased for Pakistan, Afghanistan, Bangladesh. *Deccan Herald* [online]. 2018-07-18 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.deccanherald.com/national/visa-clearance-minorities-pak-681991.html>.

³⁰⁹ CENSUS OF INDIA. Data Highlights. Migration Tables (D1, D1 (Appendix, D2 and D3 Tables). *Government of India* [online]. 2001 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z:

žije v Indii v současné době nelegálně minimálně 15-20 milionů Bangladéšanů, přičemž většina z nich přišla do Indie nelegální cestou přes pozemní hranici.³¹⁰ Odhaduje se, že na každého na hranici zadrženého Bangladéšana připadají čtyři, kterým se podaří hranici překročit nelegálně.³¹¹ I přes tyto značné počty indická vláda v posledních 10 letech, kdy je u moci bangladéšská premiérka Hasína, dosud nikdy toto téma neotevřela jako problém.³¹² Ve vzájemných vztazích Indie a Bangladéše se sice téma nelegální migrace pravidelně objevuje, ale spíše ve spojitosti s ochranou státní hranice.

Pro vládu premiéra Módího tak zůstává vypořádání se s přeshraniční migrací z Bangladéše nelehkým úkolem. Narůstající migrace z Bangladéše je příčinou socio-etnických konfliktů ve státech jako Ásám, kde se místní obyvatelstvo obává, že se stane menšinou ve vlastní zemi díky přílivu bangladéšských migrantů (viz 4.7.3 Národní registr občanů Ásámu). S tímto úkolem se do dnešního dne nedokázala efektivně vypořádat žádná indická vláda.

Příčiny jako negramotnost a s tím spojené nízké právní vědomí, snaha vymanit se z tíživé ekonomické situace, vízové obtíže či přírodní kalamity přispívají k nelegální migraci, jež představuje slušný zdroj příjmů nejen pro převaděče, ale také příležitost pro korupci příslušníků pohraniční stráže a pracovníků pasové a celní kontroly.³¹³

Další problém představuje pašování dobytka. Jedná se o dobře organizovanou trestnou činnost, ze které mají pašeráci vysoké příjmy. Indická strana se proti ní snaží bojovat. V roce 2016 zabavila indická pohraniční stráž na hranici

http://www.censusindia.gov.in/Data_Products/Data_Highlights/Data_Highlights_link/data_highlights_D1D2D3.pdf.

³¹⁰ BHARDWAJ, Sanjay. *Illegal Bangladeshi Migration: Evaluating India-Bangladesh Approaches*. *Centre for Land Warfare Studies Journal* [online]. 2014 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: https://www.claws.in/images/journals_doc/2042080227_SanjayBhardwaj.pdf a MINISTRY OF HOME AFFAIRS. *Rajya Sabha Unstarred Question No. 55. Government of India* [online]. 2016-11-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://mha.gov.in/MHA1/Par2017/pdfs/par2016-pdfs/rs-161116/55.pdf>.

³¹¹ JAMWAL, N. S. *Border Management: Dilemma of Guarding the India-Bangladesh Border*. *Institute for Defence Studies and Analysis* [online]. 2004, 28/1. s. 14 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: https://idsa.in/system/files/strategicanalysis_Jamwal_0304.pdf.

³¹² Bangladesh Will Take Illegal Immigrants But India Must Prove They Are Ours: Rizvi. *India Today* [online]. 2018-10-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/bangladesh-will-take-illegal-immigrants-but-india-has-to-prove-they-are-ours-gowher-rizvi-1356715-2018-10-05>.

³¹³ V žebříčku korupce podle Transparency International za rok 2018 se Bangladéš umístil na 149. místě ze 175 hodnocených zemí, přičemž dlouhodobě nedochází ke zlepšení situace, spíše naopak viz Corruption Perception Index 2018. *Transparency International* [online]. 2018 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

s Bangladéšem téměř 40 tisíc kusů dobytka, zatímco v roce 2017 to bylo již jen 16,5 tisíce a podobná situace se opakovala i v roce 2018. Pašování skotu, který hinduisté považují za posvátný, je citlivým politickým tématem. Z Indie do Bangladéše se nepašuje jen hovězí dobytek, ale také například rýže nebo obilniny.³¹⁴

Hraniční management představuje součást bilaterálního dialogu obou zemí. Ukazuje se, že aktivní spolupráce obou států v této oblasti pomáhá rozkrýt i vnitrostátní kriminalitu, například nelegální držení zbraní. V poslední době byly v Bangladéši objeveny nelegální sklady zbraní a munice blízko pozemní hranice s indickým státem Tripura, což vyvolává spekulace o tom, že mohly sloužit povstalcům v tomto a dalších indických státech.³¹⁵

V Indii se ilegální přistěhovalci z Bangladéše stává vnitropolitickým tématem. Nejvíce je tímto tématem zatížen indický stát Ásám, který se rozhodl na protest proti bangladéšským přistěhovalcům vytvořit národní registr indických občanů.

4.7.3 Národní registr občanů Ásámu

Vláda státu Ásám, v jejímž čele stojí Indická lidová strana, se rozhodla aktualizovat národní registr občanů založený v roce 1951. Tato iniciativa je primárně namířena proti značnému počtu Bangladéšanů, kteří se do indického svazového státu Ásám přestěhovali nelegálně. Ásámská vláda se rozhodla postupovat nekompromisně v duchu hesla detekovat – vymazat – deportovat (angl. *detect–delete–deport*),³¹⁶ což vyvolává značné znepokojení nejen na straně

³¹⁴ Vedle opatření proti pašování skotu vznikl v březnu 2016 on-line systém prevence pašování rýže a obilnin z Indie do Bangladéše. Tento systém sledování poskytuje data o pozici, pohybu, kvalitě a kvantitě rýže a obilnin viz CHATTERJI, Rakhahari, Anasua BASU and Ray CHAUDHURY. *India-Bangladesh Connectivity: A Year After Modi's Visit. Observer Research Foundation Special Report* [online]. 2016, s. 6 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/06/ORF_SpecialReport_14.pdf.

³¹⁵ DAS, Pushpita. *The India-Bangladesh Border: A New Beginning. Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2011-10-10, s. 372 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://idsa.in/idsacomments/TheIndiaBangladeshBorderANewBeginning_pdas_101011 a DEB, Debraj. *Tripura: Live Ammunition Found near Indo-Bangla Border. Indian Express* [online]. 2019-02-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/north-east-india/tripura/tripura-live-ammunition-found-near-indo-bangla-border-5587254/>.

³¹⁶ LAKSHMI, Rama. *Trump Calls for Mass Deportations. This Indian State is Already Weeding out Undocumented Muslims. The Washington Post* [online]. 2016-11-27 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://bit.ly/world_asia_pacific_trump_calls_for_mass_deportations_his_indian_state_is_already_weeding_out_undocumented_muslims_2016_11_23.

všech těch, kteří do Ásámu přišli nelegálně, ale také těch, kteří se zde již narodili a vyrostli, a mají tudíž pocit, že žijí ve svém státě. Když úřady 30. července 2018 zveřejnily seznam občanů sestavený z různých předcházejících evidencí, nenašly na něm svá jména bezmála 4 miliony obyvatel Ásámu. Vzhledem k tomu, že se jednalo v mnoha případech nikoli o muslimské, ale o hinduistické Bengálce, vyvolalo zveřejnění seznamu značnou kontroverzi a také lokální nepokoje. Toho využili opoziční politici, kteří se ostře ohrazovali vůči motivům a účelům tohoto kroku.³¹⁷

Dolní komora indického Parlamentu Lók Sabhá, přijala 19. ledna 2019 novelu Zákona o státním občanství (*Citizenship (Amendment) Bill, 2016*). Ta měla umožnit příslušníkům šesti menšin, jmenovitě hinduistům, sikhům, džinistům, křesťanům a pársům, kteří přišli do Indie z Bangladéše, Pákistánu či Afghánistánu před 31. prosincem 2004, nabýt indické státní občanství na základě vlastní žádosti a po důkladném prošetření. Minimální doba trvalého pobytu pro udělení možnosti získat indické občanství byla tímto zákonem redukována z 12 na 7 let. Zákon se neměl omezit pouze na osoby žijící ve státě Ásám, naopak se měl vztahovat na všechny perzekuované migranty, pobývajících v jakémkoliv svazovém státě nebo teritoriu Indie. Těmto navíc byla již v letech 2015 a 2016 udělována dlouhodobá víza za účelem strpění pobytu.³¹⁸ S novelou zákona byla zároveň přijata opatření pro efektivní implementaci tzv. Ásámské dohody (*Assam Accord*) z roku 1985 a především její šesté klauzule, garantující ochranu a podporu kulturní, společenské a jazykové identity obyvatel Ásámu.³¹⁹ Návrh nového zákona však nakonec „spadl pod stůl“, neboť jej nestačila projednat horní komora parlamentu Rádžja Sabhá na svém posledním zasedání před parlamentními volbami na přelomu dubna a května 2019. Situaci tak bude řešit až vláda nová, sestavená po volbách.

Vzhledem k tomu, že návrh na deportaci nelegálních přistěhovalců iniciovala Indická lidová strana premiéra Naréndry Módího, je zřejmé, že pokud by k ní

³¹⁷ Govt, Oppn Clash Over NRC in Parliament. *The Times of India* [online]. 2018-07-31 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/govt-oppn-clash-over-nrc-in-parliament/articleshow/65205900.cms>.

³¹⁸ PRESS INFORMATION BUREAU. Union Home Minister Introduces the Citizenship Amendment Bill, 2019 in Lok Sabha. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2019-01-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=187310>.

³¹⁹ ASSAM ACCORD. Assam Accord and its Clauses. *Government of Assam* [online]. 2019-01-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://assamaccord.assam.gov.in/portlets/assam-accord-and-its-clauses#Clause%206%20:%20Constitutional,%20Legislative%20&%20Administrative%20safeguards>.

došlo, zcela nepochybně by to poškodilo vztahy Indie s Bangladéšem, na čemž ale Módí jako premiér nemá zájem. Pokud ale podpoří variantu, aby již příšedší Bangladéšané v Ásámu zůstali, je zřejmé, že by tím BJP v Ásámu značně ztratila na popularitě. Bude proto zajímavé sledovat, jaké řešení v otázce národního registru občanů žijících v Ásámu bude nakonec přijato.

Předseda vlády státu Ásám Sarbánanda Sonojál, který je také významným funkcionářem BJP, mezitím naznačil, že kdo nebude na seznamu, může se přestěhovat do jiného indického státu.³²⁰ Bangladéšané usazení v Ásámu ale nechtějí opustit své majetky a také stát, jehož řeč je velice podobná jejich mateřštině.

4.7.4 Otázka Rohingů

Během poslední uprchlické vlny, v letech 2016-2017 absorboval Bangladéš více než 700 tisíc rohingských uprchlíků, kteří v obavách o svůj život uprchli z Myanmaru do sousedního Bangladéše. Celkový počet Rohingů na území Bangladéše dnes činí téměř milion osob. Zatímco Bangladéš Rohingy i přes tento obrovský počet přijal a zřídil pro ně uprchlický tábor nedaleko města Káks bádžár (*Cox's Bazar*) na jihovýchodě země, Indie zvolila přístup zcela odlišný; rohingské uprchlíky považuje za nelegální migranty a některé z nich deportuje zpět do Myanmaru. Téma rohingských uprchlíků je tak jedno z mála témat, na kterých se Indie s Bangladéšem neshodnou.

Za posledních 10 let lze vyzorovat tři fáze přístupu Indie k rohingské krizi. První fáze následovala po výbuchu násilí v roce 2012, kdy Indie považovala konflikt za vnitřní záležitost, ale její sympatie byly na straně Myanmaru. Tehdejší indický ministr zahraničních věcí Salmán Khuršíd navštívil Rakhinský stát a oznámil humanitární pomoc Myanmaru ve výši 1 milionu USD. Indie se tehdy nebránila, ať již vědomě nebo nevědomě, přílivu rohingských uprchlíků a v bilaterálních vztazích s Myanmarem se z něj nestalo téma. Tehdejší vysoký komisař OSN pro uprchlíky a dnešní generální tajemník OSN António Guterres navštívil Indii a vyjádřil „vysoké uznání za indickou starou tradici tolerance a

³²⁰ NRC About 'Detect, Delete, Deport,' Those Not on Final List Will Have to go Back to Their Country, Says BJP General Secretary Ram Madhav. India.com [online]. 2018-09-11 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.india.com/news/india/nrc-about-detect-delete-deport-those-not-on-final-list-will-have-to-go-back-to-their-country-says-bjp-general-secretary-ram-madhav-3318637/>.

porozumění, které manifestovala v politice ochrany a asistence uprchlíkům“ a ve „striktním uplatňování principu *non-refoulementu*³²¹ a dobrovolné repatriace.“³²²

Po volbách v květnu 2014, kdy k moci přišla Módího vláda vedená BJP, již rohingská krize přesáhla regionální dimenzi, když Thajsko, Malajsie a Indonésie začaly nepouštět ke svým břehům přeplněné lodě s Rohingy, v důsledku čehož se stovky z nich utopily. Dillí se tenkrát k výzvám, aby Rohingy přijalo, postavilo odmítavě.

Druhá fáze přišla v polovině roku 2017, kdy Indie oznámila, že plánuje deportovat na 40 tisíc Rohingů jako nelegální imigranty.³²³ V témže roce, krátce po teroristickém útoku na policejní a vojenská zařízení v Myanmaru, ke kterým se přihlásila rohingská povstalecká skupina (*Arakan Rohingya Salvation Army*) navštívil Myanmar premiér Módí. Ve společném prohlášení premiérů byly teroristické útoky odsouzeny, ale o uprchlické krizi Rohingů se v něm nemluvalo. Jednostranná pozice indické vlády proto musela být cizelována ve vztahu k Bangladéši, který poté, co většinu uprchlíků přijal, žádal Indii o pomoc.

Za účelem humanitární asistence Rohingům nacházejícím se v uprchlických táborech v Bangladéši Indie 14. září 2017 spustila tzv. Operaci Insániját,³²⁴ čímž měla jejich obyvatele odradit od další emigrace do Indie. S přístupem centrální vlády se však neztotožnila vláda Západního Bengálska, která jim vyjadřovala podporu. Přestože tímto svým stanoviskem pozici centrální vlády nezměnila, i tak dala Dillí jasně najevo, že v těchto záležitostech je třeba brát v úvahu také hlasy jednotlivých indických svazových států. Když 9. října 2017 přicestovala do Bangladéše indická ministryně zahraničních věcí Sušma Svarádž, znovu ujistila bangladéšskou vládu o tom, že ji Dillí plně podporuje.

³²¹ V Mezinárodním uprchlickém právu a v jeho nejširším smyslu znamená princip *non-refoulementu* zákaz nuceného přesunu či navrácení osoby do země, kde by jí hrozilo porušení jejích základních lidských práv.

³²² YHOME, K. Examining India's Stance on the Rohingya Crisis. *Observer Research Foundation Issue Brief* [online]. 2018, 247. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/examining-indias-stance-on-the-rohingya-crisis/>.

³²³ India Plans to Deport 40,000 Rohingyas. *The Daily Star* [online]. 2017-08-12 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/india-plans-deport-40000-rohingyas-1447324>.

³²⁴ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Operation Insaniyat – Humanitarian Assistance to Bangladesh on account of Influx of Refugees. *Government of India* [online]. 2017-09-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: [https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/28944/Operation Insaniyat Humanitarian assistance to Bangladesh on a ccount of influx of refugees](https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/28944/Operation%20Insaniyat%20Humanitarian%20assistance%20to%20Bangladesh%20on%20a%20ccount%20of%20influx%20of%20refugees).

Ve druhé fázi, pokud odhlédneme od geopolitiky, humanitárních obav a od principu nevměšování se do vnitřních záležitostí, se objevily dva faktory, které změnily přístup Indie: prvním byly rostoucí obavy o bezpečnost v Indii a druhým potřeba diplomatického balancování mezi Bangladéšem a Myanmarem. Dillí přitom bylo schopno zformulovat tři teze přístupu indické vlády: 1) návrat do normálu může přijít jen s návratem rohingských utečenců zpět do Rakhinského státu, což znamenalo, že Dillí počítá nejen s návratem Rohingů z Bangladéše, ale také z Indie, 2) jediným dlouhodobým řešením je socio-ekonomický rozvoj Rakhinského státu a 3) zachovat konstruktivní dialog jak s Myanmarem, tak i s Bangladéšem. Dne 20. prosince 2017 navštívil Myanmar nejvyšší státní úředník Ministerstva zahraničních věcí Indie (*Foreign Secretary*) Subrahmanjam Džajašankar a podepsal zde memorandum o programu rozvoje Rakhinského státu. Indie v něm slíbila rozvojovou pomoc ve výši 25 milionů USD na pětiletý rozvojový projekt.

Po velké uprchlické vlně v létě 2017 informovala média o tom, že se Indie chystá deportovat zpět do Myanmaru na 40 tisíc rohingských uprchlíků, včetně 16,5 tisíc těch, jež jsou zaregistrováni jako uprchlíci místní úřadovnou OSN pro uprchlíky (UNHCR). Indický státní ministr vnitra Kiren Ridžídžu tyto zprávy potvrdil slovy, že Indie není signatářem ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951.³²⁵ Rohingské uprchlíky označil za nelegální migranty s tím, že neexistuje žádný právní základ pro to, aby v Indii žili a že každý nelegální migrant bude deportován.³²⁶

Proti takové argumentaci se však postavila nejen UNHCR ale také řada lidskoprávních organizací, takže k masové deportaci nakonec nedošlo. Indie však jednala o deportaci Rohingů nejen s Myanmarem, ale také s Bangladéšem. Záměr indické vlády deportovat Rohingy řešil dokonce indický Nejvyšší soud, kde indické ministerstvo vnitra deportační plán odůvodňovalo mj. informacemi zpravodajských služeb o tom, že Rohingové mají napojení na militantní skupiny sídlící v Pákistánu a že jsou tedy bezpečnostní hrozbou.³²⁷ Rohingové byli údajně

³²⁵ Signatářem ženevské Úmluvy o právním postavení uprchlíků není ani Bangladéš, přesto se jeho chování vůči rohingským uprchlíkům zcela odlišuje od Indie.

³²⁶ DAS, Krishna N. and Sanjeev MIGLANI. India Says to Deport All Rohingya Regardless of U.N. Registration. *Reuters* [online]. 2017-08-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-india-idUSKCN1AU0UC>.

³²⁷ MOHANTY, Suchitra and Krishna N. DAS. Seeking to Deport Rohingya, India Tells Court Has Evidence of Militant Links. *Reuters* [online]. 2017-08-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z:

zapojení do akcí Islámského státu a jiných extremistických skupin, aby v Indii podnítily komunální a sektářské násilí. Nejvyšší soud však deportační plán zamítl s tím, že je třeba vidět celý problém holisticky a vyrovnat se také s lidskoprávními a humanitárními aspekty.³²⁸

Na počátku května 2018 do Myanmaru přicestovali zástupci Rady bezpečnosti OSN doprovázeni představiteli sousedních zemí Indie, Laosu a Thajska. Navštívili také Bangladéš, kde premiérka Hasína vyjádřila názor, že Bangladéš očekává, že hlavní úlohu při řešení uprchlické krize budou hrát Indie, Čína, Rusko a Japonsko.³²⁹ Ministryně zahraničních věcí Indie Sušma Svarádž během své návštěvy v Myanmaru ve dnech 10. a 11. května 2018 vyjádřila důležitost bezpečného, urychleného a udržitelného návratu utečenců do Rakhinského státu.³³⁰ To indikuje určitý posun v porovnání s předchozí pozicí, kdy Indie vybízela v otázce udržení situace v Rakhinském státu ke zdrženlivosti.

Zatímco Bangladéš čelí největšímu přílivu uprchlíků v historii, Indie se s ním vyrovnává po svém, postupně deportuje jednotlivé rohingské rodiny, u kterých je prokázáno, že přišly do Indie nelegálně.³³¹ Nevstřícný oficiální postoj Indie, nepřijetí Rohingů indickým obyvatelstvem i zloba většinového indického obyvatelstva proti muslimům, to vše jsou faktory, jež přispívají k tomu, že někteří Rohingové, kteří uprchli do Indie, se nyní pokouší přejít do Bangladéše. Například v polovině ledna 2019 média informovala, že za prvních 14 dní roku 2019 přešlo z Indie do Bangladéše minimálně 1300 rohingských uprchlíků.³³² Některým se to však nezdaří a poté, co opustí Indii, zůstávají v neutrální zóně na pozemní hranici. V lednu 2019 informovalo indické ministerstvo zahraničních věcí o 31 takových

<https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-india/seeking-to-deport-rohingya-india-tells-court-has-evidence-of-militant-links-idUSKCN1BT176>.

³²⁸ SHIVSHANKAR, V. SC Urges Centre to Look at Rohingya Issue as a Humanitarian One. *The Wire* [online]. 2017-10-13 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://thewire.in/law/sc-puts-centres-plans-deport-rohingya-muslims-hold>.

³²⁹ <https://southasiamonitor.org/news/hasina-urges-india-others-to-help-resolve-rohingya-crisis/inthenews/27125>

³³⁰ India for Safe, Sustainable Return of Rohingyas: Sushma Swaraj. *The Times of India* [online]. 2018-05-11 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/india-for-safe-sustainable-return-of-rohingyas-sushma-swaraj/articleshow/64125268.cms>.

³³¹ BHAUMIK, Anirban. Deportation of Rohingyas in Accordance with Indian Laws. *Deccan Herald* [online]. 2019-04-04 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.deccanherald.com/national/deportation-of-rohingyas-in-accordance-with-indian-laws-727027.html>.

³³² Over 1,000 Rohingya Flee India for Bangladesh Fearing Crackdown. *Al Jazeera* [online]. 2019-01-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/1000-rohingya-flee-india-bangladesh-fearing-crackdown-190116164623256.html>.

případech.³³³ Téma Rohingů bylo proto jedním z jednání nového bangladéšského ministra zahraničních věcí Ábul Kálám Ábul Momena v Dillí dne 7. února 2019.³³⁴ Bangladéš apeluje na Indii, jež má lepší vztahy s Myanmarem než Bangladéš, aby se snažil o vyřešení této humanitární krize tak, aby se uprchlíci mohli vrátit zpět do Myanmaru.

Indie se však k prosbám Bangladéše nestaví příliš aktivně. Její politika ve vztahu k uprchlické krizi Rohingů je postavena na konkurenci s Čínou, na ekonomických zájmech a ambicích Indie v Myanmaru, na křehké geopolitice indického severovýchodu i na narůstajícím hinduistickém nacionalismu v Indii.³³⁵

4.7.5 Spolupráce v oblasti obrany

V posledních několika letech zaznamenala obranná spolupráce Indie a Bangladéše významný pokrok. Svědčí o tom množství vzájemných návštěv, tréninkové programy, společná cvičení, humanitární asistence i pomoc s odstraňováním následků přírodních katastrof. Obě země také navzájem deklarují zájem společně se zabývat mezinárodními hrozbami, zejména bojovat proti terorismu.

Začátek vztahů v oblasti obrany mezi oběma zeměmi lze zasadit už do roku 1971, kdy indická armáda aktivně podporovala bangladéšské bojovníky ve válce za nezávislost Bangladéše. Dne 19. března 1972 podepsaly obě země dohodu o přátelství, která byla vnímána i jako bezpečnostní a vojenský pakt. Smlouva totiž obsahovala ustanovení, že žádná ze zemí nevstoupí do žádné vojenské aliance proti druhé zemi, že se zdrží jakékoli agrese proti sobě navzájem a že nezneužijí své území proti druhé zemi. Smlouva navíc naznačila pro případ, že jednu zemi bude ohrožovat nějaká třetí země, že Indie a Bangladéš budou tuto situaci

³³³ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Official Spokesperson's Response to a Question about the Presence of "Rohingya" Refugees Stranded on the India-Bangladesh Boundary in the Tripura Sector. *Government of India* [online]. 2019-01-22 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z:

<https://mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/30934/Official+Spokespersons+response+to+a+question+about+the+presence+of+Rohingya+refugees+stranded+on+the+IndiaBangladesh+boundary+in+the+Tripura+sector>

³³⁴ BHATTACHERJEE, Kallol. Rohingya Issue Dominates India-Bangladesh Discussions. *The Hindu* [online]. 2019-02-07 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z:

<https://www.thehindu.com/news/national/rohingya-issue-dominates-india-bangladesh-discussions/article26207028.ece>

³³⁵ KAMDAR, Bansari. Indian Refugee Policy and the Rohingyas. *The Diplomat* [online]. 2018-10-04 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2018/10/indian-refugee-policy-and-the-rohingyas/>.

vzájemně konzultovat a přijmou účinná opatření na eliminaci hrozby a zajištění míru a bezpečnosti v jejich zemích. Dohoda byla uzavřena na 25 let, ale dosud nebyla obnovena.³³⁶

V pozdějších letech však byly vojenské kontakty mezi oběma zeměmi jen sporadické a až do návštěvy premiérky Hasíny v Indii v roce 2017 neexistoval mezi Indií a Bangladéšem žádný domluvený mechanismus spolupráce v sektoru obrany.

Bangladéš po dlouhou dobu nedbal obav Indie o vlastní bezpečnost a jejich snah eliminovat povstalecké skupiny v severovýchodních indických státech, které měly bezpečné útočiště v Bangladéši a které vyvíjely různé přeshraniční aktivity. Indie se také domnívala, že Bangladéš může sloužit i jako tranzitní bod pro různé militanty z Pákistánu, neboť zatímco indicko-pákistánská hranice byla poměrně dobře kontrolovaná, indicko-bangladéšská hranice se dala snadno překročit.

V roce 2008, kdy v Bangladéši vládla dočasná úřednická vláda nezatěžkaná žádnou ideologií, navštívil Indii velitel bangladéšských pozemních sil (*Chief of Army Staff*) generál Maín Uddin Áhmed. Jeho návštěvou byl navázán kontakt s indickou armádou a byl zahájený dialog o spolupráci v obraně, obchodu a dopravě.³³⁷

Premiérka Hasína po svém nástupu k moci v roce 2009 slíbila, že zakročí proti kriminálním skupinám, které měly své nekalé zájmy v Indii. Bangladéš pak vzápětí podnikl kroky, jež pomohly zatknout mnohé povstalce, včetně lídra Spojené fronty osvobození Ásámu (*United Liberation Front of Assam*) Aurabindy Rádžkhovy a představitele Národní demokratické fronty Bodolandu (*National Democratic Front of Bodoland*) Raňdžana Daimaryho. Tím výrazně stoupla hodnověrnost Hasíny v Indii.³³⁸

V současné době se pravidelně setkávají velitelé pozemních sil, námořnictva i letectva, a čas od času také prezidenti obou zemí, kteří jsou veliteli ozbrojených sil. Bývalý indický prezident Pranáb Mukherdží navštívil Bangladéš v březnu 2013, bangladéšský prezident Ábdul Hámid navštívil Indii v prosinci 2014. Bylo

³³⁶ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Treaty of Peace and Friendship. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5621/Treaty+of+Peace+and+Friendship>.

³³⁷ RASHID, Harunur. Gen. Moeen U Ahmed's Visit to India: Timely and Significant. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2008-03-08 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: <http://www.ipcs.org/focusthemselves.php?articleNo=2509>.

³³⁸ BHATTACHARJEE 2016, s. 1.

to poprvé, co na nejvyšší úrovni došlo ke korigování názorů na spolupráci obou zemí v oblasti obrany a bezpečnosti.

Bangladéš má také poměrně čilou spolupráci v oblasti obrany s Čínou, což Indii znepokojuje. Čína byla první zemí světa, se kterou Bangladéš podepsal dohodu o spolupráci v oblasti obrany. Bylo to během návštěvy tehdejší premiérky Kháledy Ziji v prosinci 2002 v Číně.³³⁹ V roce 2013 zakoupil Bangladéš od Číny dvě ponorky, což bylo tehdy interpretováno jako jasný důkaz trvalé bangladéško-čínské vojenské spolupráce.³⁴⁰ V roce 2014 byly podepsány další čínsko-bangladéšská ujednání na nižších úrovních týkající se obranné spolupráce.³⁴¹ Čína je dnes největším dodavatelem zbraní do Bangladéše.³⁴²

Indie se od té doby začala vůči Bangladéši více snažit a nabízet spolupráci, což vyústilo v podepsání rámcového memoranda o obranné spolupráci mezi oběma zeměmi v dubnu 2017 během návštěvy premiérky Hasíny v Indii. Byla také podepsána memoranda o spolupráci vojenských akademií a o vydělení kreditní úvěrové linky Bangladéši ze strany Indie ve výši 500 milionů USD na nákup náhradních dílů k ruským stíhačkám MiG-29S a za účelem posouzení nákupu stíhaček MiG-35 pro bangladéšské letectvo BAF (*Bangladesh Air Force*) z Ruska.³⁴³ Veřejnost však oznámení o tom nepřijala příliš vstřícně a i někteří vysocí představitelé vyjadřovali obavy, že Čína vojenské sblížení Bangladéše s Indií nepřijme s nadšením.³⁴⁴

³³⁹ KAPILA, Subhash. Bangladesh-China Defence Co-Operation Agreement's Strategic Implications: An Analysis. South Asia Analysis Group [online]. 2003-01-14 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.southasiaanalysis.org/paper582>.

³⁴⁰ BHATTACHARJEE, Joyeeta. India-Bangladesh Defence Cooperation: Coming of Age, at Last? *Observer Research Foundation Issue Brief* [online]. 2018, no. 250. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2018/07/ORF_IssueBrief_250_India-Bangladesh_FinalForUpload.pdf.

³⁴¹ HASIB, Nurul Islam. 4 Military Agreements Signed with China. *Bangladesh News 24* [online]. 2014-05-12 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2014/05/12/4-military-agreements-signed-with-china>.

³⁴² SHIKHA, Dibya. Bangladesh-China: Respective Objectives and Strategies. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-05-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4476.

³⁴³ KORABLINOV, Alexander. India to Finance Bangladeshi Purchase of Russian Arms and Spares. *Russia Beyond* [online]. 2017-04-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.rbth.com/defence/2017/04/06/india-to-finance-bangladeshi-purchase-of-russian-arms-and-spares_736061.

³⁴⁴ HOSSAIN, Mohammad. Why Bangladeshis are Saying No to the India-Bangladesh Defence Pact. *World Bulletin* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.worldbulletin.net/news-analysis/why-bangladeshis-are-saying-no-to-the-india-bangladesh-defence-pact-h187589.html>.

Některá partnerská pracoviště, která mezi sebou podepsala příslušná memoranda o spolupráci, umožňují vzájemnou výměnu studentů.³⁴⁵ Uskutečňují se také společná vojenská cvičení. Velký význam obě země přikládají operaci *Sampriti*, která je společným cvičením obou armád proti terorismům. Těchto operací se uskutečnilo již osm, předposlední v listopadu 2017 ve Vairengte v Mizóramu a poslední od 2. do 15. března 2019 v Tángáilu v Bangladéši.³⁴⁶ Zúčastnil se ho za Bangladéš 36. východobengálský prapor, za Indii 9. prapor *Rajputana Rifles*. Součástí cvičení byly i operace v boji proti povstalcům a proti terorismu za užití taktických zbraní v rámci mandátu OSN.

Skutečnost, že v posledních letech obě země kladou důraz na udržování dobrých vztahů, neznamená, že by obě země byly příkladnými spojenci. Naopak, mezi oběma zeměmi a zejména mezi jejich armádami panovala v minulosti značná nedůvěra, která dosud zcela nevymizela. Jedná se zejména o stále nedostatečnou spolupráci při potírání radikalizovaných skupin, které ohrožují bezpečnost nejen obou zemí ale celého regionu. I když se Bangladéš snaží o politiku nulové tolerance vůči terorismu, i nadále existují osoby, které se z území Bangladéše vydávají páchat teroristické činy v sousední Indii. Proto velký potenciál do budoucna skýtá vzájemná spolupráce v boji proti terorismu.

Stejně tak velký potenciál při spolupráci ozbrojených složek obou zemí existuje ve vzájemné pomoci a asistenci (*Humanitarian Assistance and Disaster Relief*) při zvládnutí přírodních katastrof, jakými jsou zejména časté cyklóny v oblasti Bengálského zálivu.

4.7.6 Námořní bezpečnostní spolupráce

Námořní bezpečnostní spolupráce obou zemí se omezuje pouze na oblast Bengálského zálivu. Je zaměřena na boj proti pirátství,³⁴⁷ na společné námořní

³⁴⁵ Memorandum o spolupráci v oblasti strategických a operačních studií podepsala indická Defence Services Staff College ve Wellingtonu ve státě Tamilnádu s bangladéšskou Defence Services Command and Staff College v Mírpuru v Dháce. Memorandum o spolupráci podepsaly také indická Národní akademie obrany (National Defence College) v Dillí a bangladéšská Národní akademie obrany (National Defence College) v Dháce.

³⁴⁶ PRESS INFORMATION BUREAU. Curtain Raiser: India-Bangladesh Joint Military Exercise Sampriti – 2019. *Ministry of Defence, Government of India* [online]. 2019-02-26 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=188952>.

³⁴⁷ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Indian Coast Guard of the Republic of India and Bangladesh Coast Guard of the People's Republic of Bangladesh for the Establishment of Collaborative Relationship to Combat Transnational Illegal Activities at Sea and Develop

hlídky³⁴⁸ a spolupráci při zvládání přírodních katastrof. Všechny tyto aktivity jsou zahrnuty ve smluvních dokumentech, které spolu Indie a Bangladěš podepsali v červnu 2015 během návštěvy premiéra Módího v Bangladěši.

Od té doby se uskutečnilo jen několik málo společných námořních akcí, například indická flotila navštívila ve dnech 11.-15. listopadu 2016 bangladéšský přístav Čattagrám. Indie také nabídla Bangladěši výcvik personálu dvou ponorek, jež Bangladěš zakoupil od Číny,³⁴⁹ přičemž výcvik se měl uskutečnit v indické námořní akademii Sátaváhana ve Višákhapatnamu ve státě Ándhrapraděš.

V kontextu dobrých vojenských vztahů Bangladěše s Čínou je otázka, zda Indie v budoucnu dokáže nabídnout Bangladěši něco konkrétnějšího k dalšímu posílení společné odpovědnosti za námořní bezpečnost v Bengálském zálivu. Zatím to nedokázala a je evidentní, že Indie rostoucím vztahům Číny s Bangladěšem zatím nestačí konkurovat.

4.7.7 Spolupráce v oblasti změny klimatu

Prognózy naznačují, že díky stoupající hladině světového oceánu a stále častějším a ničivějším záplavám způsobeným klimatickými změnami, bude pokračovat také degradace zemědělské půdy a její zasolování.³⁵⁰ Protože v Bangladěši již nyní existuje nedostatek obdělávatelné půdy, je pravděpodobné, že čím dál vyšší procento Bangladěšanů bude imigrovat do sousední Indie.³⁵¹ Tento problém proto musí obě země řešit společně. Indie věnovala Bangladěši 50

Regional Cooperation. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2415.pdf>.

³⁴⁸ India, Bangladesh Start First Coordinated Patrol. *Naval Today* [online]. 2018-06-28 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://navaltoday.com/2018/06/28/india-bangladesh-start-first-coordinated-patrol/>.

³⁴⁹ SMITH, Jeff M. Why China's Submarine Deal with Bangladesh Matters. *The Diplomat* [online]. 2017-01-20 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2017/01/why-chinas-submarine-deal-with-bangladesh-matters/>.

³⁵⁰ CHEN, Joyce J. and Valerie Mueller. Coastal Climate Change, Soil Salinity and Human Migration in Bangladesh. *Nature Climate Change* [online]. 2018. s. 981-985. Dostupné z: <https://www.nature.com/articles/s41558-018-0313-8>.

³⁵¹ BHATTACHARYA, Ananya. Climate Change May Force 200,000 People in Bangladesh to Migrate. *Quartz India* [online]. 2018-10-23 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://qz.com/india/1432375/climate-change-may-force-200000-people-in-bangladesh-to-migrate/>.

milionů indických rupií v rámci Indické nadace pro změny klimatu (*India Endowment for Climate Change*).³⁵²

³⁵² MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Ministry of External Affairs of the Republic of India and Department of Environment, Ministry of Environment & Forest of the People's Republic of Bangladesh Relating to Grant Assistance from Government of India under the India Endowment for Climate Change in South Asia (IECC-SA) for Installation of 70,000 Improved Cook Stoves (ICS) in Selected Areas of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2417.pdf>.

5. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vyložit současné vztahy Indie a Bangladéše v důležitých oblastech spolupráce a na základě tohoto výkladu poukázat na geostrategický význam Bangladéše pro Indii, respektive její zahraničněpolitické i vnitropolitické zájmy. Práce nejprve obsahuje historický exkurz do vzniku Bangladéše v roce 1971 a pokračuje vývojem těchto vztahů až do roku 2014, kdy po všeobecných volbách došlo v Indii ke změně vládní strany z Indického národního kongresu na Indickou lidovou stranu. Další desítky stran pak popisují současný stav těchto vztahů v politické, ekonomické i bezpečnostní oblasti. Na základě tohoto rozboru je možné konstatovat, že Bangladéš je pro Indii významnou zemí, a že jej současná indická zahraniční politika považuje za absolutně nejdůležitějšího partnera ve svém sousedství, což naznačují mnohé primární prameny a různé analýzy v novinových a časopiseckých článcích, ale zatím toto poznání nefiguruje téměř v žádné knižně vydané odborné literatuře.

Například před 5 lety v roce 2014 napsal Filip Němec podobnou diplomovou práci na téma „Geopolitické aspekty vztahu Indie a Bangladéše“.³⁵³ V jejím závěru tvrdí, že role geopolitických faktorů ve vztahu Indie a Bangladéše „nesmí být přeceňována, a to s ohledem na vnitřní politickou dynamiku obou zemí, která je určujícím faktorem vzájemných vztahů“ a že „vztah k Indii je důležitým politickým tématem především v Bangladéši“. Dnes by jeho závěr byl zřejmě jiný.

Důležitost této diplomové práce spočívá v tom, že přináší aktuální, a tedy jiná fakta než práce dřívější. Indie a Bangladéš mají za sebou již několik let tak hlubokého partnerství, že jej obě země označují za „více než strategické“ a že v nejbližších letech je evidentně čeká další podstatný rozvoj vzájemných vztahů ve všech možných oblastech.

Je nepochybné, že za výbornou kondicí vztahů mezi oběma zeměmi stojí především předsedové vlád, tj. premiérka Šejch Hasína a premiér Naréन्द्रa Módí. Hasína je premiérkou Bangladéše od roku 2009 již ve třetím volebním období po sobě. Poslední volby v prosinci 2018 jí opět daly velmi silný mandát a premiér Módí si tehdy dal záležet na tom, aby byl prvním ze všech státníků, kdo jí k tomuto

³⁵³ NĚMEC, Filip. *Geopolitické aspekty vztahu Indie a Bangladéše*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

úspěchu poblahopřál.³⁵⁴ Módí tehdy Hasínu ujistil, že Indie bude Bangladéš i nadále podporovat v jeho úsilí o rozvoj.

Módí je premiérem Indie od roku 2014 ve druhém volebním období po sobě. Poslední volby, jež se v Indii konaly na přelomu dubna a května 2019, mu také daly velmi silný mandát. A tentokrát to byla Hasína, která byla jednou z prvních, kdo Módímu blahopřál. V blahopřejném dopise uvedla, že Bangladéš přikládá vztahům s Indií tu nejvyšší důležitost a že jsou tyto vztahy založeny na skutečně dobré vůli, vzájemné důvěře a respektu. Na důkaz mimořádně blízkých a srdečných vztahů premiérka Hasína Módímu hned v den předběžného vyhlášení výsledků voleb také telefonovala. Indické ministerstvo zahraničí zveřejnilo, že se oba lídři zavázali pokračovat v pozvedávání vztahů Indie a Bangladéše do „dosud nepoznaných nových výšek“ a že oba považují za důležité urychleně zkompletovat současné plány na prohlubování partnerství v oblasti bezpečnosti, obchodu, dopravy, energetiky a mezilidských vztahů, neboť ve světle připravovaných oslav stého výročí narození zakladatele Bangladéše Šejcha Mudžíba Rahmána v roce 2020 a 50. výročí osvobození Bangladéše v roce 2021 budou mít následující tři roky specifický význam.³⁵⁵

Z tohoto pohledu bude zajímavé sledovat, jak se budou v budoucnu vyvíjet dosud nevyřešené spory a kauzy mezi oběma zeměmi. Ať už se jedná o sdílení vody z řeky Tisty, kterou Bangladéš čím dál více potřebuje pro své zemědělství, nebo o kauzu národního registru občanů v indickém svazovém státě Ásám, kde nelegálně se sem přistěhovavší Bangladéšané na mnohých místech tvoří již přes polovinu obyvatel, čímž i přes nelibost původních obyvatel výrazně mění tradiční hinduistickou kulturu Ásámu na čím dál tím více muslimskou.

Indie se pod Módího vedením stala sebevědomou zemí s cílevědomou zahraniční politikou. Vedle globálně atraktivních témat, jakými jsou například udržení míru a stability, snižování obchodních bariér, boj proti terorismu, nešíření jaderných zbraní, změna klimatu nebo podpora obnovitelných zdrojů energie, se Indie čím dál více zabývá i podporou regionální spolupráce, a to jak bilaterálně, tak i v rámci mezinárodních organizací a regionálně zaměřených platform a

³⁵⁴ Modi Greets Hasina on Re-Election. *The Daily Star* [online]. 2018-12-31 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/bangladesh-national-election-2018/narendra-modi-congratulated-re-elected-prime-minister-sheikh-hasina-1681090>.

³⁵⁵ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Bangladesh PM Sheikh Hasina Congratulates PM Modi. *Government of India*. 2019-05-23 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/31336/Bangladesh_PM_Sheikh_Hasina_congratulates_PM_Modi.

iniciativ, jakými jsou například BIMSTEC, BBIN nebo IORA. Indická zahraniční politika je tak čím dál tím častěji skloňována na různých mezinárodních fórech, zejména v kašmírské otázce, kde jsou nejčastěji diskutovaným tématem její dlouholeté neurovnané vztahy s Pákistánem. A právě na vztahu s Bangladéšem, který je stejně jako Pákistán také zemí s většinovou muslimskou populací, Indie dokazuje, že si dokáže i s takovou zemí vybudovat hluboce pozitivní vztah.

Lze předpokládat, že indická zahraniční politika bude nadále používat geostrategický význam Bangladéše nejen pro svůj přímý prospěch, ale i pro svůj prospěch nepřímý, kdy si buduje pověst regionální velmoci, která dokáže v zahraničí prosazovat své zájmy a s úspěchem tak konkurovat i Číně a dalším globálním velmocem. Bangladéš se takové roli nebrání, naopak vidí, že mu soupeření Indie a Číny o posílení vlivu v Bangladéši pomáhá ve zlepšování místní infrastruktury a tím i ve zvyšování životní úrovně obyvatelstva.

Seznam použité literatury

Agreement between Rostechnadzor and Ministry of Science and Technology of Bangladesh on Cooperation on Nuclear and Radiation Safety in Peaceful Uses of Atomic Energy. *ROSTECHNADZOR, Federal, Environmental, Industrial and Nuclear Supervision Service of Russia* [online]. 2012-02-27 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://en.gosnadzor.ru/news/127/>.

AHMAD, Naveen. Rest in Peace SAARC: The Tug of War between India and Pakistan. *The Express Tribune* [online]. 2016-08-06 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://tribune.com.pk/story/1156839/rest-peace-saarc-tug-war-india-pakistan/>.

ALAM, Shamsul. Bangladesh Delta Plan 2100 – Making Growth Sustainable. *The Financial Express* [online]. 2018-11-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thefinancialexpress.com.bd/views/bangladesh-delta-plan-2100-making-growth-sustainable-1541259766>.

ALDEN, Robert. China's First U. N. Veto Bars Bangladesh. *The New York Times* [online]. 1972-08-26 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1972/08/26/archives/chinas-first-un-veto-bars-bangladesh-soviet-union-and-india-are.html>.

ANAM, Mahfuz. Will Xi Jinping's Visit to Bangladesh Be a Regional Game Changer. *The Daily Star* [online]. 2016-11-14 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/opinion/asian-editors-circle/will-xi-jinpings-visit-bangladesh-be-regional-game-changer-1314082>.

Appendix XII. In: MEA Library, Ministry of External Affairs, Government of India. Annual Report 1990-91 [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2520?000>.

ARENS, Janneke. Winning Hearts and Minds: Foreign Aid and Militarisation in the Chittagong Hill Tracts. *Economic and Political Weekly*. 1997, 32/29. Dostupné z: Databáze JSTOR.

ASSAM ACCORD. Assam Accord and its Clauses. *Government of Assam* [online]. 2019-01-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://assamaccord.assam.gov.in/portlets/assam-accord-and-its-clauses#Clause%20%20:%20Constitutional,%20Legislative%20&%20Administrative%20safeguards>.

Assam Police Arrest Suspect in Plot to Kill Bangladesh PM Sheikh Hasina. *NDTV* [online]. 2014-11-08 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/assam-police-arrest-suspect-in-plot-to-kill-bangladesh-pm-sheikh-hasina-690405>.

Atal Bihari: A True Friend of Bangladesh. *Bangla Insider* [online]. 2018-08-16 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://en.banglainsider.com/feature/3192/Atal-Bihari-A-true-friend-of-Bangladesh>.

AVUTHU, Vidya Sagar Reddy. Bangabandhu-I Launch a Welcome Development for Bangladesh, Adverse for India. *Observer Research Foundation* [online]. 2018-05-15 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/bangabandhu-1-launch-a-welcome-development-for-bangladesh-adverse-for-india/>.

Award in the Matter of the Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between the People's Republic of Bangladesh and the Republic of India. *Permanent Court of Arbitration* [online]. 2014-07-07 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pcacases.com/web/sendAttach/383>.

AYRES, Alyssa. Will India Start Acting Like a Global Power? *Foreign Affairs* [online]. 2017 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/india/2017-10-16/will-india-start-acting-global-power>.

BALACHANDRAN, Manu. China's Planning a 1,000 km Tunnel to Divert Water away from one of India's Largest Rivers. *Quartz India* [online]. 2017-10-30 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://qz.com/india/1114843/chinas-grand-plan-for-the-brahmaputra-a-1000km-tunnel-to-divert-water-away-from-tibet/>.

BALACHANDRAN, P. K. India Readies for Change after Bangladesh Jan 2019 Polls. *The Citizen* [online]. Dostupné z: <https://www.thecitizen.in/index.php/en/NewsDetail/index/5/12072/India-Readies-For-Change-After-Bangladesh-Jan-2019-Polls>.

BALAJI, Madhumita Srivastava. India-Bangladesh Relations: An Enduring Economic Partnership. *Vivekananda International Foundation* [online]. 2016 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.vifindia.org/sites/default/files/india-bangladesh-relations-an-enduring-economic-partnership.pdf>.

BANERJEE, Sreeparna, Ambalika GUHA and Anasua BASU RAY CHAUDHURY. The 2015 India-Bangladesh LBA: Identifying Constraints and Exploring Possibilities in Cooch Behar. *Observer Research Foundation Occasional Paper* [online]. 2017, 11-12 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2017/07/ORF_OccasionalPaper_117_LandBoundary.pdf.

Bangladesh Ambassador Shahidul Islam Appointed Secretary General of BIMSTEC. *Bangladesh News 24* [online]. 2017-08-11 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2017/08/11/bangladesh-ambassador-shahidul-islam-appointed-secretary-general-of-bimstec>.

Bangladesh and India: Agreement on Sharing of the Ganges Waters at Farakka and on Augmenting its Flows (with Schedule). *United Nations Treaty Collection* [online]. 1977-11-05 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201066/volume-1066-I-16210-English.pdf>.

Bangladesh Cabinet Approves Revised Trade Agreement with India. *The Economic Times* [online]. 2015-04-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/bangladesh-cabinet-approves-revised-trade-agreement-with-india/articleshow/46835858.cms?from=mdr>.

Bangladesh Development Update: Building on Resilience. *The World Bank* [online]. 2018 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/904861523286370425/pdf/125061-WP-PUBLIC-Bangladesh-Development-Update-April-2018.pdf>.

BANGLADESH ECONOMIC ZONES AUTHORITY. Incentive Package. *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.beza.gov.bd/investing-in-zones/incentive-package/>.

BANGLADESH ECONOMIC ZONES AUTHORITY. Indian Economic Zone (Kushtia). *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.beza.gov.bd/indian-economic-zone-kushtia/>.

Bangladesh Elected IORA Chairman for 2021-23. *Current Affairs Today* [online]. 2018-11-12 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://currentaffairs.gktoday.in/bangladesh-elected-iora-chairman-2021-23-2-11201862839.html>.

BANGLADESH HIGH COMMISSION IN NEW DELHI, Government of the People's Republic of Bangladesh. Bangladesh Attends International Solar Alliance. *Diplomatic Square* [online]. 2018-

10-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.diplomaticsquare.com/bangladesh-attends-international-solar-alliance/>.

Bangladesh, India Finance Ministers Sign Third LoC, Note Good Relations. *The South Asia Subregional Economic Cooperation (SASEC)* [online]. 2017-10-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.sasec.asia/index.php?page=news&nid=771&url=ban-ind-fin-min-sign-3rd-loc>.

BANGLADESH INVESTMENT DEVELOPMENT AUTHORITY. Private Investment Proposals Registered with Bangladesh Investment Development Authority: FY 2001-02 to 2018-19 (up to December). *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2019 [cit. 2019-05-06]. <http://bida.gov.bd/wp-content/uploads/2019/02/Private-Investment-Proposals-Registered-with-BIDA.pdf>.

Bangladesh-India Friendship Power Company (P) Ltd [online]. 2018 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <https://bifpcl.com/>.

Bangladesh – India – Pakistan: Agreement on the Repatriation of Prisoners of War and Civilian Internees. *International Committee of the Red Cross* [online]. 1974 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <https://casebook.icrc.org/case-study/bangladeshindiapakistan-1974-agreement>.

BANGLADESH PARLIAMENT. Act No. LXXIV of 1974. *The Bangladesh Gazette Extraordinary* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.jrcb.gov.bd/attachment/Land_boundary_agreement_1974.pdf.

BANGLADESH PARLIAMENT. The Bangladesh Economic Zones Act, 2010, Act No. 42 of 2010. *The Bangladesh Gazette* [online]. 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://beza.gov.bd/wp-content/uploads/2015/06/BEZA-Act-English.pdf>.

BANGLADESH PARLIAMENT. The Bangladesh Environment Conservation (Amendment) Act, 2010. *The Bangladesh Gazette Extraordinary* [online]. 2014-03-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.clcbd.org/document/680.html>.

Bangladesh Planning to Build Solar or Coal-Based Power Plant in India. *Economic Times Energy World* [online]. 2018-02-03 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/power/bangladesh-planning-to-build-solar-or-coal-based-power-plant-in-india/62765064>.

Bangladesh Planning Commission, General Economics Division, Government of the People's Republic of Bangladesh. Delta Plan 2100. *Local Government Engineering* [online]. 2017 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.lged.gov.bd/UploadedDocument/UnitPublication/17/624/Bangladesh%20Delta%20Plan%202100%20Draft%20Report.pdf>.

Bangladesh PM Sheikh Hasina Blames Mamata Banerjee for Teesta Treaty Failure. *India Today* [online]. 2014-05-11 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/world/neighbours/story/sheikh-hasina-mamata-banerjee-teesta-treaty-failure-teesta-water-sharing-treaty-india-bangladesh-relations-192492-2014-05-11>.

Bangladesh Signs \$4.5 bn Loan Deal with India. *Bangladesh News 24* [online]. 2017-10-04 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/economy/2017/10/04/bangladesh-signs-4.5bn-loan-deal-with-india>.

Bangladesh 'Strongly Backs' Indian Observer Status in Organisation of Islamic Cooperation. *EurAsian Times* [online]. 2019-03-02 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://eurasianimes.com/bangladesh-strongly-backs-indian-observer-status-in-organisation-of-islamic-cooperation/>.

Bangladesh Will Take Illegal Immigrants But India Must Prove They Are Ours: Rizvi. *India Today* [online]. 2018-10-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/bangladesh-will-take-illegal-immigrants-but-india-has-to-prove-they-are-ours-gowher-rizvi-1356715-2018-10-05>.

BARAL, Lok Raj. SARC, But No "SHARK": South Asian Regional Cooperation in Perspective. *Pacific Affairs*. 1985, 58/3, s. 411-426. Dostupné z: Databáze JSTOR.

BASU, Prateep. Should India Worry that Bangladesh has Joined the New South Asian Space Race? *The Print* [online]. 2018-05-14 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://theprint.in/talk-point/should-india-worry-that-bangladesh-has-joined-the-new-south-asian-space-race/58218/>.

Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India: Concurring and Dissenting Opinion – Dr. P. S. RAO. *Permanent Court of Arbitration* [online]. 2014-07-07 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pcacases.com/web/sendAttach/384>.

Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India. *Permanent Court of Arbitration* [online]. 2009-10-08 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pca-cpa.org/en/cases/18/>.

BBIN Initiative: Less Euphoria, More Realism. *Observer Research Foundation* [online]. 2016-09-05 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/bbin-initiative-less-euphoria-more-realism/>.

BHARDWAJ, Sanjay. Bangladesh at 35: Internal Dynamics and External Linkages. *Journal of International Affairs*. 2015, 9/1,2.

BHARDWAJ, Sanjay. Illegal Bangladeshi Migration: Evaluating India-Bangladesh Approaches. *Centre for Land Warfare Studies Journal* [online]. 2014 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: https://www.claws.in/images/journals_doc/2042080227_SanjayBhardwaj.pdf.

BHATTACHARJEE, Joyeeta. FM's Meet Enhances Warmth with India. *Observer Research Foundation Monitor* [online]. 2014-10-03 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/fms-meet-enhances-warmth-with-india/>.

BHATTACHARJEE, Joyeeta. India-Bangladesh Defence Cooperation: Coming of Age, at Last? *Observer Research Foundation Issue Brief* [online]. 2018, 250 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2018/07/ORF_IssueBrief_250_India-Bangladesh_FinalForUpload.pdf.

BHATTACHARJEE, Joyeeta. India-Bangladesh Relations in Modi Era. In: BHATNAGAR, Aryaman and Ritika PASSI, eds. *Neighbourhood First: Navigating Ties Under Modi*. London: Global Policy and Observer Research Foundation, 2016.

BHATTACHARJEE, Joyeeta. SAARC vs. BIMSTEC: The Search for the Ideal Platform for Regional Cooperation. *Observer Research Foundation Brief* [online]. 2018-01-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/research/saarc-vs-bimstec-the-search-for-the-ideal-platform-for-regional-cooperation/#_edn2.

BHATTACHERJEE, Kallol. Rohingya Issue Dominates India-Bangladesh Discussions. *The Hindu* [online]. 2019-02-07 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/national/rohingya-issue-dominates-india-bangladesh-discussions/article26207028.ece>.

BHATTACHERJEE, Kallol. SAARC Summit to be Cancelled. *The Hindu* [online]. 2016-11-03 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/international/SAARC-summit-to-be-cancelled/article15004093.ece>.

BHATTACHARYA, Ananya. Climate Change May Force 200,000 People in Bangladesh to Migrate. *Quartz India* [online]. 2018-10-23 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://qz.com/india/1432375/climate-change-may-force-200000-people-in-bangladesh-to-migrate/>.

BHATTACHARYA, Debarhsi. Land Boundary Agreement, 2015 between India and Bangladesh – a Post-Implementation Analysis from India's Perspective. *Quest Journals* [online]. 2017, 5(3) [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.questjournals.org/jrhss/papers/vol5-issue3/D532633.pdf>.

BHATTACHARYA, Sumana. Key Vulnerabilities of Human Society in South Asia to Climate Change and Adaptation Issues and Strategies. In: MITRA, A. P. and C. SHARMA, eds. *Global Environmental Changes in South Asia: A Regional Perspective*. New Delhi: Springer & Capital Publishing Company, 2010. s. 327-351.

BHATIA, Rajiv. Bangladesh's India-China Balancing Strategy. *Gateway House: Indian Council on Global Relations* [online]. 2019-03-07 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.gatewayhouse.in/bangladesh-foreign-policy/>.

BHAUMIK, Anirban. Deportation of Rohingyas in Accordance with Indian Laws. *Deccan Herald* [online]. 2019-04-04 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.deccanherald.com/national/deportation-of-rohingyas-in-accordance-with-indian-laws-727027.html>.

Bhubaneswar Youth Declaration 2017: Creating a Sustainable Future with Sustainable Opportunities. *International Youth Committee* [online]. 2017-09-20 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <http://www.saarcyouth.org/wp-content/uploads/2018/06/Bhubaneswar-Youth-Declaration-2017-Final-2.pdf>.

BILLAH, Masum S. M. Proclamation of Bangladesh Independence: Implications for International Law. *Dhaka Law Review* [online]. 2015-04-17 [cit. 2019-05-15]. Dostupné: <http://www.dhakalawreview.org/blog/2015/04/proclamation-of-independence-801>.

Bill to Give Land Rights to Enclave Dwellers in Bengal Passed. *The New Indian Express* [online]. 2018-11-19 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.newindianexpress.com/nation/2018/nov/19/bill-to-give-land-rights-to-enclave-dwellers-in-bengal-passed-1900346.html>.

BIMSTEC [online]. 2014 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://bimstec.org/>.

BERGMAN, David. Are Bangladesh Activists Being Killed amid the War on Drugs. *Al Jazeera* [online]. 2018-08-16 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/bangladesh-activists-killed-war-drugs-180810083219446.html>.

BODDUPALLI, Ramya. India-South Asia FTAs and DTAAs. *India Briefing* [online]. 2018-03-29 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.india-briefing.com/news/india-south-asia-fta-dtaa-16463.html/>.

Border Area Development Programme. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://badp.mha.gov.in/>.

Border Guard Bangladesh. *Ministry of Home Affairs, Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2017 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.bgb.gov.bd/>.

Border Road Organisation. *Ministry of Defence, Government of India* [online]. 2013 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.bro.gov.in/>.

Border Security Force. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2006 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://bsf.nic.in/>.

Bus Services to be Introduced from Dhaka to Siliguri on May 26. *Millennium Post* [online]. 2019-05-13 [online]. Dostupné z: <http://www.millenniumpost.in/kolkata/bus-services-to-be-introduced-from-dhaka-to-siliguri-on-may-26-352992>.

BYRON, Rejaul Karim. High hope for Chinese Investment. *The Daily Star* [online]. 2016-10-14 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/high-hope-chinese-investment-1298539>.

CCIB Blames Meghalaya Govt over Boundary Pillars with Bangladesh. *Northeast Now* [online]. 2018-12-03 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://nenow.in/north-east-news/ccib-blames-meghalaya-govt-over-boundary-pillars-with-bangladesh.html>.

CENSUS OF INDIA. Data Highlights. Migration Tables (D1, D1 Appendix, D2 and D3 Tables). *Government of India* [online]. 2001 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/Data_Products/Data_Highlights/Data_Highlights_link/data_highlights_D1D2D3.pdf.

CENTRAL BUREAU OF INVESTIGATION. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters. *Government of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: <http://www.cbi.gov.in/interpol/mlat/Bangladesh.pdf>.

CENTRAL BUREAU OF INVESTIGATION. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh Relating to Extradition. *Government of India* [online]. 2013-01-28 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: http://www.cbi.gov.in/interpol/ext_treaties/Bangladesh.pdf.

COMMERCE AND INDUSTRIES DEPARTMENT. Border Haat. *Government of Meghalaya* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://megindustry.gov.in/borderhaat.html>.

COMMERCE AND INDUSTRIES DEPARTMENT. Integrated Check Post (ICP) at Dawki – Tamabil. *Government of Meghalaya* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://megindustry.gov.in/checkpost.html>.

Commonwealth Heads of Government Meeting, New Delhi, India: 23-29 November 1983. *The Commonwealth* [online]. 1983 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://thecommonwealth.org/history-of-the-commonwealth/commonwealth-heads-government-meeting-new-delhi-india-23-29-november>.

Corruption Perception Index 2018. *Transparency International* [online]. 2018 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

DAS, Krishna N. and Sanjeev MIGLANI. India Says to Deport All Rohingya Regardless of U. N. Registration. *Reuters* [online]. 2017-08-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-india-idUSKCN1AU0UC>.

DAS, Pinaki. Second Volvo Bus from Agartala Left for Kolkata via Dhaka. *North East Now* [online]. 2018-04-12 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://nenow.in/neighbour/second-volvo-bus.html>.

DAS, Pushpita. The India-Bangladesh Border: A New Beginning. *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2011-10-10 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://idsa.in/idsacomments/TheIndiaBangladeshBorderANewBeginning_pdas_101011.

DATTA, Romita. Prisoners of the Past. *India Today* [online]. 2019-02-11 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/magazine/the-big-story/story/20190211-prisoners-of-the-past-1443224-2019-02-01>.

DE, Arindam. New Rail Route to Connect Darjeeling with Bangladesh. *India Today* [online]. 2018-09-18 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/new-rail-route-to-connect-darjeeling-with-bangladesh-1343270-2018-09-18>.

DEB, Debraj. Tripura: Live Ammunition Found near Indo-Bangla Border. *Indian Express* [online]. 2019-02-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/north-east-india/tripura/tripura-live-ammunition-found-near-indo-bangla-border-5587254/>.

DEPARTMENT OF NARCOTICS CONTROL. Final Report on Baseline Study on Drug Addiction in Bangladesh. *Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2017 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://bit.ly/base_line_study_on_drug_addiction_in_bangladesh.

Dhaka-Guwahati Bus Service Flagged Off. *The Shillong Times* [online]. 2015-05-23 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <http://www.theshillongtimes.com/2015/05/23/dhaka-guwahati-bus-service-flagged-off/>.

Dhākā Gauhāṭite cālu hacche bimān o nabhoeyārer flāiṭ. *Bangla Tribune* [online]. 2017-12-20 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.banglatribune.com/business/news/274777/ঢাকা-গৌহাটিতে-চালু-হচ্ছে-বিমান-ও-নভোএয়ারের-ফ্লাইট>.

Dhaka-Meghalaya Route Bus Service Launched. *Bangla News 24* [online]. 2018-02-23 [online]. Dostupné z: <https://www.banglanews24.com/national/article/67060/Bus-service-in-Dhaka-Meghalaya-route-launched>.

DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Foreign Trade Policy [1st April, 2015 – 31st March 2020]: Mid-Term Review. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2017-12-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://dgft.gov.in/sites/default/files/ft17-051217.pdf>.

DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Foreign Trade Procedures 2015-2020. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://dgft.gov.in/policies/foreign-trade-procedures>.

DIRECTORATE GENERAL OF FOREIGN TRADE. Monthly Bulletin on Foreign Trade Statistics. *Ministry of Commerce and Industry, Government of India* [online]. 2019, 63-73 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://dgft.gov.in/sites/default/files/Monthly%20Bulletin%20on%20FTS%20March%202019.pdf>.

DIRECTORATE OF TRADE REMEDIES. Anti-dumping Cases. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: http://www.dgtr.gov.in/anti-dumping-cases?field_case_country_value=Bangladesh.

DIRECTORATE OF TRADE REMEDIES. *Government of India* [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.dgtr.gov.in/>.

- Engage with New Delhi for Importing Hydropower. *The Daily Star* [online]. 2019-04-13 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/news/engage-new-delhi-importing-hydropower-1729258>.
- DOLCE, Chris and Brian DONEGAN. History of Cyclones in Bay of Bengal: Deadliest among Them Killed 3,00,000. *The Weather Channel* [online]. 2019-05-02 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: <https://weather.com/en-IN/india/news/news/2019-05-02-history-of-cyclones-in-bay-of-bengal-deadliest-cyclone-on-record-killed>.
- Double Taxation Agreement between India and Bangladesh. *Asia Briefing* [online]. 1992-05-27 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.dezshira.com/library/treaties/double-taxation-agreement-between-india-and-bangladesh-3675.html>.
- First Schedule, The Constitution of India. *National Portal of India, Government of India* [online]. 1949 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi-eng-schedules_1-12.pdf.
- GANGULY, Sumit. The Rise of Islamist Militancy in Bangladesh. *United States Institute of Peace* [online]. 2006 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: https://www.usip.org/sites/default/files/resources/SRaug06_2.pdf.
- Govt, Oppn Clash Over NRC in Parliament. *The Times of India* [online]. 2018-07-31 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/govt-oppn-clash-over-nrc-in-parliament/articleshow/65205900.cms>.
- Govt. to Reconsider BBIN. *Kuensel* [online]. 2018-12-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.kuenselonline.com/govt-to-reconsider-bbin/>.
- Govt. will not Pursue to Ratify BBIN Motor Vehicle Agreement: PM. *BBS* [online]. 2017-10-16 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.bbs.bt/news/?p=82579>.
- HAIKAR, Suhasini. We Shared a Deep Bond: Hasina. *The Hindu* [online]. 2016-03-29 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/national/suvra-mukherjee-death-we-shared-a-deep-bond-says-hasina/article7554953.ece>.
- HAQ, Emdadul M. Indo-Bangladesh Relations Revisited. *International Policy Digest* [online]. 2014-08-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://intpolicydigest.org/2014/08/30/indo-bangladesh-relations-revisited/>.
- HASIB, Nurul Islam. 4 Military Agreements Signed with China. *Bangladesh News 24* [online]. 2014-05-12 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2014/05/12/4-military-agreements-signed-with-china>.
- HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh for the Regulation of Motor Vehicle Passenger Traffic between the Two Countries. *Government of the Republic of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/Agreement_and_ProtocolKolkata_and_Agtrala_via_Dhaka_Bus_Service.pdf.
- HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Protocol for Exchange of Instruments of Ratification regarding the India-Bangladesh Agreement on Combating International Terrorism, Organised Crime and Illicit Drug Trafficking. *Government of the Republic of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/Agreement-%20Illicit%20drug%20trafficking.pdf.
- HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Agreement between the Government of the People's Republic of Bangladesh and the Government of the Republic of India on Transfer of

Sentenced Persons. *Government of the Republic of India* [online]. 2010-01-11 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/Agreement%20on%20the%20Transfer%20of%20Sentenced%20Persons.pdf.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. India-Bangladesh Coordinated Border Management Plan (CBMP). *Government of the Republic of India* [online]. 2011-07-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/scan0020.pdf.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Bangladesh President Ziaur Rahman to India. *Government of the Republic of India* [online]. 1977-12-20 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/21.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Indian Prime Minister Morarji Desai to Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1979-04-18 [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/23.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint Communiqué Issued at the End of the Visit of the Prime Minister of Bangladesh Sheikh Mujibur Rahman to India. *Government of the Republic of India* [online]. 1972-02-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/3.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Joint India-Bangladesh Guidelines for Border Authorities of the Two Countries. *Government of the Republic of India* [online]. 1975 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/19.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Letter from the Acting President of the People's Republic of Bangladesh Syed Nazrul Islam to the President of India, Seeking Indian Recognition of Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1971-04-24 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/1.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Letter of the Prime Minister of India Mrs. Indira Gandhi to the Prime Minister of Bangladesh Tajuddin Ahmed Conveying India's Recognition of Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 1971-12-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/2.doc.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. MoU between the Republic of India and the People's Republic of Bangladesh for Cooperation on Establishing Indian Economic Zone in Bangladesh. *Government of the Republic of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/MoU_SEZ.pdf.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh to Prevent and Counter Smuggling and Circulation of Fake Currency. *Government of the Republic of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: https://www.hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/MoU_CFC_Notes.pdf.

HIGH COMMISSION OF INDIA, BANGLADESH. Statute of the Indo-Bangladesh Joint Rivers Commission. *Government of the Republic of India* [online]. 1972-11-24 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://hcidhaka.gov.in/pdf/bi_doc/9.doc.

HOSSAIN, Delwar. 18th SAARC Summit: A Perspective from Bangladesh. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-12-15 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4776.

HOSSAIN, Mohammad. Why Bangladeshis are Saying No to the India-Bangladesh Defence Pact. *World Bulletin* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z:

<https://www.worldbulletin.net/news-analysis/why-bangladeshis-are-saying-no-to-the-india-bangladesh-defence-pact-h187589.html>.

HOSSAIN, Naomi. The 1970 Bhola Cyclone, Nationalist Politics and the Subsistence Crisis Contract in Bangladesh. *The Institute of Development Studies* [online]. 2017-04-01, s. 5 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: http://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Naomi_Hossain_Bhola_Cyclone_2017.pdf.

HUKIL, Roomana. India-China: A Water War over the Brahmaputra? *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-04-30 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4415.

Human Rights Monitoring Report on Bangladesh. *Odhikar* [online]. 2019-08-01 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://odhikar.org/wp-content/uploads/2018/08/human-rights-monitoring-report-july-2018_Eng.pdf.

HUSSAIN, Wasbir. Bangladesh: The Northeast Thurst. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-08-27 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4630.

CHAKMA, Bhumitra. Toward Pokhran II: Explaining India's New Nuclearisation Process. *Modern Asian Studies*. 2005, 39/1, s. 189-236. Dostupné z: Databáze JSTOR.

CHAKMA, Jagaran. Big-B Initiative. *The Independent* [online]. 2017-04-02 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://www.theindependentbd.com/arcprint/details/88064/2017-04-02>.

CHAKMA, Jagaran. Land Acquired for Indian Economic Zones. *The Daily Star* [online]. 2018-03-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/business/economy/land-acquired-indian-economic-zones-1553413>.

CHAND, Manish. Delhi-Dhaka Connect: Crafting a Narrative of Opportunity. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. 2014-06-25 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?23472/DelhiDhaka+Connect+Crafting+a+narrative+of+opportunity>.

CHATTERJEE, Shubha. India-Bangladesh Relations: Beginning of a New Dawn. *Himalayan and Central Asian Studies*. 2015, 19/1.

CHATTERJI, Rakhahari, Anasua BASU and Ray CHAUDHURY. India-Bangladesh Connectivity: A Year After Modi's Visit. *Observer Research Foundation Special Report* [online]. 2016 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/06/ORF_SpecialReport_14.pdf.

CHAUDHURY, Dipanjan Roy. Bangladesh Avoids Chinese Debt Trap, Building Biggest Bridge with Own Funds. *The Economic Times* [online]. 2018-11-07 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/bangladesh-avoids-chinese-debt-trap-building-biggest-bridge-with-own-funds/articleshow/66531817.cms>.

CHAUDHURY, Dipanjan Roy. Bangladesh President Abdul Hamid Arrives in India on 6day Visit. *The Economic Times* [online]. 2014-12-19 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/bangladesh-president-abdul-hamid-arrives-in-india-on-6-day-visit/articleshow/45568555.cms?from=mdr>.

CHEN, Joyce J. and Valerie Mueller. Coastal Climate Change, Soil Salinity and Human Migration in Bangladesh. *Nature Climate Change* [online]. 2018, s. 981-985. Dostupné z: <https://www.nature.com/articles/s41558-018-0313-8>.

CHISTI, Main Uddin. Question of Livelihood in Ex-Enclaves in Cooch Behar. *The Telegraph* [online]. 2019-04-11 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.telegraphindia.com/states/west-bengal/question-of-livelihood-in-ex-enclaves-in-cooch-behar/cid/1688551>.

ihcdhaka [India in Bangladesh]. In: *Twitter* [online]. [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://twitter.com/ihcdhaka/status/1131584661799333888>.

India-Bangladesh Bus Services to Bring People Closer: Officials. *Tripura Infoway* [online]. 2018-06-02 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.tripurainfoway.com/news-details/TN/28705/india-bangladesh-bus-services-to-bring-people-closer-officials.html>.

India-Bangladesh Collectively Working To Boost Trade and Tourism. *EurAsian Times* [online]. 2019-02-19 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://eurasianimes.com/india-bangladesh-collectively-working-to-boost-trade-and-tourism/>.

India, Bangladesh Start First Coordinated Patrol. *Naval Today* [online]. 2018-06-28 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://navaltoday.com/2018/06/28/india-bangladesh-start-first-coordinated-patrol/>.

India, Bangladesh to Restore Snapped Railway Lines. *Live Mint* [online]. 2017-10-28 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.livemint.com/Politics/tD97J2uBphi0DhTPywBKZN/India-Bangladesh-to-restore-snapped-railway-lines.html>.

India Begins 500 MW Additional Power Supply to Bangladesh. *Dhaka Tribune* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/power-energy/2018/09/10/india-begins-500mw-additional-power-supply-to-bangladesh>.

India-BD Share Special, Unparalleled Relationship. *The Asian Age* [online]. 2019-03-29 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://dailyasianage.com/news/170482/india-bd-share-special-unparalleled-relationship>.

India Departs 20 Bangladesh Nationals. *The Hindu* [online]. 2019-05-04 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.thehindu.com/news/national/india-departs-20-bangladesh-nationals/article27035946.ece>.

India for Safe, Sustainable Return of Rohingyas: Sushma Swaraj. *The Times of India* [online]. 2018-05-11 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/india-for-safe-sustainable-return-of-rohingyas-sushma-swaraj/articleshow/64125268.cms>.

Indian High Commissioner Shringla Travels by Bandhan Express. *Dhaka Tribune* [online]. 2017-11-16 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/foreign-affairs/2017/11/16/indian-high-commissioner-shringla-bandhan-express>.

India Plans to Construct 7 Integrated Check Posts on Border with Bangladesh. *Dhaka Tribune* [online]. 2017-10-18 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/world/south-asia/2017/10/18/india-plans-to-construct-7-integrated-check-posts-on-bangladesh-border>.

India Plans to Deport 40,000 Rohingyas. *The Daily Star* [online]. 2017-08-12 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/india-plans-deport-40000-rohingyas-1447324>.

India's Duty Free Tariff Preference Scheme for LDCs: A Business Guide. *International Trade Centre* [online]. 2015. S. 16-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/IndiaDutyFreeTariff.pdf>.

- Indo-Bangladesh Border in Assam Gets Advanced Surveillance System. *The Times of India* [online]. 2019-03-05 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/indo-bangladesh-border-in-assam-gets-advanced-surveillance-system/articleshow/68275234.cms>.
- INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA. *Dispute Concerning Delimitation Of The Maritime Boundary Between Bangladesh And Myanmar In The Bay Of Bengal (Bangladesh/Myanmar): Judgement* [online]. 2012-04-14 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/1-C16_Judgment_14_02_2012.pdf.
- ISLAM, M. S. et al. Operation Experience with 3 MW TRIGA Mark-II Research Reactor of Bangladesh. *Reactor Operation and Maintenance Unit, Atomic Energy Research Establishment* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/38/039/38039499.pdf?r=1&r=1.
- ISLAM, Syed Serajul. The State in Bangladesh under Zia (1975-81). *Asian Survey*. 1984, 24/5. Dostupné z: Databáze JSTOR.
- In Tripura, Modi Dedicates New Train Line to Nation. *The South Asian Times* [online]. 2019-02-09 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.thesouthasiatimes.info/news-In_Tripura_Mod_i_dedicates_new_train_line_to_nation-231619-Top%20story-46.html.
- JAHANGIR, Shamim. Rampal Power Plant Attains 29pc Physical Progress. *Daily Sun* [online]. 2019-02-20 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.daily-sun.com/post/372708/2019/02/21/Rampal-power-plant-attains-29pc-physical-progress>.
- JAMWAL, N. S. Border Management: Dilemma of Guarding the India-Bangladesh Border. *Institute for Defence Studies and Analysis* [online]. 2004, 28/1 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: https://idsa.in/system/files/strategicanalysis_Jamwal_0304.pdf.
- JHA, Dilip Kumar. With GST, Bangladesh Enters Indian Garments Market. *Business Standard* [online]. 2017-12-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.business-standard.com/article/economy-policy/with-gst-bangladesh-enters-indian-garments-market-117122200699_1.html.
- KALYANARAMAN, Anand. All You Wanted to Know about International UDAN. *The Hindu Business Line* [online]. 2018-10-22 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thehindubusinessline.com/opinion/columns/slate/all-you-wanted-to-know-about-international-udan/article25289960.ece>.
- KAMDAR, Bansari. Indian Refugee Policy and the Rohingyas. *The Diplomat* [online]. 2018-10-04 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2018/10/indian-refugee-policy-and-the-rohingyas/>.
- KAPILA, Subhash. Bangladesh-China Defence Co-Operation Agreement's Strategic Implications: An Analysis. *South Asia Analysis Group* [online]. 2003-01-14 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.southasiaanalysis.org/paper582>.
- KARIM, Tariq. Bangladesh-India Relations: Past, Present and Future. *Daily Sun* [online]. 2018-01-26 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://www.daily-sun.com/printversion/details/284667/2018/01/26/BangladeshIndia-Relations:-Past-Present-and-Future>.
- Key Statistics: Present Installed Generation Capacity (MW) as on 28 October, 2018. *Bangladesh Power Development Board, Government of the People's Republic of Bangladesh* [online]. 2018 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://www.bpdb.gov.bd/bpdb/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=6.

KHAMBETE, Aarti Kelkar. Teesta: Stuck between Conflict and Cooperation. *India Water Portal* [online]. 2018 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.indiawaterportal.org/articles/teesta-stuck-between-conflict-and-cooperation>.

KHAN, Tusher Nabi. *Military Coups in the History of Bangladesh and People's Uprising* [online]. Department of Television and Film Studies, University of Dhaka, 2013. Dostupné z: Academia.edu.

KHOKON, Sahidul Hasan. Sushma Swaraj: Bangladesh Gets First Priority among All Neighbours. *India Today* [online]. 2017-10-23 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/sushma-swaraj-bangladesh-india-dhaka-1070175-2017-10-23>.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Bangladéš*. Praha: Nakladatelství Libri, 2005.

KORABLINOV, Alexander. India to Finance Bangladeshi Purchase of Russian Arms and Spares. *Russia Beyond* [online]. 2017-04-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.rbth.com/defence/2017/04/06/india-to-finance-bangladeshi-purchase-of-russian-arms-and-spares_736061.

LAKSHMI, Rama. Trump Calls for Mass Deportations. This Indian State is Already Weeding out Undocumented Muslims. *The Washington Post* [online]. 2016-11-27 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://bit.ly/world_asia_pacific_trump_calls_for_mass_deportations_his_indian_state_is_already_weeding_out_undocumented_muslims_2016_11_23.

LAMA, Mahendra P. SAARC Programs and Activities: Assessment, Monitoring, and Evaluation [online]. 2010, s. 403 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: Research Gate.

LAND PORTS AUTHORITY OF INDIA. ICP Dawki. *Government of India* [online]. 2018-10-16 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.lpai.gov.in/content/innerpage/icp-dawki.php>.

Let There Be No Industrialisation near Sundarbans. *The Daily Star* [online]. 2018-08-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/country/industrialisation-in-sundarbans-largest-mangrove-forest-bangladesh-must-halt-it-united-nations-1613896>.

LEWIS, David. *Bangladesh: Politics, Economy and Civil Society*. New York: Cambridge University Press, 2011.

MADISHETTY, Kamal. Goa Summit Could Be the Turning Point for BIMSTEC. *The Diplomat* [online]. 2016-11-02 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2016/11/goa-summit-could-be-the-turning-point-for-bimstec/>.

Main rasta nikhal raha hun. *Bangladesh News 24* [online]. 2014-09-29 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://bdnews24.com/bangladesh/2014/09/29/main-rasta-nikhal-raha-hun>.

Mamata Assures Sheikh Hasina of Resolving Teesta Issue. *Indian Express* [online]. 2015-02-22 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://indianexpress.com/article/cities/kolkata/mamata-assures-hasina-of-resolving-teesta-issue/>.

March 27, 1971: Zia Makes Radio Announcement on Independence. *The Daily Star* [online]. 2018-03-27 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/zia-makes-radio-announcement-independence-1554046>.

MEA Library. Annual Report 1985-86. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2514?000>.

MEA Library. Annual Report 1992-93. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://mealib.nic.in/?2521?000>.

MEA Library. Annual Report 2005-2006. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/167_Annual-Report-2005-2006.pdf.

MEHTA, Samir. Experts Reject Flooding Forests for Tipaimukh and Dibang Dams. *International Rivers* [online]. 2013-08-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.internationalrivers.org/blogs/257/experts-reject-flooding-forests-for-tipaimukh-and-dibang-dams>.

MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. Agreement On South Asian Free Trade Area (SAFTA). *Department of Commerce, Government of India* [online]. 1993-04-11 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://commerce.gov.in/writereaddata/trade/safta.pdf>.

MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. India's Duty Free Tariff Preference (DFTP) Scheme for Least Developed Countries (LDCs). *Department of Commerce, Government of India* [online]. 2017-10-09 [cit. 2019-05-11]. Dostupné z: https://commerce.gov.in/writereaddata/UploadedFile/MOC_636434269763910839_international_tpp_DFTP.pdf.

MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh Establishing Border Haats across the Border between India and Bangladesh. *Department of Commerce, Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: http://commerce.gov.in/writereaddata/UploadedFile/MOC_636295985083746420_MOU_Border_Haats_across_Border_India_and_Bangladesh_8th_April_2017.pdf.

MINISTRY OF HOME AFFAIRS. Rajya Sabha Unstarred Question No. 55. *Government of India* [online]. 2016-11-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://mha.gov.in/MHA1/Par2017/pdfs/par2016-pdfs/rs-161116/55.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement between the Government of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Cooperation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy. *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG17B3020.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement between the Government of India and the Government of the Islamic Republic of Pakistan Regarding Repatriation of Persons. *Government of India* [online]. 1973-08-28 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5868/Agreement+on+Repatriation+of+Persons>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh for the Regulation of Motor Vehicle Passenger Traffic between the Two Countries. *Government of India* [online]. 2015-07-06 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2819.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Agreement on Coastal Shipping between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2420.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Arrangement between the Atomic Energy Regulatory Board (AERB) of the Government of the Republic of India and The Bangladesh Atomic Energy Regulatory Authority (BAERA) of the People's Republic of Bangladesh for the Exchange of Technical Information and Co-Operation in the Regulation of Nuclear Safety and Radiation

Protection. *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG17B3021.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Bangladesh PM Sheikh Hasina Congratulates PM Modi. *Government of India*. 2019-05-23 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/31336/Bangladesh_PM_Sheikh_Hasina_congratulates_PM_Modi.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Breakthrough Diplomacy: New Vision, New Vigour. *Government of India* [online]. 2014-12-11 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/Images/pdf/Breakthroughdiplomacy.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Framework Agreement on Cooperation for Development between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5218/Framework_Agreement_on_Cooperation_for_Development_between_India_and_Bangladesh.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. India - Bangladesh Joint Statement during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 8, 2017). *Government of India* [online]. 2017-04-08 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28362/India++Bangladesh+Joint+Statement+during+the+State+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India+April+8+2017>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. India's Participation in the SAARC Summit in Islamabad. *Government of India* [online]. 2016-09-27 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/27442/Indias_participation_in_the_SAARC_Summit_in_Islamabad.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Press Release on Joint Consultative Commission between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2019-02-08 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/31015/Joint_Press_Release_on_Joint_Consultative_Commission_between_India_and_Bangladesh.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Communiqué Issued on the Occasion of the Visit to India of Her Excellency Sheikh Hasina, Prime Minister of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2010-01-12 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/3452/Joint+Communique+issued+on+the+occasion+of+the+visit+to+India+of+Her+Excellency+Sheikh+Hasina+Prime+Minister+of+Bangladesh>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Declaration between Bangladesh and India during Visit of Prime Minister of India to Bangladesh - "Notun Projonmo – Nayi Disha". *Government of India* [online]. 2015-06-07 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/25346/Joint_Declaration_between_Bangladesh_and_India_during_Visit_of_Prime_Minister_of_India_to_Bangladesh_quot_N.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Statement on the Third Meeting of the India-Bangladesh Joint Consultative Commission. *Government of India* [online]. 2014-09-20 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/outgoing-visit-detail.htm?24024/Joint+Statement+on+the>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Joint Statement on the Occasion of the Visit of the PM of India to Bangladesh. *Government of India* [online]. 2011-09-07 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5147/Joint+Statement+on+the+occassion+of+the+visit+of+the+PM+of+India+to+Bangladesh>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. List of Agreements/MoUs Exchanged during the State Visit of Prime Minister of Bangladesh to India (April 07-10, 2017). *Government of India* [online]. 2017-

04-08 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/28360/List+of+AgreementsMoUs+exchanged+during+the+State+Visit+of+Prime+Minister+of+Bangladesh+to+India+April+0710+2017>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Lok Sabha Unstarred Question No. 3001 Indian Fishermen in Jails. *Government of India* [online]. 2018-03-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/lok-sabha.htm?dtl/29614/QUESTION+NO3001+INDIAN+FISHERMEN+IN+JAILS>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Council of Scientific and Industrial Research, India, and University of Dhaka, Bangladesh, for Joint Research on Oceanography of the Bay of Bengal. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2425.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between India and Bangladesh on Conservation of the Sundarban. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5141/MOU+between+India+and+Bangladesh+on+Conservation+of+the+Sundarban>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Indian Coast Guard of the Republic of India and Bangladesh Coast Guard of the People's Republic of Bangladesh for the Establishment of Collaborative Relationship to Combat Transnational Illegal Activities at Sea and Develop Regional Cooperation. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2415.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Ministry of External Affairs of the Republic of India and Department of Environment, Ministry of Environment & Forest of the People's Republic of Bangladesh Relating to Grant Assistance from Government of India under the India Endowment for Climate Change in South Asia (IECC-SA) for Installation of 70,000 Improved Cook Stoves (ICS) in Selected Areas of Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2417.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between Ministry of Shipping, Road Transport and Highways Government of the Republic of India and Ministry of Shipping Government of the People's Republic of Bangladesh relating to the use of Chittagong and Mongla Ports for Movement of Goods to and from India. *Government of India* [online]. 2015-07-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2423.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh in the field of Blue Economy and Maritime Co-operation in the Bay of Bengal and the Indian Ocean Region. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2419.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. MoU between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh on Bilateral Cooperation for Prevention of Human Trafficking, Especially Trafficking in Women and Children; Rescue, Recovery, Repatriation and Re-Integration of Victims of Trafficking. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2411.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Notice Inviting Expression of Interest from Applicants Participating in National Competitive Bidding for Development of an Indian Economic Zone (IEZ) at Mirsarai (1003 Acres), Bangladesh. *Government of India* [online]. 2019-02-15 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z:

http://mea.gov.in/Portal/Tender/4047_1/1_Expression_of_Interest_for_IEZ_Mirsarai_Bangladesh-1.pdf.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Official Spokesperson's Response to a Question about the Presence of "Rohingya" Refugees Stranded on the India-Bangladesh Boundary in the Tripura Sector. *Government of India* [online]. 2019-01-22 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/30934/Official+Spokespersons+response+to+a+question+about+the+presence+of+Rohingya+refugees+stranded+on+the+IndiaBangladesh+boundary+in+the+Tripura+sector>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Operation Insaniyat – Humanitarian Assistance to Bangladesh on account of Influx of Refugees. *Government of India* [online]. 2017-09-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/28944/Operation_Insaniyat_Humanitarian_assistance_to_Bangladesh_on_account_of_influx_of_refugees.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Protocol on Inland Water Transit and Trade. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2421.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Protocol to the Agreement between India and Bangladesh Concerning the Demarcation of the Land Boundary between India and Bangladesh and Related Matters. *Government of India* [online]. 2011-09-06 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5256/>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Press Release: Visit of External Affairs Minister to Dhaka (June 25-27, 2014). *Government of India* [online]. 2014-07-21 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/23462/Visit+of+External+Affairs+Minister+to+Dhaka+June+2527+2014>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Press Release: Exchange of Enclaves between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/26048/Exchange_of_enclaves_between_India_and_Bangladesh.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Shared Values & Interconnected Destinies: Prime Minister Narendra Modi's Visit to Dhaka (June 2015). *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/Booklet1/bangladesh.htm>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Trade Agreement between India and Bangladesh. *Government of India* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/BG15B2412.pdf>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Trade Agreement Protocol, 1. Nov. 1972. *Government of India* [online]. 1972-03-28 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5606/Trade+Agreement+Protocol+1+Nov+1972>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Transcript of Media Briefing on BRICS-BIMSTEC Outreach Summit (October 17, 2016). *Government of India* [online]. 2016-10-18 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/27517/transcript+of+media+briefing+on+bricsbimstec+outreach+summit+october+17+2016>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Transcript of Opening Statement by External Affairs Minister at the 5th India-Bangladesh Joint Consultative Committee Meeting (February 08, 2019). *Government of India* [online]. 2019-02-09 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/Speeches->

Statements.htm?dtl/31019/Transcript_of_opening_statement_by_External_Affairs_Minister_at_the_5th_IndiaBangladesh_Joint_Consultative_Committee_Meeting_February_08_2019.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Treaty of Peace and Friendship. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5621/Treaty+of+Peace+and+Friendship>.

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS. Visit of the Foreign Minister of Bangladesh to India. *Government of India* [online]. 2012-05-04 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://mea.gov.in/incoming-visit-detail.htm?19694/Visit+of+the+Foreign+Minister+of+Bangladesh+to+India>.

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. Press Release. *Royal Government of Bhutan* [online]. 2017-04-27 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.bt/?p=4686>.

MINISTRY OF INFORMATION AND BROADCASTING. Rajiv Gandhi Selected Speeches and Writings, Vol. 1. *Government of India* [online]. 1985 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://archive.org/details/selectedspeeches01gand>.

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE. Acts of Parliament. Government of India. *Gazette of India* [online]. 2016-03-03 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://legislative.gov.in/sites/default/files/legislative_references/ACTS%20OF%20PARLIAMENT%202016%20%282%29.pdf.

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE. The Constitution of India (One Hundredth Amendment) Act, 2015. Government of India. *Gazette of India* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://legislative.gov.in/sites/default/files/CONST100.pdf>.

MINISTRY OF POWER. Guidelines for Import/Export (Cross Border) of Electricity-2018. *Government of India* [online]. 2018-12-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://powermin.nic.in/sites/default/files/uploads/Guidelines_for_ImportExport_Cross%20Border_of_Electricity_2018.pdf.

MINISTRY OF POWER. Interconnection with Neighbouring Countries. *Government of India* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <https://powermin.nic.in/en/content/interconnection-neighbouring-countries>.

MINISTRY OF WATER RESOURCES. Farakka Barrage Project. *Government of India* [online]. 2015 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <http://fbp.gov.in/>.

MINISTRY OF WATER RESOURCES. Notification. Government of the People's Republic of Bangladesh. *The Bangladesh Gazette* [online]. 2015-15-03 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.2030wrg.org/wp-content/uploads/2016/05/Bangladesh-Gazette-Notification-2030-WRG-03-Dec-2015.pdf>.

Modi Greets Hasina on Re-Election. *The Daily Star* [online]. 2018-12-31 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/bangladesh-national-election-2018/narendra-modi-congratulated-re-elected-prime-minister-sheikh-hasina-1681090>.

MOHANTY, Suchitra and Krishna N. DAS. Seeking to Deport Rohingya, India Tells Court Has Evidence of Militant Links. *Reuters* [online]. 2017-08-14 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-india/seeking-to-deport-rohingya-india-tells-court-has-evidence-of-militant-links-idUSKCN1BT176>.

MOHSIN, Amena A. Religion, Politics and Security: The Case of Bangladesh. In: LIMAYE, Satu P., Robert G. WIRSING and Mohan MALIK, eds., *Religious Radicalism and Security in South Asia*. Honolulu: Asia-Pacific Centre for Security Studies, 2004.

MULLEN, Rani D. a Kashyap ARORA. India-Bangladesh Development Partnership: Extension of a US \$ 4.5 Billion Credit Line by India towards its Eastern Neighbour. *Centre for Policy Research* [online]. 2017-10-18 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.cprindia.org/system/tdf/policy-briefs/india-Bangladesh%20policy%20251017.pdf?file=1&type=node&id=6500&force=1>.

MULLEN, Rani D. et al. Prime Minister Narendra Modi's Visit To Bangladesh: Deepening Economic Cooperation And Development Assistance. *Centre for Policy Research* [online]. 2015-07-13. S. 2-5 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.cprindia.org/sites/default/files/policy-briefs/India-Bangladesh%20Backgrounder.pdf>.

MURTHY, Padmaja. The Gujral Doctrine and Beyond. *Strategic Analysis* [online]. 2008, 23/4, s. 639-642 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: Databáze JSTOR.

NAG, Devanjana. Agartala-Akhaura Railway Project Kicks off! This Indo-Bangla Rail Link Will be an Infra Boost at the Border. *Financial Express* [online]. 2018-09-11 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.financialexpress.com/infrastructure/railways/agartala-akhaura-railway-project-kicks-off-this-indo-bangla-rail-link-will-be-an-infra-boost-at-the-border/1309426/>.

NĚMEC, Filip. *Geopolitické aspekty vztahu Indie a Bangladéše*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

New Train between India and Bangladesh Begins Operations. *Railway Technology* [online]. 2017-11-14 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.railway-technology.com/news/new-train-india-bangladesh-begins-operations/>.

North East Energy for Bangladesh. *Gateway House: Indian Council on Global Relations* [online]. 2014-06-06 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.gatewayhouse.in/north-east-energy-for-bangladesh/>.

No Takers for Guwahati Shillong Dhaka Bus Service. *The Shillong Times* [online]. 2016-04-11 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <http://www.theshillongtimes.com/2016/04/11/no-takers-for-guwahati-shillong-dhaka-bus-service/>.

Now, Take a River Cruise from Kolkata to Bangladesh's Dhaka via the Sundarbans. *Business Today* [online]. 2018-10-29 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.businesstoday.in/sectors/infra/now-take-a-river-cruise-from-kolkata-to-bangladesh-dhaka-via-the-sunderbans/story/286967.html>.

NRC About 'Detect, Delete, Deport,' Those Not on Final List Will Have to go Back to Their Country, Says BJP General Secretary Ram Madhav. *India.com* [online]. 2018-09-11 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.india.com/news/india/nrc-about-detect-delete-deport-those-not-on-final-list-will-have-to-go-back-to-their-country-says-bjp-general-secretary-ram-madhav-3318637/>.

Nuclear Supplier's Group's Statement on Civil Nuclear Cooperation with India. *Nuclear Energy Agency, Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2008-09-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.oecd-nea.org/law/nlbr/documents/083_085_NSG.pdf.

Over 1,000 Rohingya Flee India for Bangladesh Fearing Crackdown. *Al Jazeera* [online]. 2019-01-16 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/1000-rohingya-flee-india-bangladesh-fearing-crackdown-190116164623256.html>.

Our Two Nations Have a Settled Border Now: Full Text of PM Narendra Modi's Speech in Dhaka. *NDTV* [online]. 2015-07-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/our-two-nations-have-a-settled-border-now-full-text-of-pm-narendra-modis-speech-in-dhaka-769330>.

Padma Multipurpose Bridge Project, Bangladesh Bridge Authority. *The People's Republic of Bangladesh* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.padmabridge.gov.bd/about.php>.

PANDEY, Punam. *India Bangladesh Domestic Politics: The River Ganges Water Issues*. Springer: Singapore, 2016.

PAL, Parthapratim. Intra-BBIN Trade: Opportunities and Challenges. *Observer Research Foundation Occasional Paper* [online]. 2017 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/03/ORF-Issue-Brief_135.pdf.

PARGAL, Sheoli. Lighting the Way: Achievements, Opportunities, and Challenges in Bangladesh's Power Sector. *The World Bank* [online]. 2017, s. 37 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/936461540318296226/pdf/131216-REVISED-Edited-BD-Power-Sector-ASA-FINAL-Oct23-extrapage.pdf>.

PĀRBHĪN, Fārhānā. Bāṃlādeśer mānuṣ ye subidhā pāy āmrā sei subidhā pācchi [„Možnosti, jaké mají Bangladéšané, máme i my.“]. *BBC Bangla* [online]. 2016-08-01 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: https://www.bbc.com/bengali/news/2016/08/160801_bangladesh_enclave_dashiarchara_people_life_change.

PATTANAİK, Smruti S. Sushma Swaraj's visit to Bangladesh: A new beginning? *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2014-07-30 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: https://idsa.in/idsacomments/SushmaSwarajsvisittoBangladesh_sspattaniak_300614.

PATTANAİK, Smruti S. Internal Political Dynamics and Bangladesh's Foreign Policy towards India. *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2005, 29/3. [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: https://idsa.in/system/files/strategicanalysis_sspattanaik_0905.pdf.

PM Modi and Bangla PM Hasina Inaugurate Bangla Bhavan in Shantiniketan. *DD News* [online]. 2018-05-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://ddnews.gov.in/national/pm-modi-visit-west-bengal-and-jharkhand>.

PM Modi, Hasina Jointly Inaugurate India-Bangladesh Friendship Pipeline. *The Hindu Business Line* [online]. 2018-09-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thehindubusinessline.com/economy/policy/pm-modi-hasina-jointly-inaugurate-india-bangladesh-friendship-pipeline/article24978231.ece>.

PM Narendra Modi's Visit to the USA – September 24th. *Narendra Modi* [online]. 2015-09-24 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.narendramodi.in/pm-narendra-modi-s-visit-to-the-usa-september-24th-322919>.

PM: Target Set to Generate 24,000 MW by 2021. *Dhaka Tribune* [online]. 2016-12-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/2016/12/07/pm-target-set-generate-24000-mw-2021/>.

PM to Hold Talks with Modi during India Visit. *The Daily Star* [online]. 2018-05-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/backpage/pm-hold-talks-modi-during-india-visit-1580704>.

PM Writes to Bangladesh PM. *Narendra Modi* [online]. 2014-07-26 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.narendramodi.in/te/pm-writes-to-bangladesh-pm-6328>.

Post-GST Garment Imports from Bangladesh up by 56%: CITI. *The Textile Magazine* [online]. 2018-01-04 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://www.indiantextilemagazine.in/industry-news/post-gst-garment-imports-from-bangladesh-up-by-56-citi/>.

Postup při výstavbě Bangladéšské jaderné elektrárny. *ATOM INFO: Aktuálně o jádru* [online]. 2019-02-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://atominfo.cz/2019/02/postup-pri-vystavbe-bangladeske-jaderne-elektrarny/>.

PowerPac Economic Zone Mongla [online]. 2018 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://economiczone.com/sez-special-economic-zones/bangladesh-india-set-modalities-building-special-economic-zone-sez/>.

PRAMANIK, Probir. Bangladesh Inches Closer to Tame Padma, Bridge Economic Gap. *Outlook India* [online]. 2018-11-19 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.outlookindia.com/website/story/bangladesh-inches-closer-to-tame-padma-bridge-economic-gap/320396>.

PRASAI, Sagar a Mandakini D. SURIE. Political Economy Analysis of the Teesta River Basin. *The Asia Foundation* [online]. 2013 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/TheAsiaFoundation.PoliticalEconomyAnalysisoftheTeestaRiverBasin.March20131.pdf>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Cabinet Approves Joint Interpretative Notes on the Agreement between India and Bangladesh for Promotion and Protection of Investments. *Cabinet, Government of India* [online]. 2017-07-12 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=167345>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Cabinet Apprised of MoU between India and Bangladesh on Cooperation in the Peaceful Uses of Outer Space. *Cabinet, Government of India* [online]. 2017-05-24 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=162105>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Commerce Ministers of India and Bangladesh hold Bilateral Meeting in Dhaka. *Ministry of Commerce & Industry, Government of India* [online]. 2018-09-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183740>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Curtain Raiser: India-Bangladesh Joint Military Exercise Sampriti – 2019. *Ministry of Defence, Government of India* [online]. 2019-02-26 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=188952>.

PRESS AND INFORMATION BUREAU. Fourth BIMSTEC Summit Declaration, Kathmandu, Nepal (August 30-31, 2018): "Towards a Peaceful, Prosperous and Sustainable Bay of Bengal Region". *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2018-08-31 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183185>.

PRESS INFORMATION BUREAU. India and Bangladesh Sign Agreements for Enhancing Inland and Coastal Waterways Connectivity. *Ministry Of Shipping, Government of India* [online]. 2018-10-25 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=184384>.

PRESS INFORMATION BUREAU. India Becoming World's Fastest Growing Economy. *Ministry of Finance, Government of India* [online]. 2018-12-18 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=186586>.

PRESS INFORMATION BUREAU. MFN Status to India. *Ministry of External Affairs, Government of India* [online]. 2014-07-17 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=106879>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Border Protection Grid to be Set up in Border States, Says Union Home Minister Shri Rajnath Singh. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2017-12-07 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=174174>.

PRESS INFORMATION BUREAU. PM Modi, Bangladesh PM Sheikh Hasina, CMs of West Bengal and Tripura, Jointly Dedicate Three Projects in Bangladesh. *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2018-09-10 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.pib.nic.in/Pressreleaseshare.aspx?PRID=1545552>.

PRESS INFORMATION BUREAU. SAARC Countries Finalized Framework Agreement for Energy Cooperation. *Ministry of Power, Government of India* [online]. 2014-10-17 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=110645>.

PRESS INFORMATION BUREAU. South Asian Satellite to Boost Regional Communication. *Special Service and Features, Government of India* [online]. 2017-05-07 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/printrelease.aspx?relid=161611>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Speech by the Prime Minister at the SAARC Summit. *Prime Minister's Office, Government of India* [online]. 2014-11-26 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://www.pib.nic.in/NEWSITE/PrintRelease.aspx?relid=111876>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Tripartite MoU for Rooppur Nuclear Plant. *Department of Atomic Energy, Government of India* [online]. 2018-03-21 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=177775>.

PRESS INFORMATION BUREAU. Union Home Minister Introduces the Citizenship Amendment Bill, 2019 in Lok Sabha. *Ministry of Home Affairs, Government of India* [online]. 2019-01-08 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=187310>.

PRESS INFORMATION BUREAU. 21 IORA Countries Adopt the Delhi Declaration on Renewable Energy; To Collaborate with ISA Member Countries. *Ministry of New and Renewable Energy, Government of India* [online]. 2018-10-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=183973>.

Press Release: Prime Ministers of India & Bangladesh & Chief Minister of West Bengal Flagged off Kolkata-Khulna Bandhan Express. *Indian Railways, Government of India* [online]. 2017-11-09 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://er.indianrailways.gov.in/view_detail.jsp?lang=0&id=0,4,268&dcd=1221&did=1510228752743DB60F93574D8D9F328DFC184C067E263.web107.

PRIYANGIKA, Nishanthi. India-Bangladesh Border Still Tense after Worst Clash in 30 Years. *World Socialist Web Site* [online]. 2001-05-21 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.wsws.org/en/articles/2001/05/bang-m21.html>.

Prohibited Items for Import in India. *India Filings* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiafilings.com/learn/prohibited-items-for-import-in-india/>.

Protocol on Inland Water Transit and Trade. *Inland Waterways Authority of India, Ministry of Shipping, Government of India* [online]. 2019-01-24 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://iwai.npglobal.in/departments/north-east-region-cell/protocol-on-inland-water-transit-and-trade>.

QUADIR, Serajul. India's Adani, Reliance to Build Bangladesh Power Plants to Ease Crisis. *Reuters* [online]. 2015-06-06 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/bangladesh-india-power-idUSL3NOYS03W20150606>.

RAHMAN, Mustafizur. Trade Benefits for Least Developed Countries: the Bangladesh Case. *Department of Economic & Social Affairs* [online]. 2014, s. 12-13 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2014_18.pdf

.

RAHMAN, Mustafizur, Towfiqul Islam KHAN, Ashiqun NABI a TAPAS Kumar Paul. BANGLADESH'S Export Opportunities in the Indian Market: Addressing Barriers and Strategies for Future. *Centre for Policy Dialogue* [online]. 2010 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://www.cpd.org.bd/pub_attach/op90.pdf.

RAJPUT, Aniruddha. Bay of Bengal Maritime Delimitation Cases: Upholding the Rule of Law in International Relations. *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India* [online]. 2018, 14(1), 24-35 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09733159.2018.1478432>.

RAJAGOPALAN, Rajeswari Pillai. The Case for Outer Space Cooperation in South Asia. *The Diplomat* [online]. 2019-01-18 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2019/01/the-case-for-outer-space-cooperation-in-south-asia/>.

RAJAGOPALAN, Rajeswari Pillai. The Importance of Nepal's First Satellite Launch. *The Diplomat* [online]. 2019-04-26 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2019/04/the-importance-of-nepals-first-satellite-launch/>.

RANA, Sohel. Transformation of Indo-Bangladesh Relations: From Insecurity to Cooperation in Northeast India. *Strategic Analysis* [online]. 2018, 42/6, s. 560 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09700161.2018.1559976?needAccess=true>.

RASHID, Harunur. Gen. Moeen U Ahmed's Visit to India: Timely and Significant. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2008-03-08 [cit. 2019-05-22]. Dostupné z: <http://www.ipcs.org/focusthemesel.php?articleNo=2509>.

RASHID, Harunur. India-Bangladesh: UNCLOS and the Sea Boundary Dispute. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-07-14 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4557.

Real GDP Growth. *International Monetary Fund* [online]. 2019 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD.

Report of the Fact Finding Mission to Rampal, Bangladesh. *South Asians for Human Rights* [online]. 2015 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.southasianrights.org/wp-content/uploads/2015/09/Report-of-the-FFM-Rampa-Bangladesh.pdf>.

ROCHE, Elizabeth. India Exports Power to Bangladesh, Gets Internet Bandwidth. *Live Mint* [online]. 2016-04-04 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.livemint.com/Politics/pJwY0Us7fwf4BR7U2Q0DeM/India-exports-power-to-Bangladesh-gets-Internet-bandwidth.html>.

RUDRA, Kalyan. *The Encroaching Ganga and Social Conflicts: The Case of West Bengal, India* [online]. Department of Geography, Sree Chaitanya Mahavidyalaya, 2002. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140523010822/http://gangapedia.iitk.ac.in/sites/default/files/Rudra.pdf>.

Russia and India Sign Action Plan on New Projects. *World Nuclear News* [online]. 2018-10-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.world-nuclear-news.org/Articles/Russia-and-India-sign-action-plan-on-new-projects>.

SATTAR, Zaidi, Mahjabeen Halima RAHMAN and Sadiq AHMED. Transit Arrangements for Indian Trade through Bangladesh. *International Growth Centre* [online]. 2014-08-28 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.theigc.org/project/transit-arrangements-for-indian-trade-through-bangladesh/>.

SENGUPTA, Jayshree. Time to Boost India-Bangladesh Trade and Economic Relations. *Observer Research Foundation Monitor* [online]. 2007-08-28 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z:

<https://www.orfonline.org/research/time-to-boost-india-bangladesh-trade-and-economic-relations/>.

SENGUPTA, Deboleena. What Makes A Citizen: Everyday Life in the India-Bangladesh Enclaves. *Economic & Political Weekly* [online]. 2018-09-15, 53(37) [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://www.epw.in/engage/article/chhit-spaces-a-look-at-life-and-citizenship-in-india-bangladesh-enclaves>.

SHARMA, Ritu. With First Nuclear Power Plant, Bangladesh Focuses on Training Manpower. *Nuclear Asia* [online]. 2017-12-01 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.nuclearasia.com/features/first-nuclear-power-plant-bangladesh-focuses-energy-training-manpower/1542/>.

SHEIKH, Sajid. SAARC – Time for India to LEAD. *Law Lex* [online]. 2015-06-15 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://lawlex.org/lex-bulletin/saarc-time-for-india-to-lead/12178>.

SHIKHA, Dibya. Bangladesh-China: Respective Objectives and Strategies. *Institute of Peace and Conflict Studies* [online]. 2014-05-30 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4476.

SHIVSHANKAR, V. SC Urges Centre to Look at Rohingya Issue as a Humanitarian One. *The Wire* [online]. 2017-10-13 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://thewire.in/law/sc-puts-centres-plans-deport-rohingya-muslims-hold>.

SHUKLA, Ashish. Sub-regional Cooperation under BBIN Framework: An Analysis. *Indian Council of World Affairs* [online]. 2019-01-04 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://icwa.in/pdfs/IB/2014/BBINFrameworkIB04012019.pdf>.

SMITH, Jeff M. Why China's Submarine Deal with Bangladesh Matters. *The Diplomat* [online]. 2017-01-20 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2017/01/why-chinas-submarine-deal-with-bangladesh-matters/>.

Speaker Shirin Sharmin Chaudhury Returns Home from Delhi. *Dhaka Tribune* [online]. 2019-03-29 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/dhaka/2019/03/29/speaker-shirin-sharmin-chaudhury-returns-home-from-delhi>.

South Asian Association for Regional Cooperation. *International Council on Social Welfare* [online]. 2003 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <http://www.icsw.org/images/docs/Regions/sasia/pub/book.pdf>.

South Asia Subregional Economic Cooperation Operational Plan 2016-2025. *Asian Development Bank* [online]. 2016 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/193351/sasec-operational-plan2016-2025.pdf>.

South Asia Subregional Economic Cooperation. What is SASEC [online]. 2013 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.sasec.asia/index.php?page=what-is-sasec>.

Terrorists Won't Be Allowed to Use Bangla Soil: Sheikh Hasina to PM Modi. *The Asian Age* [online]. 2019-03-12 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.asianage.com/world/south-asia/120319/terrorist-wont-be-allowed-to-use-bangla-soil-sheikh-hasina-to-pm-modi.html>.

UNITED NATIONS. Preferential Market Access: India's Duty Free Tariff Preference Scheme for LDC. *Centre for Development Policy* [online]. Neznámé datum publikování [cit. 2019-05-11]. Dostupné z: <https://www.un.org/ldcportal/preferential-market-access-indias-duty-free-tariff-preference-scheme-for-ldcs/>.

- The Potential of Intra-Regional Trade for South Asia. *The World Bank* [online]. 2016-05-24 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2016/05/24/the-potential-of-intra-regional-trade-for-south-asia>.
- The Straight Path: The Taxing New Route to Kolkata. *The Economist* [online]. 2003-10-02 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.economist.com/asia/2003/10/02/the-straight-path>.
- THE WORLD BANK. GDP Growth (Annual %) [online]. 2017 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BD>.
- Top 10 Export Partners of Bangladesh. *World Atlas* [online]. 2018-11-13 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/top-10-export-partners-of-bangladesh.html>.
- Treaty between the Republic of India and the People's Republic of Bangladesh on Sharing of the Ganges Waters at Farakka. *International Environmental Agreements (IEA) Database* [online]. 1996 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/1996-sharinggangesentxt>
- United Nations Office on Drugs and Crime. *World Drug Report* [online]. 2014 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf
- UN Urges Bangladesh to Discontinue Zero Tolerance Policy Against Illegal Drugs. *The Wire* [online]. 2018-06-07 [cit. 2019-05-11]. Dostupné z: <https://thewire.in/south-asia/un-urges-bangladesh-to-discontinue-zero-tolerance-policy-against-illegal-drugs>
- VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, Jan FILIPSKÝ, Jaroslav STRNAD a Jaroslav HOLMAN. *Dějiny Indie*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 2008.
- Visa Clearance Eased for Pakistan, Afghanistan, Bangladesh. *Deccan Herald* [online]. 2018-07-18 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://www.deccanherald.com/national/visa-clearance-minorities-pak-681991.html>.
- Water Cannot Be a Political Issue: Modi on Teesta Water Issue. *India Today* [online]. 2015-07-07 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.indiatoday.in/india/story/teesta-water-modi-in-dhaka-mamata-banerjee-sheikh-hasina-manmohan-Sinh-256094-2015-06-07>.
- WHYTE, Brendan R. *Waiting for the Esquimo: An Historical and Documentary Study of the Cooch Behar Enclaves of India and Bangladesh*. The School of Anthropology, Geography and Environmental Studies, The University of Melbourne, 2002.
- Worldwide Chinese Investments & Construction (2005-2018). *American Enterprise Institute* [online]. 2019 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.
- YHOME, K. Examining India's Stance on the Rohingya Crisis. *Observer Research Foundation Issue Brief* [online]. 2018 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.orfonline.org/research/examining-indias-stance-on-the-rohingya-crisis/>.
- ZARZAR, Rosette. The Water Management Crisis of the Teesta River. *Glacier Hub* [online]. 2017-07-05 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://glacierhub.org/2017/07/05/the-water-management-crisis-of-the-teesta-river/>.
- ZBAVITEL, Dušan. *Bangladéš, stát, který se musel zrodit*. Praha: ČTK, 1973. s. 141-161.
- Zero tolerance for terrorism. *The Daily Star* [online]. 2018-07-15 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z: <https://www.thedailystar.net/frontpage/zero-tolerance-terrorism-1605580>.

60 MW of More Power Is to Be Coming Energy from Tripura. *Energy Bangla* [online]. 2017-09-09 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <http://energybangla.com/60-mw-of-more-power-is-to-be-coming-from-tripura/>.

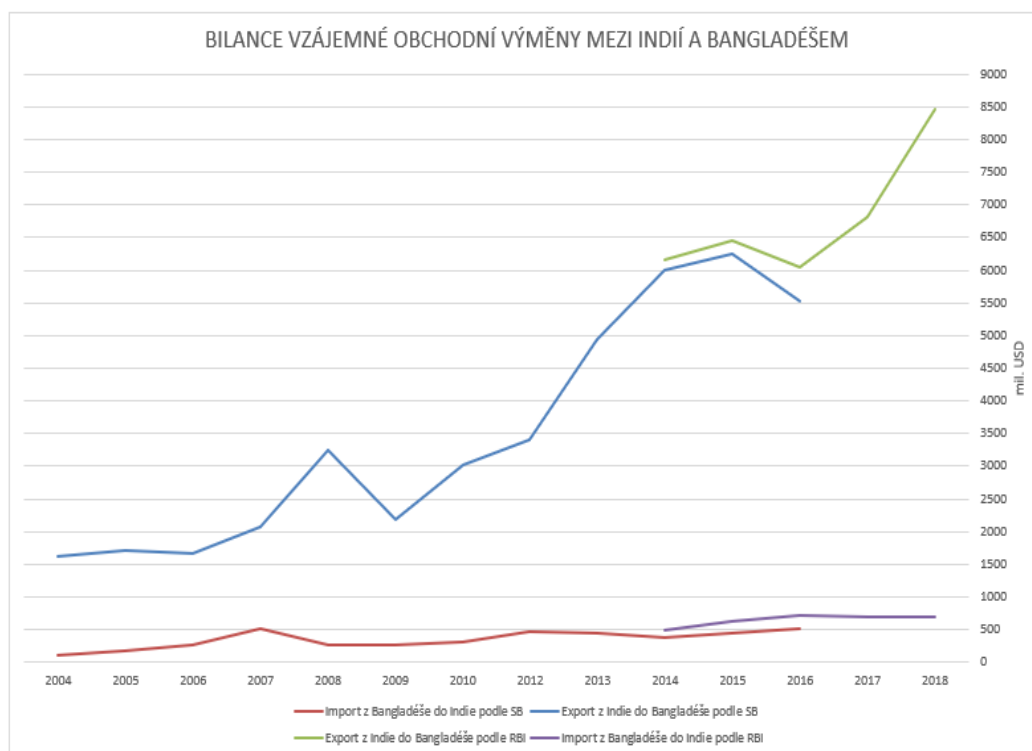
63rd Commonwealth Parliamentary Conference, 1-8 November 2017, Dhaka, Bangladesh. *Commonwealth Parliamentary Association* [online]. 2017 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: http://www.cpahq.org/cpahq/Main/Annual_Conference/Bangladesh_2017/63rd_CPC_Bangladesh_main_page.aspx.

95 Per Cent Work on New Fence along Bangladesh Border Complete: BSF DG. *The Economic Times* [online]. 2018-07-13 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/95-per-cent-work-on-new-fence-along-bangladesh-border-complete-bsf-dg/articleshow/60378098.cms>.

136th IPU Assembly and Related Meetings, Dhaka (Bangladesh), 1-5 April 2017. *Inter-Parliamentary Union* [online]. 2017-04-02 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <http://archive.ipu.org/conf-e/136agnd.htm>.

500 MW Electricity from India Starting June 2018. *Dhaka Tribune* [online]. 2018-05-17 [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/power-energy/2018/05/17/500mw-to-be-imported-from-india-in-june>.

Příloha

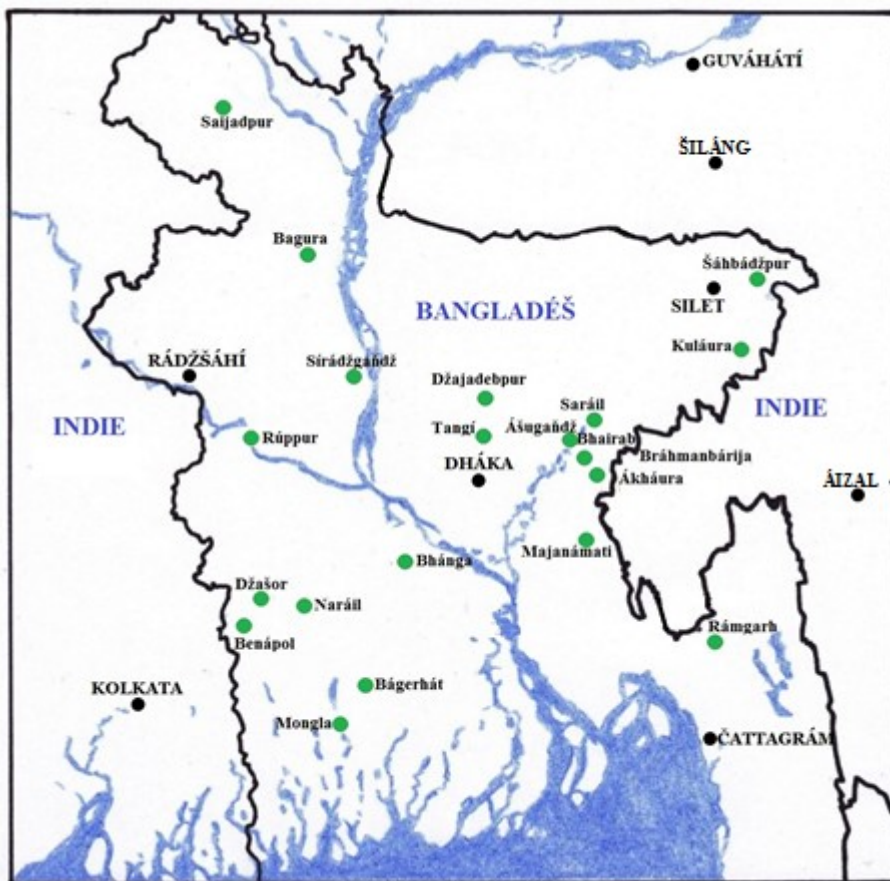

Obr. č. 1: Bilance vzájemné obchodní výměny mezi Indií a Bangladéšem v letech 2004-2018.

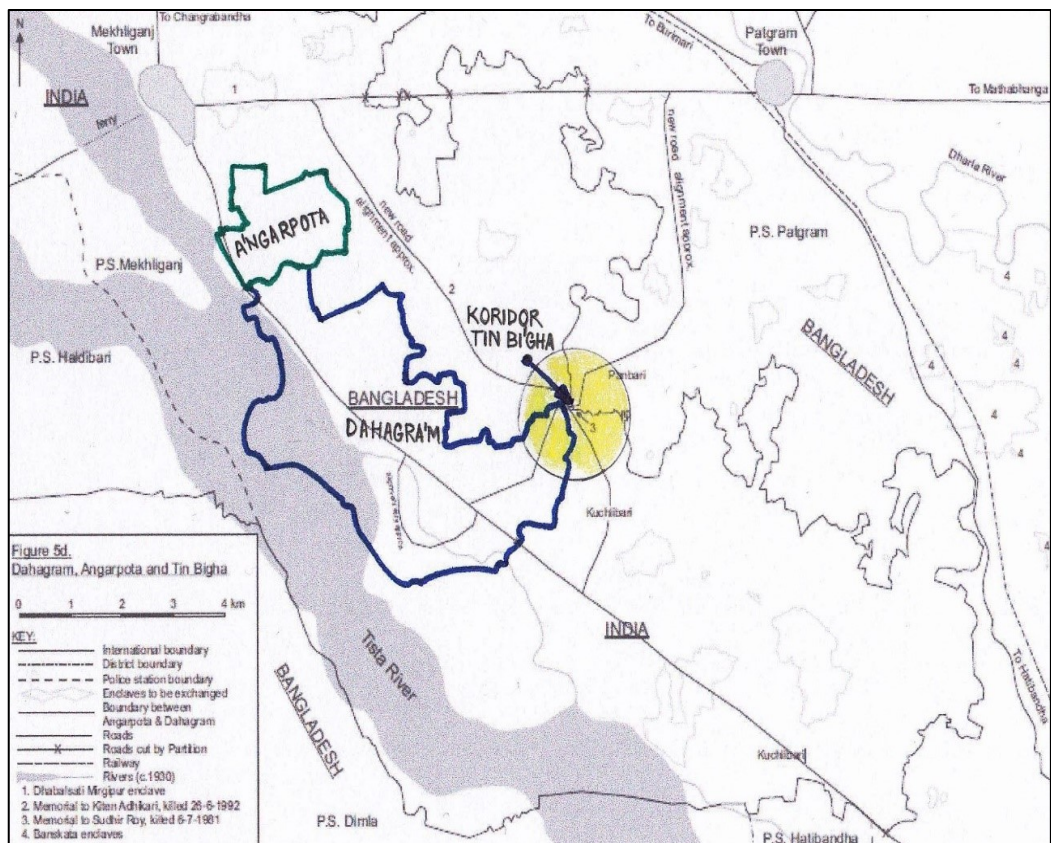
Vypracováno pomocí analytického nástroje Světové banky, WITS (*World Integrated Trade Solution*), a na základě statistik Rezervní banky Indie.

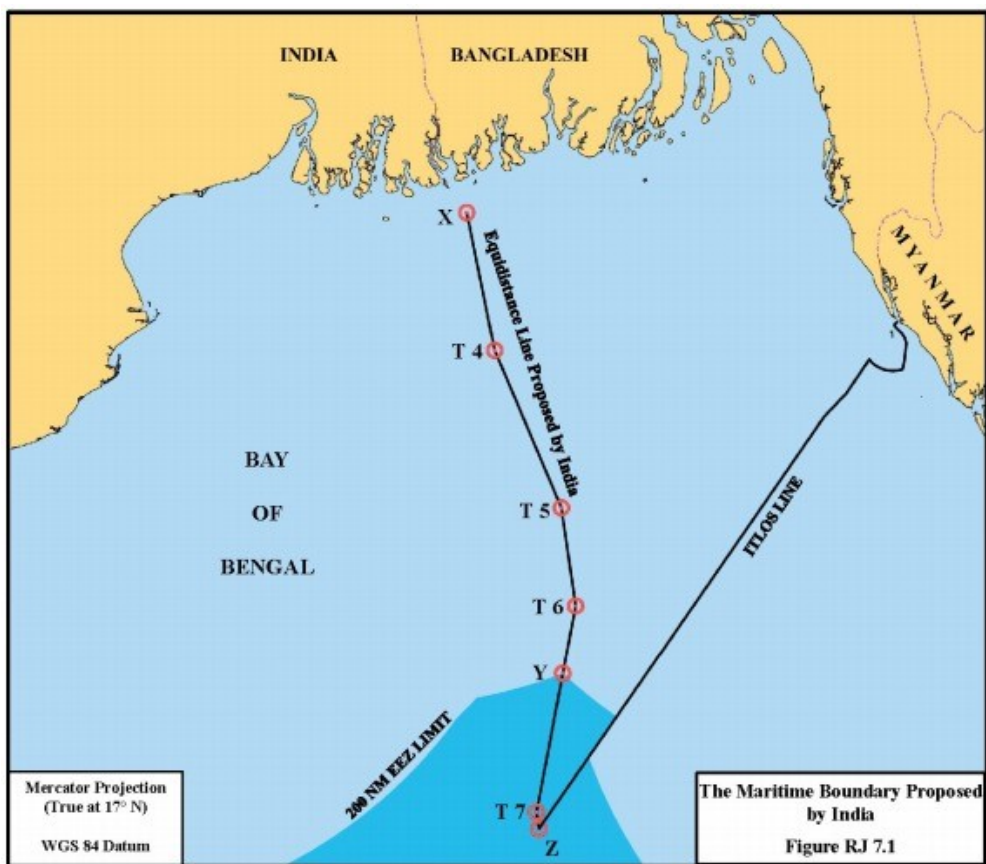
Obr. č. 2: Mapa pohraničních indicko-bangladéšských tržišť, tzv. border haats. Vlastní zpracování s pomocí Google Earth.

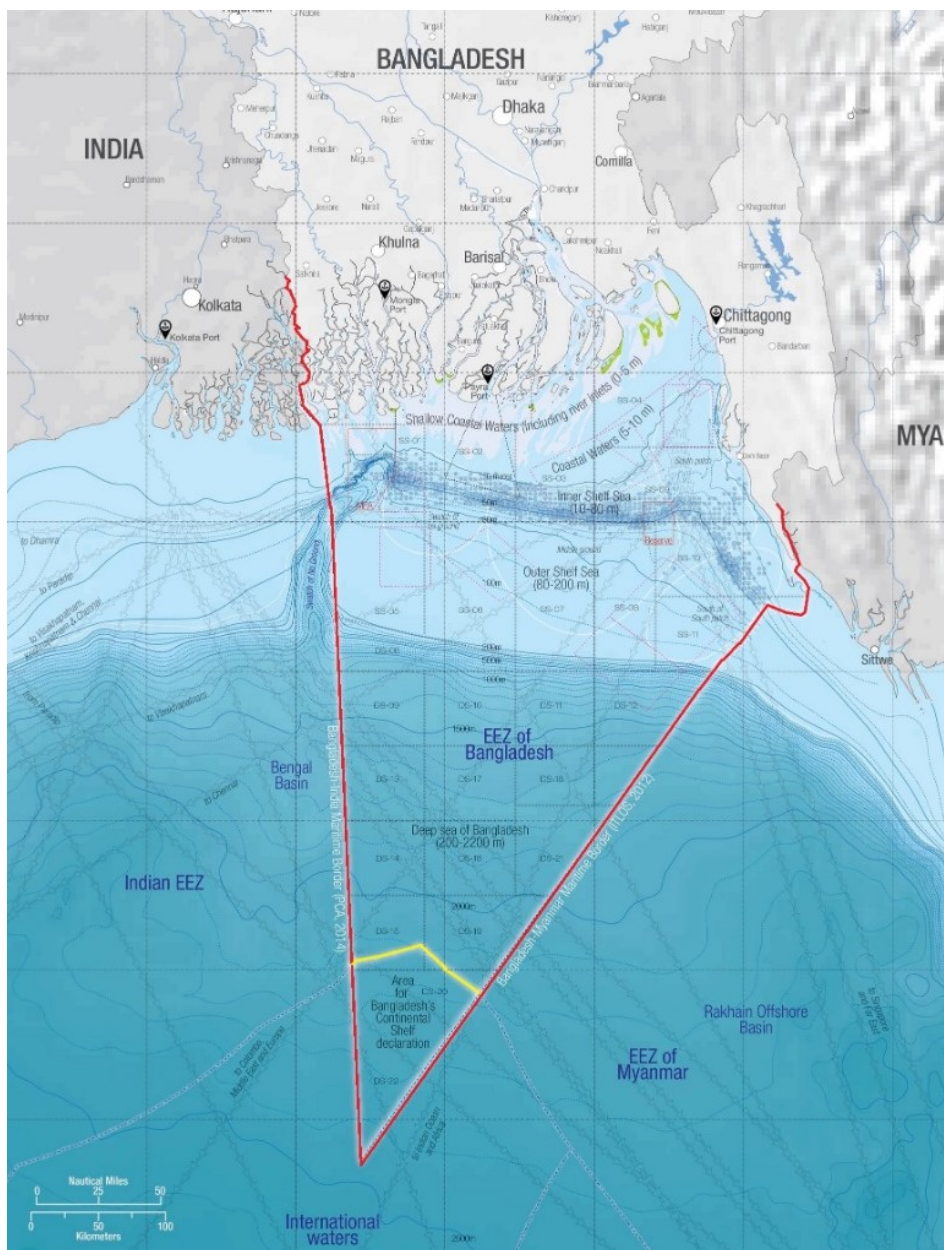
Obr. č. 3: Mapa rozvojových projektů financovaných z úvěrových linek poskytnutých Bangladéši Indii v letech 2010, 2015 a 2017. Vlastní zpracování za pomoci Google Earth.

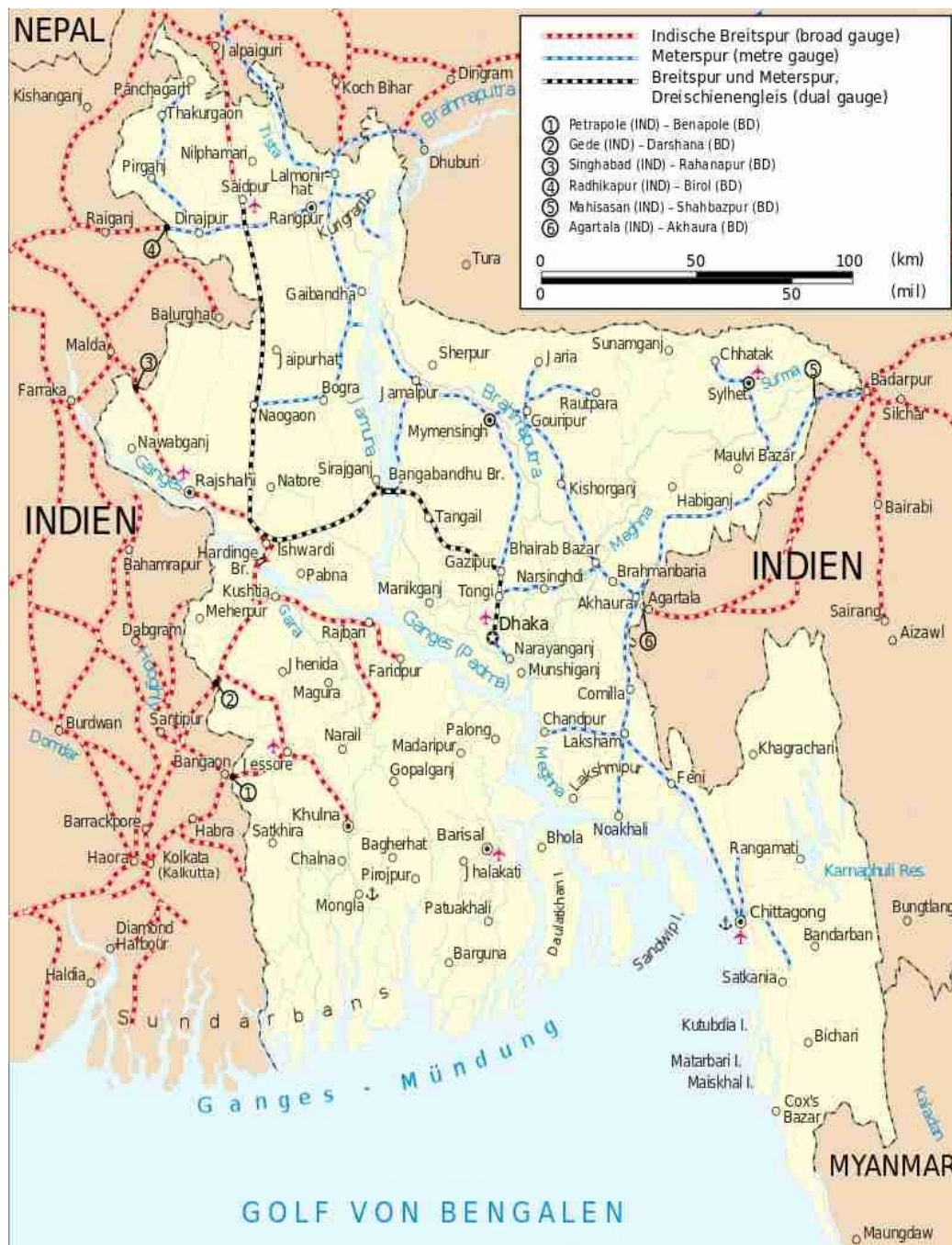
Obr. č. 4: Enklávy Ángarpota, Dahagrám a koridor Tinbígha. Převezato a upraveno podle: WHYTE 2002, s. 481.

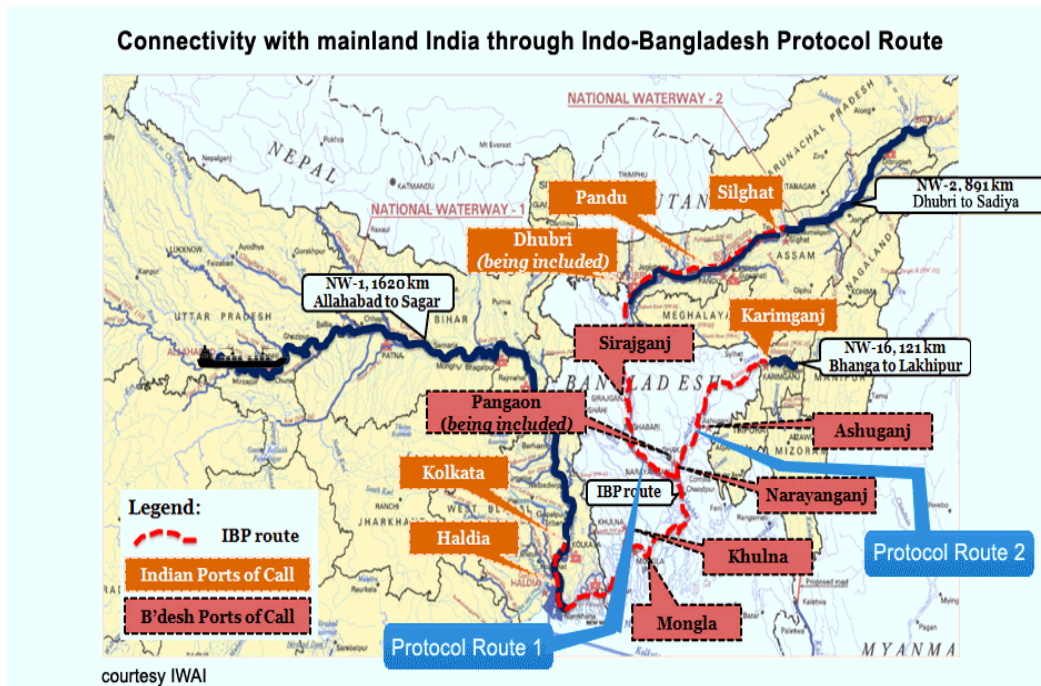
Obr. č. 5: Nerealizovaný návrh indické strany na stanovení společné námořní hranice s Bangladéšem. Zdroj: Award in the Matter of the Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between the People's Republic of Bangladesh and the Republic of India. *Permanent Court Of Arbitration* [online]. 2014-07-07, s. 143 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://pcacases.com/web/sendAttach/383>.

Obr. č. 6: Mapa námořní hranice Bangladéše oddělující od sebe výlučné ekonomické zóny Indie, Bangladéše a Myanmaru. Zaznačen je také kontinentální šelf, jenž Bangladéši umožňuje přístup do mezinárodních vod. Zdroj: Institut námořních věd a rybářství (*Institute of Marine Sciences and Fisheries*) Čattagrámské univerzity, převzato a modifikováno podle: <http://msp.ioc-unesco.org/world-applications/asia/bangladesh/>.

Obr. č. 7: Indicko-bangladéšská železniční síť. Indický rozchod kolejí (1 676 milimetrů) je v mapce naznačen červeně, černou barvou je označena dvoukolejná trať, která má v každém směru tři koleje, takže po ní mohou jezdit jak vlaky s indickým rozchodem kol, tak i vlaky s rozchodem úzkým 1 000 milimetrů. Zdroj: <https://risepress.in/2019/04/13/bangladesh-railways-developing-akhaura-sylhet-railway-line/>.

Obr. č. 8: Mapa indicko-bangladéských bilaterálních vodních tras. Zdroj: Inland Waterways Authority. Dostupné z: <https://www.aiwtdsociety.in/page/special-fetaures/indo-bangladesh-protocol-route7>.

Obr. č. 9: Mapa říčního systému ústího v deltě Bengálského zálivu. Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/34/Ganges-Brahmaputra-Meghna_basins.jpg.

Obr. č. 10: Rehabilitační tábor Dinháta. Zdroj: <https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/indo-bangla-land-swap-the-new-indians/>.